

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE KURUMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME:
DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

Muharrem Akın DOĞANAY

EKİM-2019

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE KURUMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME:
DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

Muharrem Akın DOĞANAY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kemal DEĞER

EKİM-2019

TRABZON

ONAY

Muharrem Akın DOĞANAY tarafından hazırlanan "Gelişmekte Olan Ülkelerde Kurumlar ve Ekonomik Büyüme: Dinamik Panel Veri Analizi" adlı bu Çalışma 11.11.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı Doktora Programı'nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Hasan ÖZYURT	Başkan	☒	☐	<i>H. Özyurt</i>
Prof. Dr. Mustafa Kemal DEĞER	Danışman	☒	☐	<i>M. Kemal Değer</i>
Prof. Dr. Lütfü ÖZTÜRK	Üye	☒	☐	<i>L. Öztürk</i>
Doç. Dr. Levent Yahya ESER	Üye	☒	☐	<i>L. Yahya Eser</i>
Doç. Dr. Sema AY	Üye	☒	☐	<i>S. Ay</i>

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Muharrem Akın DOĞANAY

22.10.2019

ÖNSÖZ

Kurumların ekonomik büyümedeki rolü diğer büyüme belirleyicileri kadar önemlidir. Bu çalışmada Neoklasik ve İçsel büyüme modelleri yardımıyla açıklanmaya çalışılan ekonomik büyüme kavramı ile kurumlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Başka bir ifadeyle kurumların ekonomik büyümeyi hangi değişkenle ne yönde ve ne ölçüde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın konusunu duyunca heyecanlanan, deneyimlerini paylaşarak araştırma sürecine katkı sunan ve tezin danışmanlığını sabırla yürüten Prof. Dr. Mustafa Kemal DEĞER'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tezin her aşamasında desteklerini esirgemeyen, değerli görüşleriyle konunun daha da netleşmesini sağlayan ve araştırma sürecinde önerileri ile tezin son halini almasına katkı sunan Prof. Dr. Lütfü ÖZTÜRK ile Doç. Dr. Levent Yahya ESER'e minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Ailemin ve arkadaşlarımdan doktora tezimin sürdürülmesi ve nihayete ermesindeki destek ve katkılarını görmezden gelmem mümkün değildir. Doktora tezimin okunmasında ve düzeltilmesinde destek olan Arş. Gör. Dr. Umut ÜZAR ile Arş. Gör. Dr. Mürşit RECEPOĞLU'na yardımları konusunda ne kadar teşekkür etsem azdır. Son olarak, sürecin stresini kendisiyle paylaştığım ve tezimin düzenlenmesinde bana yardım eden eşim Arş. Gör. Dr. Gülmelek DOĞANAY ile tez yazım sürecinde yeterince vakit ayıramadığım kızım Vera DOĞANAY'a; doktora tezimin bir an önce bitmesini arzulayan ve beni her an motive etmeyi başaran babam Muhiddin DOĞANAY, annem Gönül DOĞANAY, kardeşlerim Şükran Tuba DOĞANAY, Merve Nur DOĞANAY ve Mustafa Burak DOĞANAY'a kendimi çok özel hissettiğim bir aile ortamı sundukları için teşekkür ederim.

Ekim, 2019

Muharrem Akın DOĞANAY

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
GRAFİKLER LİSTESİ	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURUMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME.....	6-41
1.1. Ekonomik Büyüme ve Modern Büyüme Teorileri.....	6
1.1.1. Neoklasik Dışsal Büyüme Modeli.....	9
1.1.2. İçsel Büyüme Modeli	12
1.2. Kurumsal İktisat	14
1.2.1. Eski Kurumsal İktisat	15
1.2.2. Yeni Kurumsal İktisat.....	16
1.2.3. Kurumsal Analiz.....	20
1.3. Enformel ve Formel Kurumlar	21
1.3.1. Enformel Kurumlar	27
1.3.2. Formel Kurumlar	28
1.3.2.1. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik	29
1.3.2.2. Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik	30
1.3.2.3. Hükümet Biçimi ve Demokrasi.....	31
1.3.2.4. İdari Kalite	34
1.3.2.5. Mülkiyet Hakları	35
1.3.2.6. Hukuk Sistemi ve Hukukun Üstünlüğü.....	37
1.3.2.7. Yolsuzluğun Kontrolü.....	38
1.3.2.8. İyi Yönetişim.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURUMLARIN ÖLÇÜLMESİ VE İLGİLİ LİTERATÜR.....	42-79
2.1. Kurumlar ile İlgili Ölçüm Yapan Kuruluşlar	42
2.1.1. The Center for Systemic Peace - Polity IV - Politika IV	42
2.1.2. Freedom House - Freedom in the World (Dünyada Özgürlük Endeksi)	45
2.1.3. Fraser Institute - Economic Freedom of the World (Dünyanın Ekonomik Özgürlüğü Endeksi).....	47
2.1.4. Heritage Foundation - Index of Economic Freedom (Ekonomik Özgürlük Endeksi).....	48
2.1.5. The PRS Group -International Country Risk Guide (Uluslararası Ülke Risk Endeksi).....	49
2.1.6. World Bank - Worldwide Governance Indicators (Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri).....	50
2.2. Kurumlar ile İlgili Literatür.....	52
2.2.1. Kurumlar ve Ekonomik Büyüme ile İlgili Başlıca Literatür Taraması	54
2.2.2. İyi Yönetişim ve Siyasi İstikrar ile Ekonomik Büyüme Hakkında Literatür Taraması	62
2.2.3. Hukuk Kuralları, İfade Özgürlüğü ve İdari Kalite ile Ekonomik Büyüme Hakkında Literatür Taraması.....	69
2.2.4. Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme ile İlgili Literatür Taraması	74
2.3. Literatür ile İlgili Genel Bir Değerlendirme.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KURUMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZLERİ	80-118
3.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	80
3.2. Çalışmada Kullanılan Değişkenler	81
3.3. Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri.....	81
3.4. Yöntem	91
3.4.1. Panel Veri Analizi	92
3.4.2. Tahmin Modeli	96
3.4.3. Çalışmanın Hipotezleri.....	98
3.5. Ampirik Bulgular	99
3.5.1. Tanımlayıcı İstatistikler.....	100
3.5.2. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin GMM Tahmin Sonuçları	102
3.5.3. Alt-orta ve Üst-orta Gelir Grubunda Yer Alan Ülkeler için Tahmin Sonuçları	114

SONUÇ	119
YARARLANILAN KAYNAKLAR	126
EKLER	139
ÖZGEÇMİŞ	141

ÖZET

Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) ekonomik büyüme ve ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler, önemli tartışma konularından biridir. Bu bağlamda kurumların, GOÜ'lerin ekonomik büyümesini açıklamadaki rolüne giderek artan bir vurgu vardır. Ancak, hangi kurum ve yönetim göstergelerinin daha önemli olduğuna dair bir görüş birliğine varılamamıştır. Bu çalışmanın amacı, GOÜ'lerde kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemektir.

Bu çalışmada, "Dünya Bankası Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri"nden elde edilen veriler ile 2002-2017 dönemi için 62 ülke örneği ele alınmış ve dört farklı genelleştirilmiş momentler yöntemi (GMM) kullanılmıştır. Analizler, gelişmekte olan ülkelerin tamamı yanında alt-orta ve üst-orta gelirli ülkeler için de ayrı ayrı yapılmıştır.

Ampirik sonuçlar, kurumların GOÜ'lerin ekonomik büyümesi için önemli olduğunu göstermektedir. Kurumsal kalite göstergeleri arasında, idari kalite GOÜ'lerdeki kişi başı GSYH artışının açıklanmasında en önemli faktör olarak görünmektedir. Bunun yanında ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik göstergeleri de ekonomik büyüme için oldukça önemlidir. Hukukun üstünlüğü ile yolsuzluğun kontrolü ise ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilerken, diğer göstergelere göre etkileme katsayıları düşüktür. Siyasi istikrar ve şiddetsizlik ise beklenenin aksine GOÜ'lerde ekonomik büyümeyi negatif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Üst-orta gelir grubunda ise pozitif fakat anlamsız bir etkiye sahiptir. Ayrıca oluşturulan iki endeksten elde edilen bulgulara göre, kurumların tümü ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Ancak, ekonomik büyüme için yalnızca kurumların kalitesinin yeterli olamayacağına dikkat etmek gerekmektedir. Çalışma kurumlarla birlikte, hükümet harcamaları, gayri safi sermaye birikimi, nüfus artış hızı, enflasyon ve ticaretin serbestleşmesi gibi yapısal faktörlerin de GOÜ'lerin ekonomik büyümesinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bulguları kurumların ekonomik büyümede önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla istikrarlı ve kalıcı bir büyüme için GOÜ'lerin kurumları güçlendirici politikalara öncelik vermesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumlar, Yönetişim, Ekonomik Büyüme, GMM Yöntemi

ABSTRACT

Today, especially in developing countries (DC), economic growth and the factors of economic growth are one of the important topics of discussions. In this context, there is an increasing emphasis on the role of institutions in explaining the economic growth of DC's. However, there is no consensus on which institutions and governance indicators are more important. The aim of this study is to examine empirically the effects of institutions on economic growth in DC's.

In this study, the data obtained from World Bank World-wide Governance Indicators for the 62 DC's are examined in the 2002-2017 period and analyzed four different generalized moments method (GMM) is used. The analyzes were conducted separately for all middle-income and upper-middle income countries as well as all developing countries.

Empirical results show that institutions are important for economic growth of DC's. Among the institutional quality indicators, regulatory quality appears to be the most important factor for explaining the increase in GDP per capita in the developing countries. In addition, indicators of voice and accountability are very important for economic growth. While the rule of law and the control of corruption affect economic growth positively and significantly, the effects of coefficients are low compared to other indicators. Political stability and absence of violence, on the contrary, affect economic growth negatively and significantly in the developing countries. It has a positive but meaningless effect in upper-middle income group. Moreover, according to the findings obtained from the two indices, all institutions positively affect economic growth. However, it is important to note that only the quality of institutions cannot be sufficient for economic growth. The study reveals that structural factors such as government expenditures, gross capital accumulation, population growth rate, inflation and liberalization of trade have an important impact on economic growth of DC's.

The findings of the study show that institutions are important in economic growth. Therefore, for a stable and permanent growth, DC's should give priority to institutional strengthening policies.

Keywords: Institutions, Governance, Economic Growth, GMM method

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Kurumsal Değişimin Seviyeleri.....	18
2	Kurumlar ile İlgili Başlıca Veri Setleri.....	42
3	Kurumlar ve Ekonomik Büyüme ile İlgili Başlıca Literatür	61
4	İyi Yönetişim ve Siyasi İstikrar ile Ekonomik Büyüme Hakkında Literatür.....	68
5	Hukuk Kuralları, İfade Özgürlüğü ve İdari Kalite ile Ekonomik Büyüme Hakkında Literatür	73
6	Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme ile İlgili Literatür	77
7	Çalışmada Kullanılan Değişkenler	82
8	Tanımlayıcı İstatistikler	100
9	Açıklayıcı Değişkenlerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları.....	103
10	İfade Özgürlüğü Ve Hesap Verebilirlik Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları.....	104
11	Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları.....	106
12	Hükümet Etkinliği Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları	107
13	İdari Kalite Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları.....	108
14	Hukukun Üstünlüğü Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları	109
15	Yolsuzluğun Kontrolü Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları	110
16	END1 Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları.....	112
17	END2 Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları.....	113
18	Alt-Orta Gelir Grubunda Yer Alan GOÜ'lerde Tüm Değişkenlerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini İSGMM Yöntemi ile Gösteren Analiz Sonuçları	115
19	Üst-Orta Gelir Grubunda Yer Alan GOÜ'lerde Tüm Değişkenlerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini İSGMM Yöntemi ile Gösteren Analiz Sonuçları	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Kurumsal Yapışkanlık	24
2	Büyüme ve Kurumlar	31
3	Kurumlar, Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Performans	36

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Tüm Ülkelerde İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik ile KBGSYH	84
2	Tüm Ülkelerde Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik ile KBGSYH.....	86
3	Tüm Ülkelerde Hükümet Etkinliği ve KBGSYH	87
4	Tüm Ülkelerde İdari Kalite ve KBGSYH.....	88
5	Tüm Ülkelerde Hukukun Üstünlüğü ve KBGSYH	89
6	Tüm Ülkelerde Yolsuzluğun Kontrolü ve KBGSYH	91

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
AR	: Autoregressive – Otoresresif
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brezilya-Rusya-Hindistan-Çin-Güney Afrika
BTI	: Bertelsmann Dönüşüm Endeksi (Bertelsmann Transformation Index)
CC	: Yolsuzluğun Kontrolü
CPIA	: Dünya Bankası'nın Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirmesi
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
EFW	: Dünyanın Ekonomik Özgürlüğü (Economic Freedom of the World)
EKK	: En Küçük Kareler
END	: Endeks
FDK	: Yabancılar Tarafından Tanıtılan Dışsal Kurumlar
FIW	: Dünyada Özgürlük (Freedom in the World)
FIX	: Gayri Safi Sabit Sermaye
G7	: Yedi Gelişmiş Ülke
GDP	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranı
GE	: Hükümet Etkinliği
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (Generalized Methods of Moments)
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülke
GOV	: Hükümet Harcamaları
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ	: Gelişmiş Ülke
ICRG	: Uluslararası Ülke Risk Rehberi (International Country Risk Guide)
IEF	: Ekonomik Özgürlük Endeksi (Index of Economic Freedom)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monney Fund)
INF	: Enflasyon
KBGSYH	: Kişi Başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
NEPAD	: Afrika'nın Gelişimine İlişkin Yeni Ortaklığı (New Partnership for Africa's Development)
Nr.	: Numara

OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
POP	: Nüfus
PS	: Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik
RL	: Hukukun Üstünlüğü
RQ	: İdari Kalite
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TFP	: Toplam Faktör Verimliliği
TRD	: Ticari Açıklık
UCM	: Gözlemlenmemiş Bileşenler Modeli (Unobserved Components Model)
VA	: İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik
Vd.	: Ve diğerleri
WDI	: Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators)
WGI	: Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators)
YDK	: Yerli Olarak Kabul Edilen Dışsal Kurumlar
YEK	: Yerli Olarak Tanıtılan İçsel Kurumlar

GİRİŞ

Günümüz iktisatçılarının üzerinde düşündüğü en önemli sorulardan biri, ülkeler arasında kişi başına düşen gelirden gözlemlenen büyük ve kalıcı farklılıkların nasıl açıklandığıdır. Sürdürülebilir yüksek büyüme oranları genellikle bir ülkenin geliri ve genel refahını iyileştirmenin temel unsuru olarak kabul edilmektedir. Geçmişten günümüze var olan tüm ülkelerin ve ekonomik sistemlerin temel amaçlarından biri de gelir ve refah düzeyinin artırılmasıdır. Bu nedenle belirli bir dönemde mal ve hizmetlerde meydana gelen artış olarak tanımlanabilecek ekonomik büyüme, dünya tarihinde sürekli tartışılan bir kavram olmuştur.

İktisadın bir bilim olarak kabul edilmesinden önce de ekonomik büyüme, düşünürler tarafından tartışılmıştır. 15.yy'den itibaren Avrupa'da iktisat politikalarını yönlendiren Merkantilizm, zenginliğin ve doğal olarak büyümenin kaynağı olarak kıymetli madenleri görmüştür. Merkantilistler, ülkelerin büyüme için zengin madenlere sahip olması, ödemeler bilançosunun fazla vermesi, diğer ülkeler ile kurulan ilişkilerde ülke çıkarlarının korunması ve son olarak da sanayi ile ticaretin bir kurallar bütünü çerçevesinde gerçekleştirilmesi yani kurumların oluşturulmasını gerekli görmüşlerdir. 17.yy'den itibaren ise Merkantilizm'in yerini Fizyokrat düşünce almaya başlamıştır. Merkantilistlerin aksine, Fizyokratlar iktisadi büyüme ve refahın sağlanmasında tarım sektörünü ön plana çıkarmışlardır. Liberal bir bakışla, devletin ekonomik işleyişe müdahale etmemesi ve ekonomik faaliyetlerin doğal bir düzen içinde gerçekleşmesi gerektiğini savunmuşlardır.

18.yy'nin sonlarına doğru başta A. Smith olmak üzere D.Ricardo, T.R. Malthus, J. S. Mill ve J. B. Say gibi düşünürler Klasik İktisat Okulu'nun temellerini atmışlardır. 1776'da A. Smith tarafından yayınlanan "Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmanın temel sorularından biri de iktisadi büyümenin nedenlerinin neler olduğudur. Tüm düşünürlerin şekillendirdiği klasik büyüme teorisine en büyük katkıyı ise Ricardo yapmıştır. Teoriye göre ekonomik büyüme, işgücü, girişimci ve toprak sahibinin milli gelirden aldığı payda meydana gelen değişimlerle ölçülmektedir. J. Schumpeter' e göre ise büyüme, teknolojik yeniliklerin üretime adaptasyonu ile sağlanabilmektedir.

1929 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan Büyük Buhran, iktisat politikalarında da önemli değişimlere neden olmuştur. Keynesyen düşüncenin hâkimiyeti ile birlikte büyüme modelleri de değişmeye başlamıştır. Harrod (1939), eksik istihdamdan tam istihdama geçişi analiz ederken, Domar (1946) tam istihdam durumunda dengeli büyümenin şartlarını açıklamıştır. 1950'li yıllardan itibaren literatürde giderek daha az tartışılmaya başlanan büyüme modellerine en önemli

katkısı Solow (1956), Neoklasik Büyüme Modeli ile yapmıştır. Dışa kapalı bir ekonomide tek bir sektör üzerinden büyüme açıklanmaya çalışılan bu modelde büyümenin kaynakları dışsal tutulmuş ve hata teriminin içinde açıklanmadan bırakılmıştır. 1980'li yıllardan itibaren tekrar önem kazanan büyüme modellerinde Romer, Barro ve Lucas gibi iktisatçıların katkıları ile İçsel Büyüme Modelleri öne çıkmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde benzer faktör donanımlarına ve üretim teknolojilerine sahip ülkeler arasında ekonomik büyüme hızında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bunun neticesinde ekonomik büyümeye etki eden farklı unsurlar incelenmeye başlamıştır. Bu döneme kadar ekonomik performansı etkileyen faktörler üzerine yapılan çalışmalar, tasarruf, yatırım, beşeri sermaye gelişimi ve teknolojik ilerleme gibi sosyo-ekonomik faktörlere odaklanmıştır. Fakat benzer sosyo-ekonomik özelliklere sahip ülkeler arasında görülen ekonomik performans farklılıkları, sosyo-ekonomik faktörlerin ekonomik büyümenin açıklanmasında bazı analitik eksikliklere sahip olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, gittikçe artan sayıda çalışma kurumsal faktörlere, özellikle de siyasi ve ekonomik kurumlara odaklanmaya başlamıştır.

Kurumları öne çıkaran bu yaklaşım, 1990'lı yılların başından itibaren iktisat yazınında hızla dikkat çekmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, merkezi planlamadaki başarısızlıklar ve ekonomik faaliyette pazarların öneminin artması, kurumların ciddi biçimde ele alınmasına neden olmuştur. Sonrasında 1991'de Ronald Coase'e ve 1993'de Douglas North'a kurumları ele alan çalışmaları nedeniyle Nobel Ödülü verilmesi, ana akımda yer alan ekonomik analizlere kurumların dâhil edilmesine yol açmıştır. Tanımlama ve ölçme zorluklarından ötürü iktisat yazınında ihmal edilen kurumlar, makroekonomi ve ekonometrik modellerde meydana gelen gelişmelerle birlikte ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden biri olarak ele alınmaya başlamıştır.

Bu dönemde iktisatçılar ve siyaset bilimcileri arasında, North'un ekonomik büyüme hakkındaki görüşlerinin, genel hatları ile doğru olduğuna dair giderek artan bir fikir birliği oluşmuştur. North (1990)'a göre "bir toplumun yani kurumların, sosyal, ekonomik, yasal ve politik yapısı, ekonomik performansın başlıca belirleyicisidir." Ancak bunların dışında da cevap bekleyen pek çok soru söz konusudur. Örneğin, bir ülkenin siyasi ve ekonomik kurumları ekonomik performansını nasıl etkiler? Ekonomik büyüme için uygun siyasi ve ekonomik kurumlar nedir? Bu sorular sadece iktisatçılar ve siyaset bilimciler için değil, aynı zamanda tüm ülkelerdeki politika yapıcılar için de ilgi çekici bir konu olmuştur. Siyasi-ekonomik kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin bilinmesi, ülkelerinin ekonomik büyümesi ve verimliliği için elverişli olan siyasi-ekonomik kurumların da gelişmesini sağlayacaktır.

Günümüzde özellikle GOÜ'lerin temel sorunlarından biri, ekonomik büyüme hızının düşüklüğü ve sürekliliğinin olmamasıdır. Bu nedenle araştırmacılar için ekonomik büyümenin belirleyicilerini tespit etmek önem arz etmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, GOÜ'lerde kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyerek, kurumların ekonomik büyümenin bir belirleyicisi olup olmadığını tespit etmektir.

Kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışmanın literatüre bazı katkılar sunacağı düşünülmektedir:

- Kurumların ekonomik performans üzerindeki etkilerini, yönetim göstergelerini içeren kurumsal bir çerçevede yeniden tahmin etmektir. Dolayısıyla bu çalışma, kurumsal çerçevenin ekonomik performansı nasıl etkilediğine dair bilgi ve bulgulara katkı sağlayacaktır. Özellikle, siyasi ve ekonomik kurumların ekonomik performans üzerindeki etkisinin incelenmesi ayrıca önem arz etmektedir.
- Bu çalışma, farklı kurumsal yapıları nedeniyle mükemmel bir laboratuvar olan GOÜ'lere dayanan ampirik sonuçlar sunacaktır. Bu nedenle bu çalışma, kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ve GOÜ'lerde Yeni Kurumsal İktisat ile ilgili önceki çalışmalarını tamamlamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, özellikle GOÜ'lerde, siyasi-ekonomik kurumların ekonomik performans üzerindeki etkisi ile ilgili ampirik bulguları zenginleştirecektir.
- Bu çalışmanın diğer bir katkısı ise Türkçe literatürde kurumsal faktörlerin özellikle GOÜ'lerde ekonomik performans ölçütleri üzerindeki etkisini panel veri analizi ile araştıran az sayıdaki çalışmadan biri olmasıdır.

Bu çalışmanın ileriki araştırmalarda ele alınabilecek bazı sınırları da mevcuttur:

- İlk olarak, daha fazla hassasiyet için çok daha büyük bir örneklem gereklidir.
- Bu çalışma az gelişmiş ve gelişmiş ülkeleri (GÜ) kapsamamaktadır. Çünkü araştırmanın odak noktası, kurumsal ekonomi alanındaki araştırmacılar tarafından büyük ölçüde göz ardı edilen GOÜ'ler üzerinedir. Bununla birlikte, gelecekteki araştırmalar, çalışmalarına az gelişmiş, gelişmiş ve GOÜ'leri dâhil edebilirler. Böylece farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkeleri karşılaştırma imkânı doğabilir.
- Bu çalışma sadece siyasi ve ekonomik kurumlara odaklanmaktadır. Aslında, bu çalışmaya dâhil edilmeyen, yasal kurumlar ve sosyal kurumlar gibi ekonomik performansı etkileyebilecek başka kurumlar da vardır. Bu nedenle gelecekteki çalışmalarda başka tür kurumlar da eklenebilir.
- Bu çalışmada, kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, mevcut araştırmaların çoğu gibi Dünya Bankası (DB) tarafından yapılan anketlere dayandırmaktadır. Gelecekteki çalışmalar, elde edilen bulguları karşılaştırmak üzere kurumları ölçen diğer endeksler kullanılarak yapılabilir. Ayrıca DB bu verileri, 2002 yılından itibaren yıllık

olarak yayınlamaktadır. Bu nedenle zaman boyutu kısadır. Daha uzun yıllara yayılan veri setleri ile bireysel olarak ülkeleri ele alan zaman serisi analizleri yapmak mümkün olabilir.

Bu sınırlar altında GOÜ'lerde kurumların ekonomik büyümeye etkilerini belirlemek için çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde, Kurumsal İktisat ile İktisadi büyüme kavramları açıklanmıştır. Bu bölümde büyüme teorilerindeki değişim ve gelişmeler tarihsel perspektiften incelenmiştir. Bununla birlikte, Neoklasik ve İçsel Büyüme Modelleri'nden kısaca bahsedilmiştir. Ardından Eski ve Yeni Kurumsal İktisat incelenmiş, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklara değinilmiştir. North ile başlayan Williamson, Acemoğlu gibi İktisatçılar ile sürekli gelişen Yeni Kurumsal İktisatta, kurumları oluşturan formel (ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetsizlik, idari kalite, mülkiyet hakkı vb.) ve enformel yapılar (kültür, din vb.) açıklanmıştır.

Çalışmanın teorik kısmını oluşturan Birinci bölümün ardından İkinci bölümde, kurumların ölçülmesi ile ilgili dünyada kabul gören belli başlı kuruluşlar (The Center for Systemic Peace, Freedom House, Fraser Institute, Heritage Foundation, The PRS Group ve World Bank) ve oluşturdıkları endeksler (Polity IV Dünyada Özgürlük Endeksi, Dünyanın Ekonomik Özgürlüğü Endeksi, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Uluslararası Ülke Risk Endeksi, Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri) tanıtılmıştır. Ardından konu ile ilgili başta North olmak üzere Sachs, Acemoğlu ve Rodrik gibi önemli İktisatçıların kurumlar üzerine yazmış olduğu teorik çalışmalara yer verilmiştir. Ayrıca son 20 yıllık dönemde, kurumlar ve ekonomik büyüme ilişkisini ampirik olarak inceleyen önemli ve güncel çalışmalara, kullandıkları kurumsal değişkenler göz önünde bulundurularak değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise çalışmanın amacı, yöntemi ve değişkenleri hakkında bilgiler sunulmuştur. Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (WGI)'nde yer alan tüm ülkeler içinden rassal olarak seçilen 15 GÜ, 15 GOÜ ve 15 az gelişmiş ülkenin (AGÜ) mevcut kurumsal yapısı, karşılaştırılmalı olarak grafikler yardımı ile açıklanmıştır. Ardından, GOÜ'ler için dünya çapında kabul edilmiş ve çalışmalarda sıklıkla kullanılan altı yönetim göstergesi yardımı ile yapılan dinamik panel veri analizine ilişkin sonuçlar verilmiştir. Panel veri analizleri, kesite özgü heterojenliği dikkate alması, sağladığı veri çeşitliliği, kısa zaman boyutunda dahi anlamlı sonuçlar vermesi ve karmaşık modellerde çalışılmasına imkân sunması gibi nedenlerle zaman ve yatay-kesit analizlerine göre oldukça avantajlıdır.

Bu çalışmada, dört farklı Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (Generalized Methods of Moments-GMM) ile panel veri analizleri yapılmıştır. Ekonometrik analizlerde kullanılan tüm değişkenler için, verilerine eksiksiz bir şekilde ulaşılabilen 62 GOÜ seçilmiş ve çalışmanın dönemi olarak 2002-2017 arası dikkate alınmıştır. Veriler DB Kalkınma Göstergeleri (WDI)'dan ve

WGI'dan elde edilmiştir. DB, 2002 yılına kadar WGI göstergelerini iki yılda bir yayınlamıştır. Bu tarihten itibaren ise her yıl düzenli bir şekilde veriler kamuoyuna sunulmuştur. Bu nedenle çalışmanın başlangıç yılı 2002 olarak alınmıştır. Ayrıca GOÜ'ler alt-orta ve üst-orta gelir gruplarına göre ayrıştırılmış ve alt gruplarda kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Modeller Stata – 14 programı yardımı ile tahmin edilmiştir.

Elde edilen bulgulardan hareketle, kurumların ekonomik büyümeyi hangi değişkenle ne yönde ve ne ölçüde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca uygulama neticesinde elde edilen katsayılardan hareketle toplulaştırılmış bir endeks oluşturularak, kurumların tümünün ekonomik büyümeye olan etkisi araştırılmıştır. Hesaplanan bu endeks çalışmanın özgün değerini artırmaktadır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen teorik ve ampirik bulgular değerlendirilmiştir. Bu bağlamda GOÜ'ler için bazı önemli politika önermelerinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURUMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME

Kurumlar ve büyüme arasındaki teorik bağlantı, her biri farklı aktarım mekanizmalarını vurgulayan, büyüme teorileri ile açıklanabilmektedir. İletim kanallarının vurgulanmasındaki bu farklılıklar, çeşitli ampirik yaklaşımlara ve dolayısıyla kurumların büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin farklı sonuçlara yol açmıştır. Aralarındaki ilişkiyi açıklayabilmek için öncelikle ekonomik büyüme kavramının iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

1.1. Ekonomik Büyüme ve Modern Büyüme Teorileri

1776'da Adam Smith ile başlayan ekonomik büyüme sürecinin dinamik analizi üzerine çalışmalar, Keynes ile farklı bir boyut kazanmıştır. Keynes'e göre çarpan mekanizması ile yatırımlar dolayısıyla milli gelir arttığında, tam istihdam seviyesine ulaşılacak ve iktisadi büyüme de gerçekleşmiş olacaktır.

1950'li yıllarda Solow tarafından ortaya konan Neoklasik büyüme teorisi ile de önemli bir aşama kat edilmiştir. Solow'a göre fiziki sermaye birikimi ile teknolojik gelişmeler ekonomik büyümenin önemli faktörleridir. Bu modelin önemli varsayımlarından biri teknolojik gelişmenin dışsal olmasıdır. Ayrıca üretime katılan her bir emek veya sermaye azalan verimler kanuna tabidir. Yakınsama hipotezi de Neoklasik büyüme teorisinin ekonomi literatürüne kazandırdığı önemli kavramlardan biridir.

İçsel büyüme teorileri ise, 1980'lerin başlarında Neoklasik büyüme modelindeki eksikliklere doğrudan bir cevap olarak popülerlik kazanmaya başlamıştır. Neoklasik büyüme modelinin, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı, ölçeğe göre artan getiri olarak değiştirilmiş ve ekonomik büyüme modelindeki değişkenler tarafından harekete geçirilen bir durum olarak görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle, beşeri sermaye ve teknoloji gibi faktörler, dışsal olarak varsayıldıkları Neoklasik modelden farklı olarak, bu modelde içsel olarak algılanmışlardır. Daha da önemlisi, tasarruf ve yatırımı etkileme eğilimi gösteren bir politika seçeneği olarak düşünülmüştür (King ve Rebelo, 1990:130).

Dışsal büyüme modelinin karşı karşıya kaldığı temel zorluk, firmalar için ölçeğe göre artan getirilerin dışsal olarak varsayılmasıdır. Bu durum Romer (1986), Lucas (1988) ve Barro (1991)'nin sonraki çalışmalarında da bir sorun olarak devam etmiştir. Ayrıca hem dışsal hem de

içsel büyüme modellerinin önemli bir zayıflığı da üçüncü dünya ülkelerinin içsel koşullarını tam olarak yansıtamamasıdır (Gomez, 2008: 20). Bu modeller ile ilgili detaylı bilgi çalışmanın ilerleyen kısımlarında verilecektir.

2000’li yıllara yaklaştıkça benzer koşullara sahip bazı ülkelerin diğer ülkelere göre çok daha iyi büyüme performansı göstermesinin dar ekonomik analizler ile açıklanamayacağı görülmeye başlanmıştır. Bu farklılığı açıklayabilmek için ülkelerin tarihinin, siyasal ve kurumsal yapısının da anlaşılması ve analiz edilmesi gerektiği görüşü öne çıkmıştır. Rodrik (2003), coğrafya, entegrasyon ve kurumları büyümenin temel belirleyicileri olarak nitelendirmiştir. İlerleyen dönemde kültür de bu belirleyicilere eklenmiştir. Son dönemlerde ekonomik büyüme üzerine yapılan çalışmaların çoğu bu alanları kapsamaktadır. North, Olson, Acemoğlu ve Rodrik gibi araştırmacılar bu alanda önemli çalışmalar yapmışlardır.

Kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz eden bu çalışmada, bu etkileri incelemeye önce modern büyüme teorileri açıklanacaktır. Ardından günümüzde büyümeyi etkileyen önemli faktörlerden biri olarak görülen kurumların kavramsal çerçevesi çizilecektir.

Ekonomik büyümeyi pozitif etkileyen bir kurum, büyümeyi destekleyici kurum olarak adlandırılırken, etkisi olmayan ya da ekonomik büyümeye zarar veren bir kuruma ise büyümeyi engelleyici kurum olarak nitelendirilmektedir. Büyümeyi engelleyen ve büyümeyi destekleyen kurumlar için genel bir sınıflandırma yapmak mümkün değildir. Çünkü bir kurumun ekonomik etkisi diğer kurumlar, tarih, coğrafya, ekoloji, ekonomik gelişme düzeyi vb. birçok etmene bağlıdır. Ayrıca bir ülkede büyümeyi destekleyen bir kurumun başka bir ülkede büyüme oranı üzerinde farklı bir etkisi olabilmektedir. Bununla birlikte, eşit başlangıç koşulları varsayıldığında belirli kurumsal özellikler genel olarak büyümeyi destekleyici olarak kabul edilebilmektedir. Bu kurumlar, tespit edilen etkileri karışık olmasına rağmen, mülkiyet hakları, bağımsız bir yargı, hukukun üstünlüğü, siyasal katılım ve demokrasi vb. olarak sıralanabilir.

Örneğin mülkiyet hakları, iki şekilde destekleyici büyümeye yol açmaktadır. İlk olarak, bir metanın olası kullanım alanını genişletir. Daha açık bir ifade ile bir yaşam alanı, ofis, üretim tesisi, tarım arazisi gibi doğrudan kullanıma imkân sağlar. Bunun yanı sıra varlığı teminat olarak kullanılabilir ve böylece yeni sermaye yaratabilir (De Soto, 2000: 156). İkincisi, açıkça tanımlanmış mülkiyet hakları, mal sahibinin varlığını kendi çıkarlarına en uygun şekilde kullanabilmesine imkân vermesi nedeniyle bireysel fayda maksimizasyonunu garanti eder. Bu nedenle, güvenli mülkiyet haklarına daha yüksek büyüme oranları eşlik edebilir (Acemoğlu ve Johnson, 2005: 23). Ancak, bağımsız bir yargı tarafından güvence altına alınmayan mülkiyet hakları tek başına yeterli bir unsur değildir.

Diğer taraftan, yargının bağımsızlığı ve anayasanın üstünlüğünü inceleyen La Porta vd. (2004), bağımsız bir yargının ekonomik özgürlüğün kazanılmasında en önemli unsurlardan biri olduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte, siyasi katılım, kurumsal yapı içerisinde meşrulaştırılmış bir azınlığın kontrolündeki iktidarın ortaya çıkmasını engellemektedir. Yani siyasi katılım, çıkar gruplarının fiili siyasi iktidarı sadece kendi çıkarlarına uygun olarak kullanmasına engel olmaktadır (Acemoğlu vd. 2005; Rodrik, 2007). Enformel düzeyde ise, genel ahlaki toplumsal yapı, kader ve önyargıya ilişkin hükümler ile öteki insanlara saygı düzeyinin ekonomik büyümeyi desteklediği de ifade edilmektedir (Knowles ve Weatherston, 2006: 16).

Kurumların ekonomik etkileri, diğer kurumlara, tarihi kazalara, diğer faktörlere ve ters nedenselliklere bağlı olarak ortaya çıkabilir. Örneğin enformel kurumsal ortamda, bir mülkiyet hakları kültürü, hukukun üstünlüğü ve politik katılım mevcut olmayabilir. Bu durumda destekleyici kurumlar büyümeye katkı sağlayamayabilir. Eğer ülkeler, kurumsal ortamlarını yukarıda belirtilen büyümeyi destekleyici kurumlara uygun bir şekilde değiştirebilirlerse, üretimde etkinlik ve büyüme oranlarını da optimize edebilirler. Neoklasik modele benzer bir büyüme modelinden yola çıkıldığında, söz konusu kurumların büyümeyi destekleyeceği ortaya koyulabilmektedir. Ancak, bu durum çok gerçekçi değildir (Dobler, 2011: 51).

Kurumların ekonomik büyüme yazınındaki öneminin yaygın bir biçimde kabul görmesi, son yirmi yıl içinde gerçekleşmiştir. Bu, kurumların rolüyle ilgilenen iktisatçıların bir kolu olan Yeni Kurumsal İktisat okulunun yeniden ortaya çıkması ile olmuştur. 1990'ların başından itibaren kurumlar, ülkeler arasındaki kalkınma farklılıklarının açıklanmasında güçlü bir argüman olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda GÜ'de piyasa verimliliğinin yüksek olması ve özel mülkiyet haklarının sıkı bir şekilde korunması, kurumsal yapının önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, herhangi bir ülkenin gelişmesi için bu kurumların sağlam bir şekilde oluşturulmasının, piyasa verimliliği ve daha hızlı büyüme için bir önkoşul olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu çerçevede son zamanlarda gelişmekte olan dünya pazarlarında kurumsal düzenlemelerin uygulanmasına yönelik agresif bir şekilde ikili, bölgesel ve çok taraflı anlaşmalar ile yoğun bir kampanya başlatılmıştır.

Büyüme teorileri yaptığı önermelerle bir dizi politikanın oluşmasına da yol açmaktadır. Bu politika önerilerinde, ortalama büyümenin dezavantajlı gruplara daha büyük ölçüde faydası olduğu öne sürülmektedir. Düşük gelirli ülkelerde büyüme oranını en üst düzeye çıkarmak için tasarlanan politikaların, aynı zamanda yoksulların da gelirlerindeki artışı en üst düzeye çıkarma hedefi olması muhtemeldir. Başka bir ifadeyle ekonomik büyümenin artırılması, elde edilen iktisadi kazanımların daha geniş kitlelere yayılmasını sağlayabilir. Bu argüman, politika önerilerini üç basit ampirik önermeye dayandırmaktadır. Birincisi Kamruzzaman (2009), yoksulların genel olarak toplam gelir artışından fayda sağladıkları; ekonomik daralma durumunda ise yoksul olmayanlarla aynı oranda

bundan zarar gördüklerini tespit etmektedir. İkincisi, ekonomik büyümenin gelir dağılım üzerinde belirgin bir sistematik etkisi yoktur. Üçüncü olarak, büyüme kapsayıcıdır.

Kurumsal kalite ile az gelişmişliği ilişkilendirmek, ekonomik büyüme teorisi için çeşitli şekillerde zorluklar doğurmaktadır. Öncelikle büyümenin nedenlerini belirleyen ve her ekonomiye uygulanabilecek genel çözümler sunan genel bir büyüme modeli bulunamamıştır. İkincisi, reform faaliyetlerinin başarısının yaygın koşullara bağlı olması, büyüme performansında iyileştirmeler için kurallar koymayı zorlaştırmaktadır. Pareto optimum büyüme, kurumların büyümeyi destekleyecek şekilde değiştirilmesini sağlamalıdır. Böylelikle sorun, ekonomik açıdan başarılı ülkelerdeki kurumların benimsenmesi ve ekonomik olarak geri ülkelerde bu kurumların hayata geçirilmesiyle çözülebilir. Bununla birlikte, kurumsal gelişim ve değişim, böyle bir politikanın benimsenmesini zorlaştırabilen çeşitli faktörlere ve kurumsal özelliklere bağlı olabilir. Ayrıca kurumlar, değişimin niteliğine ve özellikle de değişimin hızına göre farklılık göstermektedir.

1.1.1. Neoklasik Dışsal Büyüme Modeli

1950'li yılların sonlarında ve 1960'ların başında büyümenin artırılması konusundaki kalkınma düşüncesinin baskın anlayışı, Solow – Swan'ın büyüme modeline dayanmaktadır. Modele göre uzun vadede kişi başına düşen gelir, teknik ilerlemenin (varsayılan) dışsal oranına eşit olacaktır. Tasarruf oranlarında veya hükümet politikalarındaki herhangi bir değişiklik, durağan durum ve sermaye stoku seviyelerini etkileyecek, ancak büyüme oranını etkilemeyecektir. Bu durum ise, tüm ulusların aynı dışsal teknik ilerleme oranına sahip olmaları halinde, zaman geçtikçe ortak bir büyüme hızına yaklaşacaklarını ima etmektedir. Bu nedenle tutumlar, kurumlar ve kültür açısından yönetim politikalarının oluşturulmasında farklılaşan ülkelerin, farklı düzeylerde istikrarlı devlet gelirleri ve farklı emek miktarlarına sahip olması beklenir. Ancak uzun vadeli büyüme oranlarının birbirine yakınsaması olasıdır. Bu düşünceler göz önüne alındığında, DB ve diğer kurumlar, daha hızlı ekonomik büyüme ve kişi başına düşen gelirin artırılması için bir araç olarak AGÜ ve GOÜ'lere fiziki sermayenin sağlanmasına vurgu yaparlar.

Neoklasik büyüme modeline göre büyüme performanslarındaki farklılıklar, gözlemlenen ekonomiler için ele alınan modelin büyüme yolunda farklı noktalarda yer almalarıyla açıklanabilmektedir. Bununla birlikte uzun vadede, tüm ülkeler denge büyüme oranını (yani teknolojik ilerlemenin büyüme hızını) gerçekleştireceklerdir.

Bu argüman, ölçeğe göre azalan getirilere dayanmaktadır. Buna göre, daha AGÜ'ler nispeten düşük sermaye stokuna sahiptir. Bu nedenle her ilave sermaye birikimi nispeten yüksek getiri sağlamaktadır. Daha fazla sermaye biriktirildiğinde, sermaye birimi başına düşen getiriler azalmaktadır. Böylece, daha AGÜ'ler ölçeğe göre daha yüksek getiri ve dolayısıyla daha yüksek büyüme oranlarına sahip olmaktadır. Daha fazla sermaye birikimine sahip GÜ'lerde ise, daha

düşük büyüme oranlarına ulaşmaktadır. Bu süreç ülke dengeye erişene kadar devam etmektedir. Bu nedenle denge halinde, büyüme hızı sürekli olarak teknolojik ilerlemenin hızına karşılık gelmektedir (veya model varsayımlarına bağlı olarak sıfıra eşittir). Dolayısıyla tüm gözlemlenen ülkelerin büyüme oranları, teknolojik ilerleme hızına yaklaşmaktadır. Bu varsayımlara dayanan farklı yakınsama kavramları vardır. Örneğin β -yakınsama, büyüme oranının kişi başına düşen gelir düzeyiyle negatif ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle, fakir ülkeler daha yüksek büyüme oranlarını gerçekleştirecek ve dolayısıyla zengin ülkelerden daha hızlı büyüyecektir. α -yakınsama ise, gelir düzeyleri arasındaki farkların azalacağını belirtmektedir. Yani dengede, tüm ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeyi aynı olacaktır. Dahası, koşullu ve mutlak yakınsama arasında ayırım yapılabilmektedir. Burada ayırt edici özellik, durağan durumdur. Gözlemlenen tüm ekonomilerin aynı tercihleri ve üretim işlevlerini gerçekleştirdiği varsayılırsa, ülkeler aynı kararlı durumda büyüme yolunda hareket edecek ve en azından aynı seviyede kalacaklardır. Yani fakir ülkeler zengin ülkelerden daha hızlı büyürler ve bu nedenle daha yüksek büyüme oranları gerçekleştirirler. Bununla birlikte, gelir eşitsizlikleri azalır ve gözlenen tüm ekonomiler, en azından aynı büyüme oranlarını (sıfır veya teknolojik ilerleme oranı) ve aynı kişi başına düşen gelir düzeyini gerçekleştirirler. Çünkü hepsi aynı durağan duruma yaklaşmaktadırlar (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 28).

Koşullu yakınsama, değişen tercihlerden ve üretim işlevlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, tüm ekonomiler için ölçüğe göre azalan getiri beklenmektedir. Ancak ülkeler, tasarruf oranları ve nüfus artış oranları açısından farklılık göstermektedir. Bu nedenle, ekonomiler farklı büyüme yollarında ilerler ve farklı istikrarlı hallerde dengeye gelirler. Yani, AGÜ'ler için ölçüğe göre azalan getiri durumu varsayıldığından, fakir ülkeler zenginlerden daha hızlı büyüyeceklerdir. Ancak gelir düzeyleri dengede farklılık gösterecektir. Çünkü her ekonomi kendine özgü durağan durumunu gerçekleştirecektir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004).

Bununla birlikte ampirik kanıtlar, büyüme oranlarının ve gelir düzeylerinin küresel düzeyde bir araya gelmediğini göstermektedir. Yani, yakınsama kulüpleri olarak adlandırılan belirli ülke grupları arasında yakınsama gözlemlenebilmektedir. Bu gruplar, faktör, birikim ve teknoloji düzeylerine bakıldığında nispeten benzer ülkelerden oluşmaktadır. Örneğin Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti (BRICS) ve G7 gibi ülke gruplarında, büyüme oranlarındaki ve yaşam standartlarındaki farklılıklar azalmaktadır. Ancak, AGÜ ve GOÜ'lerin tümünde yakınsama gözlenmemektedir. Bununla birlikte yakınsama teorisi, AGÜ'lerin daha yüksek büyüme oranlarını gerçekleştirmeleri ve dolayısıyla gelir düzeylerindeki ve büyüme oranlarındaki açığı kapatmaları gerektiği konusunda ısrar etmektedir. Günümüz dünyasında AGÜ ve GOÜ'lerin bir kısmı yakınsarken, bazı gruplar daha da ıraksamaktadır (Barro ve Sala-i-Martin, 1992; İslam, 2003; Jan ve Chaudhary, 2011).

Abramovitz (1986: 387)'e göre ülkeler, neden farklı büyüme oranlarına sahip olduklarını ve neden AGÜ ve GOÜ'lerin GÜ'lere göre daha yüksek büyüme oranlarını teorik olarak gerçekleştirmeleri gerektiğini anlamalıdır. Yazara göre, fakir ülkelerin GÜ'lere yetişme potansiyeli vardır. Yani, düşük seviyedeki faktör birikiminden dolayı AGÜ'ler, ölçeğe göre azalan getiriler durumunu varsayarak, zengin ülkelere daha yüksek sermaye oranlarına ulaşabilirler. AGÜ'ler, GÜ'lerin var olan teknolojilerini benimseyerek bu durumdan yararlanabilmektedir. Başka bir ifadeyle, AGÜ'lerin kendi başlarına yenilik yapmaları gerekmemektedir. Ancak GÜ'lerden teknoloji ve fikirleri miras olarak almaları mümkündür. AGÜ'ler, bu tür teknolojileri uyarlayarak gelişebilirler. Bu ülkeler potansiyellerini kullanırlarsa, var olan teknolojileri benimser ve böylece yüksek büyüme oranlarını gerçekleştirirlerse, GÜ'leri yakalayabilir ve böylece benzer büyüme oranları ile gelir seviyelerini artırabilirler. Fakat az gelişmiş bir ülke (Çin ve Güney Kore gibi), teknolojiyi benimsemekle kalmayıp, aynı zamanda teknolojik ilerlemenin hızını artırabiliyor ve geliştirebiliyorsa, ileri aşamadaki ülkeleri yakalamayı ve onların önüne geçmeyi başarabilecektir. Tersine az gelişmiş bir ülke, yüksek GÜ'lerin teknolojilerini adapte etme potansiyelini kullanamıyorsa, bu açığı kapatamayabilir ve bunun yerine büyüme oranları ve gelir seviyeleriyle ilgili olarak daha fazla geride kalabilir.

Abramovitz (1986)'in teorisi, bazı ülkelerin niçin gelişemediğini açıklamaktadır. Buna göre, büyüme potansiyeli bir ülkenin teknolojiyi benimseme yeteneğine bağlıdır. Bu nedenle bir ülke lider ülkelerin teknolojilerini benimseyemediğinde potansiyelini kullanamaz. Dahası, fakir ülkeler ve GÜ'ler arasındaki uçurum daha da genişleyebilir. Bu durumda, yakınsama yerine ıraksama gözlenmektedir.

Öyleyse bazı faktörler bir ekonominin teknolojileri benimseme yeteneğini belirlemektedir. Abramovitz (1986), bir ülkenin ilerlemesi ya da geride kalması için önemli bir belirleyici olan “sosyal yeterlilik” terimini ortaya atmıştır. Sosyal yeterlilik, olağan bir üretim fonksiyonuna dâhil edilmeyen büyüme ile ilgili faktörleri içermektedir. Dolayısıyla sermaye ve işgücü dışında bir ülkenin büyüme performansı, ekonomik değişkenleri etkileyen tarihsel, kültürel, dini, politik ve yasal özelliklere ve bir ülkenin teknolojiyi benimseme yeteneğine de bağlı olabilmektedir. Örneğin, bazı dini veya ahlaki inançlar, teknolojik ilerlemeyi, insan sermayesini biriktirmeyi ve işgücünü kısıtlayabilmektedir. Bazı normlar, nüfusun belirli bölümlerini işgücü piyasasından hariç tutabilir veya Araştırma-Geliştirmeyi (AR-GE), eğitimi, belirli yöntemleri, varsayımları, teorileri ve benzerlerini uygulamada kısıtlayabilir. Ayrıca politik, bürokratik, finansal ve hukuki yapılar da bu kısıtlara dâhil edilebilmektedir. Görüldüğü üzere, sosyal yeterlilik açıkça tanımlanamayan geniş kapsamlı bir değişkendir. Bu nedenle, büyüme ile ilişkili olan ancak Neoklasik üretim fonksiyonuna doğrudan dâhil olmayan tüm faktörleri içermektedir. Bahsedilen bu geniş tanımlama, ister teorik isterse de ampirik olsun, sosyal yeterliliği ve dolayısıyla kurumları bilimsel çalışmalara dahil etmeyi zorlaştırmaktadır.

1.1.2 İçsel Büyüme Modeli

Neoklasik büyüme modellerinde, teknoloji seviyesi sürekli olarak artmadıkça, ülkelerdeki uzun dönemli ekonomik büyümenin açıklayamayacağı belirtilmektedir (Aghion ve Howitt, 2009). Bu durum iktisatçıları, dışsal olarak verilen bir teknoloji büyümesi varsayımından vazgeçmeye ve teknolojideki büyümenin rasyonel bireylerin davranışlarının bir sonucu olarak açıklandığı modelleri geliştirmeye itmiştir. Sonuç olarak, literatürde içsel kaynaklı büyümeyi tanımlayan modeller daha fazla ilgi görmeye başlamıştır.

Romer, içsel büyüme literatüründe öncüdür ve çalışmaları, ekonomik büyümenin daha uygun bir şekilde açıklanmasında önemli bir yere sahiptir. Örneğin Romer (1987), çeşitlendirmenin önemini vurgulayan dinamik bir model oluşturmuştur. Dixit-Stiglitz fayda fonksiyonuna benzeyen üretim fonksiyonunu kullanarak, uzmanlaşmanın ve sonuç olarak malların daha yüksek çeşitliliğinin artan getiri sağlayabileceğini savunmuştur. Diğer yazısında Romer (1990), firmaların inovasyon ile tekeli konum kazanma ve dolayısıyla karlarını artırma amacıyla bilerek araştırma yaptıkları bir ekonomi kurgulamıştır. Bu modelin en önemli özelliklerinden biri, inovasyon faaliyetinden kaynaklanan ve sonsuza kadar var olacak patentin varlığını dikkate almasıdır. Başka bir deyişle, firmanın tekeli pozisyonu başarıya ulaştığında, potansiyel olarak sonsuza kadar varlığını sürdürmektedir. Aksine, Aghion ve Howitt (1992), Schumpeter'in yaratıcı yıkım kavramını resmileştiren bir model önermiş ve belirli sektörlerdeki başarılı inovasyonun önceki tekeli konumunu yok ettiğini ima etmiştir. Böylece tekeli firmanın elde ettiği rantı her an kaybedebileceği iddia edilmiştir.

Tüm içsel büyüme modellerinin erken versiyonları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra GÜ'lerdeki değişimleri açıklamada yetersiz kalmışlardır. Örneğin içsel büyüme modelleri, eğitim seviyesi, ticari açıklık, sabit sermaye yatırımı gibi büyümeyi destekleyici faktörlerin gelişmesiyle büyüme hızında kalıcı bir artış yaşanacağını ileri sürerken, gerçek hayatta büyüme oranı çok az bir oranda artmış ya da hiç artış göstermemiştir (Jones, 1995a: 760). Jones (1995b), ölçek etkisinin, güncel verilerle desteklenemediği için içsel büyüme modellerinin temel dezavantajı olduğunu ileri sürmüştür. Güncel gelişmeler ile daha uyumlu bir model oluşturma çabasıyla, literatürde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bir yanda Jones (1995a)'un önerdiği ve Kortum (1997) ve Segerstrom (1998) tarafından da desteklenen yarı-içsel bir model geliştirilmiştir. Öte yandan, Howitt (1999) ve Young (1998), tamamen içsel bir büyüme modeli kurgulamıştır. Yarı içsel modeller çerçevesinde teknolojik büyüme içseldir, ancak toplam faktör verimliliğinin (TFP) büyümesi, nüfus artış hızına bağlıdır. Bu modelin en önemli sonucu, uzun vadeli ekonomik büyümenin kamu politikasından bağımsız olmasıdır (Li, 2000: 114). Ayrıca, TFP'deki artışın sadece daha yüksek bir nüfus artışı oranıyla sağlanabileceği ima edilmektedir. Tersine, tamamen içsel bir modelde, TFP araştırma yoğunluğuna bağlıdır ve ürün heterojenliğinde bir artış nedeniyle ölçek etkisi geçersiz hale getirilmiştir. Sonuç olarak, tamamen içsel modeller ölçek etkisine maruz kalmamakta ve

benimsenen varsayımlara olan muhtemel duyarlılığına rağmen (Jones, 2005), verilere daha iyi uyduğunu gösterdiği gibi yarı-içsel modelden de üstün görünmektedir.

İçsel büyüme modelinin çerçevesi, son yıllarda ortaya çıkan bazı ekonomik sorunları açıklamak için kullanılmıştır. İçsel büyüme teorisinin bir avantajı ve muhtemelen nedeni, diğer büyüme modellerinden farklı olarak, farklı koşullar altında büyüme politikasını analiz etmek için kullanılabilir olmalarıdır. Bu nedenle uygun büyüme politikalarının tahminleri ülkenin özelliklerine bağlı olacaktır.

Diğer taraftan daha fazla ülke için içsel büyüme modelini kullanan yeni literatür, teknoloji seviyesine en uygun politika ve kurumları ele almaktadır. Örneğin Acemoğlu vd. (2006: 155), inovasyon süreci ile iyi bir teknolojik altyapıyı büyümenin iki temel unsuru olarak belirtmiştir. Acemoğlu vd. (2006), bir ekonominin dünyadaki teknoloji seviyesinden uzak olması durumunda, firmalar arasında uzun vadeli sözleşmeleri tercih etmenin, deneyimli fakat düşük yetenekli yöneticileri işe almanın ve büyük yatırımlar yapmanın büyüme için artırıcı bir etken olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte, ekonomik büyüme sınırlara yaklaştıkça, en uygun kurumların, daha esnek sözleşmeler ve yenilik yapma olasılığı daha fazla olan yüksek yetenekli yöneticiler ile değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Daha açık bir ifade ile GÜ'ler için ekonomik büyümede personel seçimi ve inovasyon daha önemlidir. Örneğin Vandebussche vd. (2006), eğitim ve insan sermayesinin büyüme üzerindeki etkilerini değerlendirmek için bir model kullanmıştır. Onlara göre özellikle, inovasyon faaliyetinin vasıflı işgücünün göreceli olarak daha yoğun bir kullanımını sağladığı varsayılırsa, dünya teknoloji seviyesine daha yakın olmayı ve daha fazla büyüme için artıran unsur, yüksek vasıflı emektir. Genel olarak, ekonomik büyümenin sadece insan sermayesi ya da okullaşma seviyesi ile açıklanamayacağı, ancak insan sermayesinin bileşiminin de önemli olduğu iddia edilmektedir. Sonuç olarak, farklı gelişim aşamaları farklı nitelikte işgücü yapısına gereksinim duymaktadır.

Ayrıca Acemoğlu vd. (2006) ve Aghion vd. (2013), aktörlerin inovasyona dayalı büyüme ve taklit tabanlı büyüme stratejisi arasındaki bir dengeyle karşı karşıya kaldığı durumda, kalkınmanın farklı aşamalarındaki ülkelerde büyüme ve ticaret engellerinin etkilerinin de ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Sonuçlara göre, teknolojik olarak GÜ'lerdeki büyüme, inovasyona daha fazla duyarlıdır. Geri kalmış ekonomiler ise, var olan teknoloji seviyesini aşan teknolojiyi benimseyebildikleri ölçüde daha hızlı büyüme fırsatlarına sahip olabileceklerdir. Ayrıca, GÜ'lerde demokrasi daha fazla büyüme için desteklenmektedir. Bu teorik sonuçların çoğu, birkaç kanıt ile desteklenmiştir. Örneğin Aghion vd. (2013), teknolojik açıdan GÜ'lerdeki engellerin daha önemli olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca ülkelerin mevcut teknoloji seviyesi ortalamasına yaklaşmasına, demokrasinin olumlu etkisinin olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Aghion vd. (2004), 1980'lerde daha az giriş engelinin daha hızlı bir büyüme eğilimine yol açtığını göstermek için 1980'ler boyunca İngiltere ekonomisi ile ilgili verileri kullanmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, yeni

(yabancı) firmaların varlığı, mevcut firmaları daha rekabetçi olmak için inovasyona teşvik etmektedir. Bununla birlikte, serbest giriş politikasının GÜ'lerdeki büyümeyi artırmaya neden olabilecek diğer olası etkileri de mevcuttur. Örneğin, yeni (yabancı) firmalar tarafından yapılan inovasyonlar veya yeni firma girişlerinin getirdiği yeni teknolojiler, mevcut firmalar tarafından benimsenmektedir.

Serbestleşmenin etkilerini doğrulamak için Aghion vd. (2003) bir analiz gerçekleştirmiş ve 1991'de Hindistan'da gerçekleştirilen bir reformdan yararlanmışır. Reformların farklı sektörler üzerindeki farklı etkileri bulunmuştur. Başlangıçta dünya teknoloji seviyesine yakın sektörler reformdan yararlanırken, geri kalmış sektörler zarar görmüştür. Elde edilen sonuçlar, içsel büyüme modelinin, optimal politikanın, optimal kurumların ve aynı zamanda reformların uygunluğunun ekonominin (bir sektörün) ilk durumuna, kurumsal yapısına ve kullanılan teknoloji düzeyine bağlı olduğu ana tahminlerini doğrulamıştır.

Bu çalışmada, kurumların büyüme düzeyine etkileri, Acemoğlu vd. (2006) çalışması başta olmak üzere konu üzerinde yapılan diğer çalışmalara benzer bir model benimsenerek incelenecektir. Çalışmanın takip eden kısmında, kurumsal iktisat kavramı açıklanacak ve enformel ve formel kurumlar alt başlıklar halinde tanıtılacaktır. Ayrıca kurumların, ekonomik büyüme ile olan ilişkisine değinilecektir.

1.2. Kurumsal İktisat

Kurumsal iktisat, kurumların iktisadi incelemelerde önemli olduğu hatta temel yapılardan birini oluşturduğunu savunmaktadır. 19.yy boyunca Klasik İktisat Okulu, mülkiyet hakları ve hukuk gibi kurumsal yapılarla ilgilenmiş olsa da bu ilgi oldukça zayıf kalmıştır. Klasik İktisat Okuluna karşı çıkan Alman Tarihçi Okulu ve Amerikan Kurumsal İktisatçılar ise kurumsal iktisadın temellerini atmışlardır. Kurumların ekonomi üzerindeki etkilerini ortaya koyan bu okullar hem akademik alanda, hem de uluslararası alanda geniş yankı bulmuştur.

Kurumların ekonomi üzerindeki rolü hakkındaki görüşler, 20. yüzyılda dalgalı bir seyir izlemiştir. İki dünya savaşı arası dönemde ise durum önemli ölçüde farklıdır. Bu dönemde iktisatçıların çoğu için kurumlar ile ilgili fikir ve teoriler, ayrı bir olgu olarak değil ekonominin bir parçası olarak görülmüştür. Örneğin Frank William Taussig, John Maurice Clark, Friedrich von Wieser ve Joseph A. Schumpeter gibi birçok iktisatçı, Kurumsal iktisat ile Neoklasik iktisat arasındaki ortak ve farklı yönleri vurgu yaparak, her iki akımı da takip etmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise Heterodoks Kurumsal İktisadın, Ortodoks Neoklasik iktisatla ilişkisi çok daha karmaşık bir hale dönüşmüştür. Bu kapsamda bazı Kurumsal iktisatçılar iki okulun birbirinin tamamlayıcısı olduğunu, diğerleri ise birbirinden farklı olduğunu

ileri sürmüşlerdir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında biri Thorstein Veblen'den ve diğeri ise John R. Commons'dan başlayarak Clarence Ayres'e devam eden iki farklı görüşün Kurumsal iktisat içindeki varlığı etkili olmuştur. Veblen-Ayres geleneği teknolojinin ilerici rolüne ve kurumların engelleyici rolüne odaklanmaktadır. Commons geleneği ise, teknolojiyi zorunluluk olarak görmekte ve kurumları kolektif eylemler bütünü olarak tanımlamaktadır. Her iki yaklaşım da, ekonomik performansın, hem teknoloji hem de kurumlara bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Samuels (2018: 6581)'e göre farklılıklarına rağmen kurumsal analizin, Neoklasik veya Marksizm gibi çeşitli formülasyonlar içermeyen ortak bir çekirdeği vardır.

Bununla birlikte Neoklasik iktisatçılar, 1950'lerden itibaren akılcı, hesapçı, faydacı bireylerin davranışlarından yola çıkarak, ekonomik denge üzerinden bir model tasarlamıştır. Neoklasik iktisatçıların iktisat literatüründe bu model üzerinden kurmuş olduğu hegemonya, Kurumsal iktisadı oldukça zayıflatmıştır. Kurumsal iktisadı reddeden Neoklasik iktisat, piyasanın nasıl çalıştığı üzerinde durmuştur.

1980'lerden sonra ise iktisat kuramları arasındaki ilişkiler farklılaşmaya başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan Kurumsal iktisatçılar, Neoklasik iktisadın bazı varsayımlarını kullanmışlardır. Aralarındaki temel fark ise Neoklasik iktisattaki statik bir denge yerine, Yeni Kurumsal İktisadın kurumların değişimi ile piyasadaki aktörlerin tercihlerini inceleyen dinamik bir model sunmasıdır (Çetin, 2012: 45).

Kurumsal iktisatçıların Neoklasik iktisat ile kurdukları bu ilişki nedeniyle kurumsal iktisadı, eski ve yeni Kurumsal iktisat olarak ikiye ayırmak mümkündür. Her iki yaklaşım da benzer sorunlarla ilgilenmekle birlikte kullanılan yöntem ve terminolojide farklılıklar içermektedir. Bu farklılaşma “Yeni Kurumsal İktisat”ı (diğer adıyla “Kurumsal ve Organizasyonel İktisat”) Ortodoks iktisadın içine çekerken, “Eski Kurumsal İktisat” heterodoks görüşe yakın kalmaktadır.

1.2.1. Eski Kurumsal İktisat

Eski kurumsal İktisat, Thorstein Veblen, Wesley Mitchell, John R. Commons ve Clarence Ayres gibi pek çok önemli iktisatçının katkısı ile oluşmuştur.

19.yy'ın sonunda Veblen, iktisadın evrimsel bir bilim olduğunu öne sürmüştür. Veblen'e (1898) göre iktisat, bir başlangıç ya da bitiş noktası olmayan bir süreçtir. İktisadın konusunu bireylerin davranışları oluşturmaktadır. Bireylerin davranışları ise zaman içerisinde değişim göstermektedir. Neoklasik iktisadın normatif yaklaşımı bu evrimsel düşünce ile uyumsuzdur(Chavance, 2019: 35).

Veblen'in görüşlerinden etkilenen Hamilton, 1918 yılında gerçekleştirilen American Economic Association (AEA) kongresinde Kurumsal iktisat kavramını ilk kez kullanmıştır. Hamilton (1918)'a göre kurumlar, zaman içinde farklılaşıp değişebilen toplumsal düzenlemelerdir. Neoklasik varsayımların aksine, bireylerin bilinçli görünen faaliyetlerinin arkasında adetler ve düşünce alışkanlıklarının olduğunu varsaymaktadır. Bu yeni yaklaşıma göre iktisadın gerçek konusunu kurumlar oluşturmaktadır. İktisadi denge değil süreçler önemlidir.

Eski kurumsal iktisadın önemli temsilcilerinden biri de John Roger Commons'tur. Yazar hukuk, iktisat ve etiğin bir arada ele alındığı bir yapıyı savunmuştur. Commons'a göre iktisadi, siyasi ve kültürel alanda sonsuz sayıda kurum vardır. Kurumlar içerisinde en büyük ve kapsayıcı olanı devlettir. Kurumlar, büyük ölçüde formel ve enformel bir çatışma sürecinin sonucu olarak görülmektedir. Kurumların başarısının ölçütü, kurumun makul bir değer veya karşılıklı bir çıkar yaratıp yaratmadığıdır.

Bu unsurların birçoğu, Douglass North'un (1990) Kurumsal iktisat ile ilgili çalışmalarında bir arada bulunabilmektedir. Yeni Kurumsal İktisat, "görünmez el" veya "evrimsel iktisat" gibi pek çok kavramı Eski Kurumsal İktisat'ın yaptığı tanımlamaları kapsayacak şekilde açıklamıştır.

1.2.2. Yeni Kurumsal İktisat

Yeni Kurumsal İktisadın yükselişi, North (1973)'un ekonomik kalkınmadaki kurumların önemine yer verdiği çalışması ve North'u destekleyen diğer çalışmalar ile başlamıştır. Bu çalışmalara Williamson (1975, 1979 ve 1985), Olson (1982) ve De Soto (1989) örnek gösterilebilir. Bu çalışmalar, ülkelerin temelini oluşturan kurumların büyümeyi artırmadaki rollerine dikkat çekmişlerdir. Bu kurumlar, kamu ve özel sektörden, formel ve enformel kurallardan ve bir ülkenin ekonomik kalkınmasının yönünü şekillendiren sosyal ve politik yapılardan oluşmaktadır. Amsden (1992)'e göre "kurumlar, bir örgütün ya da bir toplumdaki bireylerin eylemlerini şekillendiren yasal olarak yazılmış kurallar ile geleneksel olarak enformel kurallar ve uygulama mekanizmaları" olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanımlamaya anayasalar, yasalar, yönetmelikler ve sözleşmeler, güven, enformel kurallar ve sosyal normlar gibi öğeler dâhildir. Kurumların, genellikle üyelerin ortak çıkarlarına odaklanan, otoritenin hiyerarşik kalıpları ile şekillenen sosyal aktörlerle iç içe olduğu görülmektedir. Böyle bir kuruma örnek, hükümet bürokrasisini, siyasi partileri, çıkar grupları ve sivil toplum kuruluşlarını (STK) içeren kamu sektörüdür.

Öte yandan kurumları dört seviyeye ayıran Williamson (2000), Tablo 1'de görüldüğü üzere kurumların makul bir planını sunmaktadır. Birinci seviye kurumlar, North'un (1990) enformel kurumlarına karşılık gelen "normlar, töreler, gelenekler" gibi sosyal hayatta yerleşmiş yapılardır. Ayrıca "din, bu düzeyde büyük bir rol oynar". Bir üstte yer alan seviyeyi alttaki seviye ile bağlayan bütünleşik oklar, üstteki seviyenin alttaki seviyede kısıtlamalara yol açtığını göstermektedir.

Kesikli oklar ise alt seviyeden üst seviyeye doğru geri bildirimlerin olduğunu belirtmektedir (Williamson, 2000: 596).

Tablo 1: Kurumsal Değişimin Seviyeleri

	<u>Seviye</u>	<u>Değişim Süresi (Yıl)</u>	<u>Amac</u>
1. Seviye Sosyal Teori	Yerleşiklik: Enformel kurumlar, normlar, töreler, gelenekler	100 ile 1000 yıl arası	Genellikle hesaplanamayan spontane değişimler.
2. Seviye Mülkiyet Hakları Ekonomisi / Pozitif Politik Teori	Kurumsal Ortam: Formel kurumlar, özellikle de mülkiyet hakları, politika, yargı ve bürokrasi	10 ile 100 yıl arası	Kurumsal ortamın oluşması. 1. derecede ekonomik
3. Seviye İşlem Maliyetleri Ekonomisi	Yönetişim: Oyunun oynanması Sözleşme (yönetişim yapılarını işlemlerle uyumlu hale getirmek)	1 ile 10 yıl arası	Yönetişim yapılarının oluşması. 2. derecede ekonomik
4. Seviye Neoklasik İktisat / Vekâlet Teorisi	Kaynak dağılımı ve istihdam (fiyatlar ve miktarlar; teşvik edici sıralama)	Sürekli bir değişim vardır.	Diğer yapıların oluşması. 3. derecede ekonomik

Kaynak: Williamson, 2000: 597

Birinci düzey kurumlar, sağlamlıkları ve dayanıklılıkları ile dikkat çekmektedir. Bu düzeydeki kurumsal değişim, çok yavaş yani yüzyıllar hatta binlerce yıl boyunca gerçekleşmektedir. İkinci seviyeye ise “kurumsal ortam” denir. Kurumsal ortam kavramı ise formel kurumlar olarak değerlendirilen mülkiyet hakları, yargı, yasa veya anayasalar gibi formel kuralları tanımlamaktadır. Formel kurallar, enformel kurumlardan daha hızlı değişim göstermektedir. Williamson (2000)’a göre bu kurallar, yaklaşık on ile yüz yıl arasında değişmektedir.

Williamson'un yaklaşımının ilk iki seviyesi North'un (1990) formel ve enformel kurumlar olarak tanımladığı yapılara karşılık gelmektedir. Ancak Williamson, bu yapılara iki ek seviye sunarak kurumsal analizi daha da derinleştirmektedir.

Üçüncü seviye, "yönetişim" olarak adlandırılır ve "oyun" burada oynanır. Yönetişim seviyesinde sözleşmelerin iyi uygulanması ve yönetim yapılarının doğru kurulması gerekmektedir (Williamson, 2000: 599). Bu seviyedeki değişimin gerçekleşmesi bir ila on yıl arasında bir zaman almaktadır. Bununla birlikte dördüncü seviye, ekonomiyi makro düzeyde değerlendirmekte, kaynak tahsisi ve istihdam analizi ile ilgilenmektedir. GOÜ'lerdeki kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ele alan bu çalışmada ikinci, üçüncü ve dördüncü seviye ile ilgilenilmektedir.

Öte yandan kurumlar ile ilgili bu açıklamalar, devlet tarafından kurumların açık bir tanımının yapılmasının zor olduğunu göstermektedir. Bir kurum olarak tanımlananlar veya dışlananlar, yapılacak olan analiz türüne bağlı olarak farklılaşmaktadır. Dolayısıyla kurumlar, belirli terimlerle tam olarak tanımlanamayan varlıklardır. Kurumlar anlaşılması ve içselleştirilmesi gereken bir kavramdır. Bu nedenle kurumların, kurumlar olarak tanımlanıp tanımlanmadığı ve kültürün bir kurum olup olmadığı, araştırmanın amacına ve izlenen fikre bağlıdır. Bu nedenle enformel kurumlar, kültür, sosyal değer sistemi, inançlar, alışkanlıklar, dünya görüşü ve benzeri olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla enformel kurumlar, bir toplumun zihinsel modelini veya inanç sistemini şekillendirmektedir (Dobler, 2011: 53).

North'un (1990) yaklaşımı, kurumların en kapsamlı ve doğru tanımını içermektedir. Bazı iktisatçılar, kurumları salt dışsal olarak tanımlamak için "oyunun kuralları" yaklaşımını kullanırlar (Aoki, 2001; Greif, 2006). North'un yaklaşımına göre ise kurumları salt dışsal varlıklar olarak değerlendirmek, kurumları anlamayı zorlaştıracaktır. Ayrıca dışsallık varsayımı, mikro bir bakış açısı ile ele alındığında doğru olabilir. Örneğin Greif (2006: 30), "kurumların davranışlarını etkiledikleri her bireye dışsal oldukları" varsayımını, kurumların belirleyici bir özelliği olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte, en azından makro bakış açısıyla, kurumlar içsel özelliğinin daha baskın olduğu ifade edilebilmektedir.

North (1990) bir kurumun, bir toplumun tabuları ile örf, adet ve gelenekleri gibi enformel kurumları da içerdiğini belirtmiştir. Öte yandan formel kurallar ise resmi olarak yazılan anayasaları ve daha modern bir toplumda ekonomik, politik ve sosyal davranışları yöneten yasaları ifade etmektedir. Kurumlar, bir işletmenin veya sosyal grupların gönüllü davranış kuralları gibi formel veya enformel her türlü formunu alabilirler. Bir başka çalışmada North (1990), kurumlarda davranışların işlem maliyeti değiştiğinde kurumların da değiştiğini iddia etmiştir. Bu nedenle ekonomi ile teknolojilerin gelişmesiyle toplumdaki politik ve sosyal güçler değiştikçe işlem maliyetinin de değiştiği görülmektedir. Bu durumu açıklığa kavuşturmak için North (1990), malların taşıma maliyetini örnek vermiş ve bu durumun ekonomik davranışları az ya da çok

maliyetli hale getirebileceğine işaret etmiştir. Bir diğer tipik örnek ise bir toplumda güvenin artmasıdır. Toplumda ve ekonomideki güven artışı ise sosyal güvence yaratarak işlem maliyetlerini önemli ölçüde azaltabilen bir unsurdur.

Ayrıca North (1990), kurumların oluşturulma sürecindeki bilgi maliyetine de vurgu yapmaktadır. Örneğin, bir borsa işleminde finansal araçların değiş tokuşunu yapabilmek için işlemin ekonomik özelliklerinin ölçülmesine ve bilgi sağlanmasına ihtiyaç vardır. İşlem ve değişimin daha maliyetli olduğu bir toplumda, kuralların uygulanmasını sağlamak daha zor olacaktır. Dolayısıyla bu ortamda yaşam zorlaşmakta ve bu gelişme ise toplumdaki mevcut kurumların etkisiz kalmasına neden olmaktadır.

Bunlara ek olarak North, (1990) ile Olson (2000), ekonomik büyüme üzerindeki mülkiyet hakları ve sözleşme uygulamalarının önemine dikkat çekmişlerdir. Bulgulara göre daha hızlı bir ekonomik büyüme elde etmek için; tanımlanmış mülkiyet haklarının tesis edilmesine ve sözleşmelerin tarafsız bir şekilde uygulanmasına ihtiyaç vardır. Bu hakların, devletin yasama organları tarafından güvence altına alınmadığı ve korunmadığı bir ülkede, taraflar arasındaki ekonomik değişimler belirgin bir şekilde tanımlanmamış ve uygulanmamış olacaktır. Dolayısıyla böyle bir ülkede, işlemlerin maliyeti ekonomik faaliyetlere zarar verecektir. De Soto (2000) ise böyle bir durumda yatırımcıların eğitime yatırım yapma konusunda isteksiz olacağını ya da sadece daha fazla kazanç elde etme şansına sahip olabilecekleri başka bir ülkeye yatırımlarını yapacaklarını belirtmiştir.

Sonuç olarak kurumlar, bir devletin sosyal, politik, yasal ve ekonomik sistemini oluşturur. North (1990: 1)'a göre, "Kurumlar bir toplumdaki oyunun kurallarıdır veya daha formel olarak insan etkileşimini şekillendiren insan yapımı kısıtlamalardır. Bu kurumlar ister politik ister sosyal, ister ekonomik olsun, insanların etkileşimlerini uyarıcı faktörlerdir". Dolayısıyla kurumlar, sosyal etkileşimi düzenleyen kurallardır. Bu nedenle, sosyal hayatın gerçekleştiği çerçeveyi oluştururlar. Kurumlar, bir bireyin tutum ve inançlarından, bir devletin hukuk sistemine kadar değişen farklı biçimler alabilir. Örneğin güç dağıtımı, arazi mülkiyeti veya mülkiyet hakları gibi konularda yönetmelikler uygulamaya koyulabilir. Ayrıca beklenen maliyetleri ve getirileri etkileyen ekonomik düzenlemeler de oluşturulabilir. Bununla birlikte, bu sınırlamalar insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için uygulanmalıdır.

Sonuç olarak kurumların varlığı ile bireylerin kuralları ihlal etme riski azaltılır. Çünkü kuralları ihlal eden kişi cezalandırılır ve görevi kötüye kullandığı için bir bedel ödemek zorunda kalır. Bu nedenle, kurumlar insan davranışını tahmin edilebilir kılmaktadır. Yani insan ilişkileri, önceden hesaplamalara izin veren belirli bir düzeni takip eder. Bu durum, yasalar ve enformel davranış kuralları gibi formel kurallar için de geçerlidir. Bundan ötürü kurumlar vasıtasıyla insanların başkalarının davranışları hakkında bilgi sahibi oldukları ve bu nedenle işlem

maliyetlerinin azaltılabileceği görülmektedir. Kurumlar işlem maliyetlerini, belirsizliği ve kararsızlığı azaltmak için ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla enformel kurumlar bir tür maddi veya sosyal istikrarı garanti ederken, formel kurumlar ise maddi istikrarı güvence altına almaktadır. Yaşam standardı arttıkça, bakış açıları, öncelikler ve tercihler de değişir. Asgari geçim seviyesinde yaşayan insanlar, yaşamlarında düzenli maaş ve sosyal güvenlik hakları olan insanlardan başka tercih ve amaçlara sahiptir. Ayrıca daha yüksek maddi güvenlik, sosyal bağlantı için teşvikleri de değiştirmektedir.

Özetle kurum, ister formel bir kural, ister ahlak ve normlar olsun, bireyin kendi eylemlerini seçmesine ve başkalarının davranışlarını tahmin etmesine yardımcı olan davranış bütünlüğü sağlar. Bununla birlikte bu durum, mevcut olmayan eksiksiz bir bilgi durumuyla karıştırılmamalıdır. Bu nedenle, işlem maliyetleri hala mevcuttur ve insanlar belirsizlik durumuna göre hareket etmektedirler. Kurumlar, davranış kurallarını sağlayarak işlem maliyetlerini ve belirsizlikleri azaltırlar. Bununla beraber kurumların verimli olup olmadığı kolayca ifade edilemez. Verimlilik, belirli bir duruma ve uygulanan teoriye bağlıdır. Aslında nüfusun belirli kısımları, kurumların uygulanmasına rağmen, yüksek işlem maliyetleri ve belirsizlikler yaşayabilmektedir. Dolayısıyla kurumlar, var olan nüfusun tüm üyelerinin maddi olarak güvenli ve tatmin edici bir yaşam sürdürdüğünü ima etmemektedir. Bununla birlikte bireyin kendi ve diğer bireylerinin kısıtlamalarını bilmesi, kurumsal ortam verimli olmasa bile, birey için açıkça tanımlanmış bir eylem alanı oluşturmaktadır. Bireyler, belirli davranışlardan kaynaklanan kazanç ve kayıplarını hesaplayabilmektedir. Bu nedenle, farklı kurullarla bir yatırımın değerli olup olmadığını belirlemek mümkündür. Dolayısıyla kurumların belirleyici özelliği, insan davranışları üzerinde kısıtlamalar koymaları ve insan eylemlerini belirlemeleridir. Bu durum belirsizliği ve işlem maliyetlerini azaltır. Ayrıca kurumlar, belirli eylemler için teşvikler yaratırlar ve böylece kazançlar ve kayıplar tahmin edilebilir hale gelebilmektedir (North, 1990: 41).

1.2.3. Kurumsal Analiz

Çoklu denge kuramı, ekonomik büyüme ve gelişme için zararlı olsa da, bu kuramda verimsiz durumların ortaya çıkabileceği ve devam edebileceği görülmüştür. Kurama göre, fayda maksimizasyonunun mutlaka bir üründen elde edilebilecek fayda maksimizasyonuna tekabül etmesi gerekmemektedir. Bireyin faydası, talep ettiği mal bileşenlerinin yanında belirli inançlardan da etkilenebilir. Dahası istikrar ve güvenlik, risk ortamına, toplumsal olumsuzluklara, değerlere, tutumlara ve inançlara bağlı olarak ekonomik kardan daha önemli olabilir. Bu nedenle, kurumların kalıcılığı genel bir verimsizliğe yol açabilir. Yani formel ve enformel kurumlar, ekonomik açıdan verimsiz olsalar bile kurumsal değişimin karmaşıklığı ve zorluğu nedeniyle devam edebileceklerdir. Bu nedenle, enformel kurumlara ve maddi olmayan teşviklere başvursak bile, verimsiz kurumların kalıcılığı kolayca açıklanamaz. Fakat kurumlar ataletli bir yapıya sahip

olabilmekle birlikte değişebilir olduğundan, marjinal değişim her zaman mümkündür. Yine de, kurumsal sistemin karmaşıklığı nedeniyle değişim sürecini hızlandırma olanakları sınırlıdır.

Bununla birlikte kurumsal analiz, çeşitli geri bildirim mekanizmalarına sahip ve karmaşık bir alandır; başlı başına bir “başlangıç” yoktur. Kurumsal gelişme, süresiz olarak devam eden ve bir başlangıç noktasının tespit edilemediğı bir devre olarak tanımlanabilir. Toplumsal örgütlenmeyi belirleyen ve sürdüren en önemli unsur, insan davranışlarıdır. Bu nedenle kurumlar, doğrudan insan davranışlarıyla bağlantılıdır. İnsan davranışları teşviklere ve motivasyona bağlıdır. Yani kurumlar, bireyleri belirli bir şekilde hareket etmeye teşvik ederler. Kurumları olmayan bir dünyada, bir insanın belirli bir güdüye karşı tepkisi öngörülemez. İnsan davranışını tahmin etmeye yardımcı olacak bir model yoktur. Ayrıca, “iyi” ve “kötü” davranışlar arasındaki fark tanımlanmadığından hatalı davranış yapılamaz. Bu bağlamda dünyamız belirsizlik ve dolayısıyla yüksek işlem maliyetleri ile şekillenmiştir (Greif, 2006). Bu nedenle insanlar, başkalarının tepkilerinin tahmin edilebilir olduğu bir durum için çabalamaktadır. Bu durum, belirsizlik ile işlem maliyetlerini azaltılabilmektedir. Hedeflerine ulaşmak için insanlar, beklentilerini karşılayan ve belirsizliği azaltan davranış kurallarını benimsemeye hazırdır. Aynı zamanda, bireyler zaten kısıtlamaların mevcut olduğu ve dolayısıyla kendileri için dışsal olan bir dünyaya doğarlar. Daha açık bir ifadeyle kısıtlamalar, insanların davranış kurallarını şekillendirirken, ikincisi de kısıtları belirler. Bununla birlikte kısıtlamalar, kurumlar olarak adlandırılmaktadır. Sosyal etkileşimlerde bağlayıcı kurallar, bilinçli ya da bilinçsiz olarak insanlar tarafından yaratılırlar. Bir toplumun neredeyse tüm üyeleri, kendilerine empoze edilen kurallara tabi olduğundan, bireyler, belirli toplumsal yaşamın mümkün olduğu en yüksek özgürlük seviyesine ulaşırlar. Hodgson (2006: 2)’a göre: “Düzenleme her zaman özgürlüğün antitezi değildir; onun müttefiki de olabilir. “

Özetle kurumlar olmadan, sosyal etkileşimler gerçekleştirilemez. Çünkü bir birey diğerinin davranışının ne ifade edip etmediğini bilemez. Bununla birlikte bir kurum, bireyler arasında etkileşimde bulunmadan var olamaz. Aksi halde bir kuruma ihtiyaç duyulmaz. Dolayısıyla makro düzeyde bireyler, teşvikler sağlayan ve dolayısıyla davranışlarını düzenleyen mevcut bir kurumsal ortamda doğarlar. Bireyler rasyonel düşünceye göre faydalarını en üst düzeye çıkarırlar. Ancak rasyonellik ve fayda maksimizasyonu ile anladıkları, yaygın sosyal değer sistemine ve dolayısıyla kurumsal çevreye bağlıdır. “Rasyonellik dünyadan kopmaz. Özel ipuçları, tetikleyiciler ve kısıtlamalar içerisindedir ve bu şartlar altında çalışır. Bu yapı ile koşullar, biyolojik ve sosyal mirasımızın bir parçasıdır. Bunlar arasında bilincimizi şekillendiren, bazı davranışsal seçenekleri mümkün kılan ve bizi başkalarından sınırlayan kurumlar vardır (Hodgson, 2007: 8).”

1.3. Enformel ve Formel Kurumlar

Bu çalışmada, North (1990)’un ortaya koyduğu ve çerçevesi Williamson (2000) tarafından detaylı bir şekilde çizilen yaklaşım izlenmekte, formel ve enformel kurumlar arasında ayırım

yapılmaktadır. Kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemek için, her ne kadar hukuk sistemi, mülkiyet hakları ya da idari kalite gibi ölçümler eksik kalsa da önemli bulgular vermektedir.

Farklı tanım ve yaklaşımlar bulunduğu ve sıklıkla karıştırıldığından, “formel” ve “enformel” kurumlar kavramını tam olarak tanımlamak önemlidir (Hodgson, 2006). Genel olarak, siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal çevreyi oluşturan ve resmen bir yasal metin ya da anayasa gibi yazılı kurallar formel kurumlar olarak adlandırılır. Formel kurumlar, kuralların ihlal edilmesi durumunda resmi bir yaptırım mekanizmasının var olduğu anlamına gelir. Ancak hayat sadece formel kurumlar tarafından kısıtlanmamaktadır. Ahlak, normlar, değerler, sözleşmeler ile gelenekler gibi yazılı olmayan kurallar da davranışlarını etkiler. Kültürel ve toplumsal faktörler ise enformel kurumlar olarak adlandırılmaktadır. Resmi olarak yazılı değildir ve ihlali halinde devlet tarafından değil, daha ziyade toplumsal cezalara yol açması mümkündür. Genellikle enformel kurumlar, formel kurumların temel şekillendiricisidir. Çünkü bir toplumun temel tutum ile inançlarını ve dolayısıyla değer sistemini bu da formel kurumlarını belirlerler (Greif, 2006). North (1990: 4), formel ve enformel kurumlar arasındaki farkı tanımlamak için spordaki makul bir kural örneğinden faydalanır. Buna göre, formel kurumlar bir kural kitabında yazılı kuralları temsil ederken, enformel kurumlar ise karşı taraftaki takımın kasten zarar görmemesi gibi formel kuralların altında yatan yazılı olmayan davranış kurallarıdır.

Roland (2005), Williamson (2000)’in kurumlar üzerine yapmış olduğu sınıflandırmaya benzer bir sınıflandırma yapmıştır. Çalışmasında yavaş ve hızlı hareket eden kurumlar kavramını ortaya koymuştur. Kurumlar yavaş ve sürekli olarak veya hızlı ve düzensiz olarak değişebilmektedir. Kültür, tipik bir yavaş hareket eden enformel kurum örneğidir. Böylece kültür, zaman içinde pek değişmeyen din ya da diğer inançlardan meydana gelmektedir. Kültür, toplumun kimliğini oluşturan bir kurum olduğu için sadece marjinal değişim mümkündür. Bu nedenle yavaş ama sürekli değişen bir kurumdan bahsedilebilir. Aksine politik kurumlar, hızla ve düzensiz olarak değiştirilebilir. Bir askeri darbe veya bir isyan, bir devletin güç yapısını bir gecede ya da en azından birkaç hafta veya ay içinde değiştirebilir.

Yasal kurumlar, bu ikisi arasında bir yerde görülebilir. Çünkü yasal metinlerin revizyonu çok hızlı gerçekleşmez, ancak yüzyıllar da almaz. Ayrıca, hızlı ve yavaş hareket eden kurumlar arasında bir ilişki vardır. Çünkü kurumlar tamamlayıcıdır ve sistemsel tutarlılık oluştururlar (Roland, 2005). Kültür gibi yavaş hareket eden kurumlar, hızlı hareket eden kurumları etkileyen yavaş ya da sürekli olarak değişen temeller olarak anlaşılabilir. Hızlı hareket eden kurumlar, yavaş hareket eden bir kurum için gözlemlenebilir bir değişiklik olmadan da değişimi sağlayabilmektedir. Ancak, yavaş ilerleyen kurumlarda uzun bir marjinal değişim döneminden sonra toplu değişim, hızlı hareket eden kurumlarda hızlı ve düzensiz bir düzenlemeye yol açabilir. Bu nedenle yavaş ve hızlı hareket eden kurumlar arasındaki tutarsızlıklar değişime yol açmaktadır (Roland, 2005: 46).

Kurumların birbirini tamamlayıcı sistemler ile etkileşim kurması, geniş kapsamlı politika uygulamalarına neden olur. Mevcut karmaşık kurumsal yapıların düzenini bozmak aynı derecede karmaşık tutarsızlıklarla sonuçlanabilir ve öngörülemeyen sonuçlara neden olabilir. Bu nedenle görünüşte büyümeyi engelleyen bir kurumun görünüşte büyümeyi destekleyici bir kurum tarafından değiştirilmesi riskli olabilir.

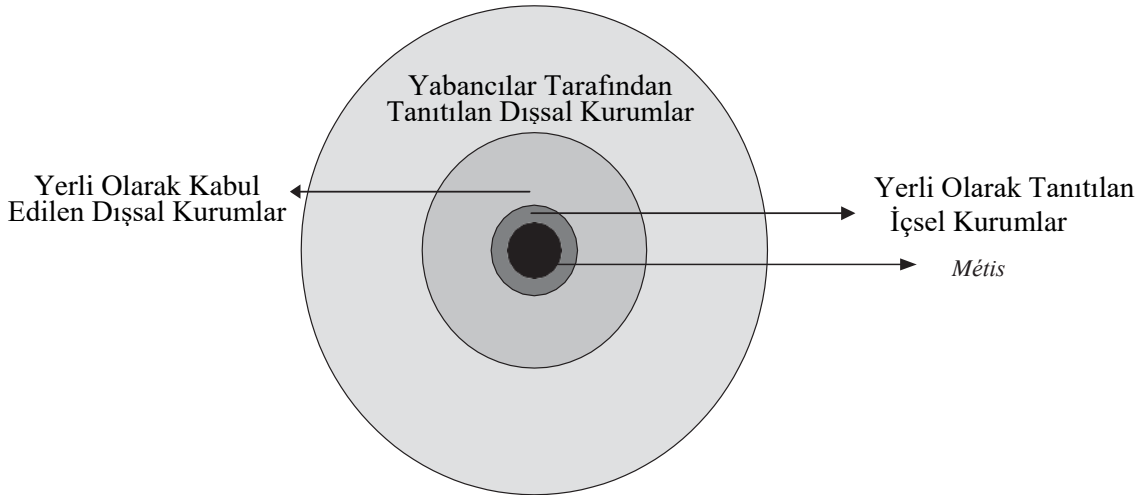
Öte yandan Acemoğlu ve Robinson (2017)'a göre İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin başlaması bir rastlantı değildir. İngiltere'nin geliştirdiği kapsayıcı ekonomik kurumlar, kapsayıcı siyasal kurumların üzerine inşa edilmiştir. Bu kurumlar merkezileşmiş bir devlet ve monarşi ile yönetim üzerinde kısıtlamalar sağlayan koalisyonlardır. Ancak birebir aynı kurumlara sahip iki toplum mevcut değildir. Bazı ülkeler sömürücü kurumlara sahipken, bazıları kapsayıcı kurumlara sahip olmuştur. Siyasal ve ekonomik kurumlardaki küçük farklılıklar, Batı'da kurumsal gelişime, Doğu'da ise kurumsal çöküşe neden olmuştur. Ekonomik ve siyasal kurumlar, değişime direnen elitler ile bu gücü azaltmak isteyenler arasındaki mücadele sonucu ortaya çıkar. Bu kurumlar bir kez ortaya çıktığında kalıcı hale gelmesini sağlama eğiliminde olurlar. Çoğulcu siyasal kurumlar bir diktatör, fraksiyon ya da iyi niyetli bir başkanın yetkilerini sınırlandırır. Çoğulculuk, hukukun üstünlüğü ilkesini yüceltir. Bu tarz verimli mekanizmalar, kapsayıcı kurumların kalıcı hale gelmesine, tehditlere direnmesine ve yayılmalarına güçlü bir destek sağlar. Kısır döngüler ise sömürücü kurumların devamını sağlayacak kuvvetler meydana getirirler. Sömürücü kurumlar, elitlerin zenginleşmesine, bu zenginlik de hâkimiyetlerine dayanak oluşturur. Sömürücü kurumlara dayalı büyüme, mevcut teknoloji ile bir büyüme sağlar. Ancak ekonomik teşvik ve teknolojik gelişme yok denecek kadar azdır. Ayrıca yaratıcı yıkımın meydana getireceği siyasal sonuçlardan çekinilir. İç savaş ve istikrarsızlık sömürücü kurumlarda sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Kapsayıcı büyüme ise teknolojik değişimi beraberinde getirir ve sürdürülebilir bir büyüme sağlar.

19. yüzyıl ve sonrasında yeni teknolojilerin ortaya çıkmasını teşvik eden kurumlara sahip ülkeler hızla gelişirken, bunu başaramayan veya bilinçli bir şekilde başarmak istemeyen sömürücü siyasal ve ekonomik kurumlara sahip ülkeler ise kalkınamamıştır. Bir ülkenin sanayileşmesi kurumların yapısı ile birebir bağlantılıdır. 19. yüzyılda nispeten kapsayıcı kurumlara sahip olan Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hızla büyürken, diğer Avrupa devletleri tarafından sömürgeci kurumların oluşturulduğu ülkeler bu büyümeyi sağlayamamıştır. Acemoğlu ve Robinson (2017), bir ülkenin başarısız olmasını, o ülkenin sömürücü kurumlarının insanlara tasarruf, yenilik ve yatırım için ihtiyaç duydukları teşvikleri sağlamamasına bağlamıştır. Çözüm olarak ise bu sömürücü siyasal ve ekonomik kurumların kapsayıcı kurumlara dönüştürmelerini söylemektedirler. Kapsayıcı ekonomik kurumlar mülkiyet haklarını koruyan, eşit rekabeti sağlayan ve yatırım yapmayı teşvik eden yapılardır. Siyasal gücün adil bir şekilde dağılmasını, yasa ve düzeni ve siyasal merkeziyetin başarılmasını sağlayan siyasal kurumların da destekçisidir.

Kurumsal değişim ve aktarılabirlik konusuna ışık tutan bir başka yaklaşım da Boettke vd. (2008: 332) tarafından ortaya konulmuştur. Yazarlar bu çalışmalarında “kurumsal yapışkanlık” modelini açıklamıştır. Kurumsal yapışkanlık, yeni kurumsal düzenlemelerin nakledildikleri yerde tutunma becerisi veya yetersizliği olarak tanımlanabilir. Modelde, kurumlar “yerli olarak tanıtılan içsel kurumlar” (YEK), “yerli olarak kabul edilen dışsal kurumlar” (YDK) ve “yabancılar tarafından tanıtılan dışsal kurumlar” (FDK) olarak sınıflandırılmaktadır. Dışsallık, yerel yönetim, yabancı bir örgüt veya güçlü olabilecek bir alt kuruluş tarafından uygulanan kurumları tanımlamaktadır. İçsellik ise aksine, formel olarak tasarlanmamış, ancak yerli bireylerin oluşturduğu toplulukta kendiliğinden gelişen kurumları tasvir etmektedir.

Diğer taraftan Şekil 1’de görüldüğü gibi Boettke vd. (2008), “métis” terimini, tüm insani ve toplumsal yaşamın temelini oluşturan toplumsal ve kültürel yapıları tanımlamak için kullanırlar. Métis, bireylerin zihniyetlerini, inançlarını ve uygulamalarının kökenini tasvir ettiğinden, dayanıklı ve neredeyse değiştirilemezdir. Bu nedenle, bir kurum daha sıkı olarak métis ile bağlantılıdır. YEK kurumları métis’e kök saldıktan sonra, tüm kurumların en çarpıcılarını oluştururlar. YDK kurumları ise içsel değildir. Formel olarak oluşturulan YDK, yerel kurumlar tarafından kurulmalıdır. Yerel bir makam yerel geleneklere, tutumlara ve uygulamalara aşına olduğundan, YDK kurumları genel olarak YEK kurumları ve métis ile tutarlı olacaktır. Dolayısıyla YDK kurumları, YEK kurumlarından daha az yapışkandırlar. Ancak dışarıdan bir kurum tarafından sunulan kurumlardan daha fazla eylemsizdir. Sonuç olarak FDK kurumları, yabancılar tarafından yaratıldıkları ve uygulandıkları için en az yapışkandırlar.

Şekil 1: Kurumsal Yapışkanlık

Kaynak: Boettke vd., 2008: 334

Bu model kurumsal aktarılabirliğin tartışılabilir olduğunu göstermektedir. Kurumları, ekonomik açıdan başarılı bir ülkeden alıp az gelişmiş bir ekonomide uygulamak, FDK kurumlarının eklenmesi veya değiştirilmesiyle tutarlıdır. Bu kurumlar toplumsal temele uymuyor

ve YEK ile YDK kurumlarını tamamlamıyor olabilir. İçsel ve dışsal kurumlar ne kadar çok farklı olursa, daha az yapışkan olan FDK kurumları olacaktır. Ancak, YEK ve YDK kurumlarının ekonomik olarak verimli olması ve büyümeyi desteklemesi gerektiği sonucuna varılmamalıdır. Belirli kurumları métis'e uymadıkları için uygulamak mümkün değilse, yaygın olan kurumlar mutlaka “daha iyi” olmayacaktır. Aksine, métis ile YEK ve YDK kurumları büyüme engelleyici bile olabilmektedirler. Dolayısıyla, büyüme destekleyici olması gereken kurumlar, bazen durumu iyileştirebilir; hatta bunun yerine, onu daha da kötüleştirir (Boettke vd., 2008: 334).

Kurumsal yapışkanlık modeli, Roland (2005)'in hızlı ve yavaş hareket eden kurumlar teorisine kolaylıkla entegre edilebilmektedir. YEK kurumları, değişmesi çok zaman alan inanç ve uygulamalara dayandığı için yavaş hareket etmektedirler. YDK kurumları ise hangi kurumun dâhil olduğuna bağlı olarak hızlı veya yavaş hareket ediyor olabilirler. Bu durum FDK kurumları için de geçerlidir. Bununla birlikte her iki kurumsal değişim kavramı da, bir toplumun kimliğinin bağlı olduğu toplumsal ve kültürel temeldeki formel ve enformel kurumların kökenine vurgu yapmaktadırlar. Yazara göre kuruluşlar ile kurum arasındaki daha zayıf bir bağlantı, kurumlardaki tadilatı veya aktarımı kolaylaştırabilir. Ancak daha zayıf bir bağlantı, kurumun belirli bir ülkede karmaşık kurumsal sisteme uymayacağı ihtimalini de doğurmaktadır. Kurum kabul edilmeyebilir, işe yaramaz olarak görülebilir hatta ortadan kaldırılmak istenebilir. Böylece bir ülkede ekonomik büyümeye yol açan bir kurum, başka bir ülkede başarısız olabilir. Sonuç olarak, büyümeyi engelleyen formel ve enformel kurumların yaygın olduğu bir ülkede ekonomik büyümeyi teşvik etmek, özellikle ülkenin métisi ile bağlantısı olmayan yabancılara yönelik karmaşık ve zor bir görevdir.

Öte yandan Dolfisma ve Verburg (2008) da kurumlara farklı bir yaklaşım getirmiştir. Dolfisma ve Verburg (2008) ve Roland (2005) gibi iktisatçılar, kurumsal değişimin tetikleyicisi olarak gerilimlere vurgu yapmışlardır. Yazarlar kurumsal değişimin üç örneği arasında ayırım yapmaktadırlar. Birincisi, yeni değerlerin önemli bir parçası olan sosyo-kültürel değerler, eski değerler ile çatışabileceğinden, bu değer gerilimleri değişim için çok önemli görülmektedir. Kurumsal değişim için ikinci olasılık, kurumlar arasındaki gerilimlerdir. Üçüncüsü, değerler ve kurumlar arasındaki gerilimlerdir ki bu da kurumsal değişimi tetikleyebilir. Çünkü sosyokültürel değerler, zaman içinde değişir ve artık kurumsal ortamla eşleşemez. Bu noktada, kurumlar dengeyi ayarlamak zorundadır. Bununla birlikte bu üç ana hatıyla kurumsal değişim teorileri, sosyokültürel bir temel ile formel bir üstyapı arasındaki bağlantı nedeniyle ortaya çıkmaktadırlar. Sosyo-kültürel değerler veya genel değerler sistemi, formel kurumsal yapıyı belirler. Enformel ve formel yapılar ne kadar birbirine yakınsa, o kadar durağandırlar. Bununla birlikte yapılar arasındaki veya içindeki gerilimler, kurumsal değişime neden olmaktadır. Dahası kurumsal değişim, işbirliği yapma yeteneğine bağlıdır. Nüfusun çoğunluğu, kurumsal ortamı değiştirmek isteyebilir. Ancak işbirliği yapamayacağı ya da isteklerini organize bir şekilde talep edemeyeceği bir ortamda, küçük baskıcı

bir grubun diğer bireyleri kısıtlaması kolaylaşır. Bu durumda bireyler, kendilerini kurumsal değişimin yüksek maliyetlerine maruz bırakmaya istekli olmayabilirler.

Daha önce belirtildiği gibi kurumlar arasındaki etkileşimler çok önemlidir. Kurumsal değişimin yokluğu sadece maliyetlere ve baskı korkusuna değil, aynı zamanda sayısız kurumun etkileşimlerine de bağlıdır. Dolayısıyla tarih ve kültüre bağlılığı nedeniyle verimsiz bir siyasi veya hukuk sistemi korunabilir. Bireyler, başkalarının yeni bir duruma nasıl tepki vereceğinden emin olmadıklarından, kurumsal bir değişimin yaşam koşullarını iyileştirip iyileştirmeyeceğini bilemezler. Bu nedenle yaşam standartlarında bir bozulmayı önlemek için statükoyu korumayı (bilinçli ya da değil) denemeleri olasıdır.

Ayrıca kurumsal sistemin karmaşıklığı, kurumsal transfer konusu için de bazı sonuçlar doğurmaktadır. Kurumsal düzenleme, ekonomik büyüme için çok önemliyse, GOÜ'lerin zengin ülkelerin kurumlarını benimsemeleri mantıklı görünmektedir. Dolayısıyla AGÜ'lerin büyüme engelleyici kurumlarını büyüme destekleyici kurumlar ile değiştirmeleri gerekmektedir. Çünkü bu onların az gelişmişlik sorununu çözecektir. Ancak, kurumların transferini yapmak kolay değildir.

Bir ekonomiye dışsal olarak eklenen kurumlar, FDK kurumlarına tekabül eder. DB veya Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi dış kuruluşlar, bir ülkeyi mali sistemini serbestleştirmeye veya özelleştirmeye zorlarsa, bu durum FDK kurumlarına örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu FDK kurumları, az ya da çok, enformel temele bağlı ve birbirini tamamlayan kurumlardan oluşan karmaşık bir kurumsal sisteme nakledilmektedirler. Bir kurumu bir diğeri ile değiştirmek ya da yenisini eklemek, karmaşık yapıyı bozabilmekte ve ciddi sonuçlara yol açabilmektedir. Böylece yeni kurumlar (ya da kurumsal değişiklikler), sistemle uyuşmadıkları için kabul edilmeyebilmektedir. Bu nedenle FDK kurumları, YEK ve YDK kurumlarına bağlı olmadıklarından, kurumsal yapı tarafından reddedilebilmektedir. Ayrıca bu kurumlar, baypas edilebilmekte veya daha sonra arızalanabilmektedir. En kötü durum senaryosunda, kurumsal dengeyi ve diğer kurumlar üzerindeki etkilerini bozarak, onları da güçsüzleştirebilmektedirler. Bu durum gerçekleşirse, FDK kurumları ekonomik büyüme üzerinde engelleyici bir etkiye sahip olacaktır. Bu nedenle sonradan eklenen bir kurum, genellikle enformel kurumsal yapıya kök salamaz, kurumsal sistemle uyuşmaz ve benimsenmesinin sonuçları hesaplanamaz. Çünkü böyle bir hesaplama, toplam kurumsal yapı hakkında tam bir bilgi gerektirir ki bu da imkânsızdır (Dolfsma ve Verburg, 2008: 1037).

Aksine FDK kurumu temel sistemle eşleşirse, büyüme oranı üzerinde beklenen olumlu etkiler gerçekleşebilir. Sonuç olarak nakledilen kurum, formel yapı kadar enformel yapıya ne kadar çok uyum sağlarsa, başarı şansı o kadar yüksektir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya ve Batı Almanya'daki dışsal kurumsal inovasyonlar ele alındığında, kurumsal aktarımın olumlu

etkilere sahip olabileceği görülmüştür. Ancak nakledilen FDK kurumu, enformel kurumsal yapıyla uyuşmazsa, nakil sonucunun öngörülebilir olmadığı ve ekonomik durumun kötüleşme ihtimalinin yüksek olduğu bir durum söz konusudur. Dolayısıyla ülkelerin formel kurumsal yapıları farklıysa, kurumların nakli tekrar gözden geçirilmelidir.

Bununla birlikte tarihsel olumsuzluklar da kurumsal sistemi kısa veya uzun vadede değiştirebilmektedir. Savaşlar, iç savaşlar, doğal afetler, siyasi ayaklanmalar, göçler veya ekonomik krizler gibi tarihsel olumsuzluklar, kurumsal ortamı rasgele değiştiren olaylardır. Hızlı kurumsal değişiklikler FDK veya YDK kurumlarına karşılık geldiğinden, kurumsal yapışkanlık teorisi değişimlerin kalıcı olmadığını öngörmektedir.

Tarih, deneyim anlamında da önemlidir. Enformel kurumlar söz konusu olduğunda, tarihsel olaylar, değer sistemlerini, toplumsal tutumları, ahlak ve inançları etkileyebilir. Aynı zamanda, tarih, her bireyi ve onların kişisel deneyimlerini, değerlerini, inançlarını ve ahlaklarını etkiler. Her birey kendi deneyimlerini uygular. Bununla birlikte toplam düzeyde, bireylerin deneyimleri benzerdir ve bu nedenle toplum da zamanla bu deneyimlere göre şekillenir.

Bireyin kimliğini belirleyen kurumlar en zor olanıdır. Çünkü insanlar inançlarından, inanç sistemlerinden veya kökenlerinden kolayca vazgeçmezler. Bu onların kimliğidir. Enformel kurumlar, zihinsel rehberlik ve bağlılık sistemi oluştururlar ve bu nedenle bireyler belirli bir kültürle özdeşleşirler. Bu tür kurumlar bir toplumun kimliğini tanımlar, dünya görüşünü şekillendirir ve bir bağlanma duygusu oluştururlar. Bu nedenle, enformel kurumlarda değişim zordur. Dış ve iç değişiklikler yavaş hareket etmektedir.

Çalışmanın takip eden kısmında enformel ve formel kurumların genel bir açıklaması yapıldıktan sonra, çalışmanın esasını oluşturacak olan formel kurumlar hakkında kısaca bilgi verilecektir.

1.3.1. Enformel Kurumlar

Enformel kurumlar ahlak, değerler, sözleşmeler, normlar, gelenekler, davranış kuralları, alışkanlıklar, tutumlar ve inançlar olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak kültürü ve dolayısıyla toplumsal değerler sistemini oluşturmaktadırlar. Bu nedenle, “enformel kurumlar” terimi, kültür veya kültürel faktörlerin yerine kullanılır. Bu durumda aktarım kanalı, bireyin kendisidir. Çünkü enformel kurumlar, ekonomik büyümeyi insan davranışlarına tesir ederek toplu bir düzeyde etkilemektedir. Bununla birlikte Adam Smith (1759) de, Ahlaki Düşünceler Teorisi’nde kültürel özelliklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tartışmıştır.

Ekonomik büyüme üzerindeki kültürel ve kurumsal etkiler bir süre için unutulduktan sonra, North (1990)'un "Institutions, Institutional Change and Economic Performance" (Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans) isimli çalışması ile tekrar ön plana çıkmıştır. North bu çalışması ile ülkeler arasındaki kalıcı büyüme farklılıklarının açıklanmasına ilişkin büyüme teorisine yardımcı olmaktadır (Dobler, 2011: 61).

Daha sonraları kültürün ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi inceleme konusu yapılmış ve bu çerçevede Batı Avrupa'nın ekonomik başarısını destekleyici bir kurum olarak kültürün önemi Landes (1998) tarafından ortaya konulmuştur. Landes (1998)'e göre Orta Doğu veya Çin gibi dünyanın diğer bölgelerinde, mevcut kültürel koşullar Batı tarzı bir Sanayi Devrimi için uygun değildir.

Modern Batı dünyasında, ekonomik hayatın kurumlar veya yasalar ile düzenlendiği düşünülür. Ancak bu kurum ve yasalar, gündelik yaşantının sınırlı bir kısmını düzenlemektedir. Geri kalanı enformel kurum ve kurallarla dizayn edilir. Ayrıca enformel kuralların önemi, farklı toplumlarda benzer formel kuralların uygulanması neticesinde aynı sonuçların ortaya çıkmamasından da anlaşılabilir (North, 1999: 51).

Enformel kurumlar öznel bir konu olduğu için her zaman rasyonel bir şekilde açıklanamaz ve genel kabul görmüş birimlerle ölçülemez. Bu nedenle ekonomik modellerde enformel kurumları incelemek zordur. Doğrudan gözlem yapmak mümkün olmadığından, bunun yerine temsili değişkenler kullanılmaktadır. Yani bir toplumun teşkilat yapısı, inançları ve değerlerine ilişkin çıkarımı sağlayan veriler, doğrudan gözlemlenmeyen kültürel değişkenlerin yerine kullanılmaktadır. Enformel kurumlar ile ilgili önemli bir sorun, kayıt dışı kurumları ölçmek ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin analiz edilebileceği somut özelliklere dikkat çekebilme. Bu nedenle çalışmada formel kurumlar ve bu kurumlar üzerinden elde edilen veriler ile çalışılacaktır.

1.3.2. Formel Kurumlar

Kurumlar, belirli kategorilere göre sınıflandırılabilir. Örneğin politik, hukuki ve sosyal kurumlar rejim tipine, seçim kurallarına, iş yönetmeliklerine göre farklılık gösterebildiğinden bu gibi formel kurumların sınıflandırılması birbirinden tamamen farklıdır. Bununla birlikte bazı formel kurumlar, genel olarak destekleyici bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Böylelikle bu formel kurumların güvence altına alınması, yaygın olarak bilinen enformel kurumlarla çatışmadıkça büyümeyi teşvik edebilmektedir. Aksi bir durumda, ekonomik ilerlemenin gerçekleşmesi oldukça zor olacaktır. Çalışmanın takip eden kısmında formel kurumları yansıtan önemli kavramlar ele alınacaktır.

1.3.2.1. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik

Formel kurumlar ile ilgili diğer kavramlardan farklı olarak, “ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik”, tartışılması en zor konulardan biridir. Bunun nedeni, kavramın “ifade özgürlüğü” ve “hesap verebilirlik” olmak üzere iki terimden oluşmasıdır. Bu nedenle iki terimin bir araya getirilmesi, tek bir kavram olarak ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik kavramını anlamada zorluklara yol açmaktadır.

Örneğin Kaufmann vd. (2009), ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik kavramını, üç geniş yönetim şekli olan (i) hükümetlerin seçildiği, (ii) izlendiği ve (iii) değiştirildiği süreçlerden sadece birine giren bir ölçü olarak değerlendirmektedirler. Bu bağlamda Kaufmann vd. (2009: 4) ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliği “Bir ülkenin vatandaşlarının kendi hükümetlerini seçme hakkı, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve özgür medyaya sahip olması” olarak tanımlamaktadır. Hukukun rolü gibi, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin tanımı da vatandaşların ve medyanın özgürlüğünün korunması, evrensel oy hakkı, özgür ve adil seçimler ile demokratik hesap verebilirliği savunan liberal demokrasi değerlerinden kaynaklanmaktadır.

Kaufmann vd. (2009) tarafından ortaya konulan tanımlama dışında ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik kavramlarına dikkat çeken başka önemli çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Paul (1992), ifade özgürlüğünün kamu hizmetleri ve genel olarak kamu hesap verebilirliği üzerindeki etkisini araştırdığı bir çalışmada, kamu hizmetlerine katılımı veya protesto etmeyi “ifade özgürlüğü” olarak adlandırmıştır. Diğer yandan Paul (1992: 1048), bireylerin bir hizmetin nihai sonucunu protesto ederek veya geri bildirimde bulunarak bir tür katılım veya eklemlenme yoluyla etkileyebilme gücünü “hesap verebilirlik” olarak tanımlamıştır. Paul (1992) analizinde, “ifade özgürlüğü” ve “hesap verebilirlik” terimlerini birbirinden ayrı kavramlar olmakla birlikte, vatandaşların hükümetleri sorumlu tutabildikleri kanallar nedeniyle birbiriyle ilişkili ve ilgili terimler olarak ele alınabileceğini ifade etmiştir. Büyük ölçüde Paul (1992) ve Kaufmann vd. (2009), ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik kavramlarını, demokrasi ve katılımcı özellikleriyle özdeşleştirilebilecek bir biçimde tanımlarlar. Bununla bağlantılı olarak Blair (2000: 21) ise demokratik kurumlarda, hesap verebilirliğin kamu görevlilerinin ne ölçüde sorumlu tutulduğunu ifade ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca bu tanım, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin vatandaşların hükümetler ile ilişkide olabileceği süreçlere atıfta bulunduğunu göstermektedir. Bu durum ise benzer süreçler aracılığıyla vatandaşların, hükümetleri, insan refahının iyileştirilmesi ile ilgili konuları ele aldıkları ölçüde sorumlu tutabilecekleri anlamına da gelmektedir.

Kaufmann vd. (2009) tarafından geliştirilen ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik göstergesi, farklı kurum ve anketlerin derlediği çeşitli verilere dayanmaktadır. Örneğin, Bertelsmann Transformation Index (Bertelsmann Dönüşüm Endeksi) (BTI), siyasi istikrarı, demokratik kurumların istikrarını ve sosyal bütünleşmeyi ölçmeye dayanan bir ifade özgürlüğü ve hesap

verebilirlik verisi sağlamaktadır. Kaufmann vd. (2009: 46)'nin ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik göstergesine katkıda bulunan diğer veriler arasında Freedom House'un siyasi hakları, sivil özgürlükleri, basın özgürlüğünü ölçen göstergelerinin yanı sıra medyanın, sivil toplumun ve seçim süreçlerinin diğer alanlardaki verilerin ölçüsünü de içeren göstergeler yer almaktadır.

Öte yandan Kaufmann vd. (2009: 61)'da yer alan ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik göstergesine katkıda bulunan bazı yaklaşımlar, öncelikli olarak medya ve yurttaşlık özgürlüklerine odaklanırken, diğerleri büyük ölçüde demokratik süreçlerin ve kurumların bütünlüğünü ele almayı hedeflemektedir.

1.3.2.2. Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik

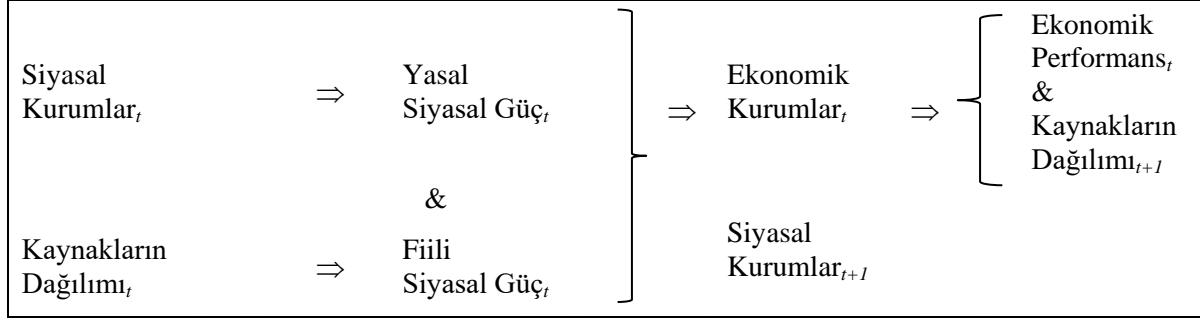
Bir ülkenin ekonomik büyümesini ölçmede siyasi istikrarın önemli bir rol oynadığı varsayılmaktadır. Siyasi istikrar, bir ülkenin yatırımları teşvik etmeye ve ülkeye yatırım çekmeye müsait iyi bir politik atmosfere sahip olduğunu ifade etmektedir. Uluslararası kuruluşlar ve diğer yatırım yapmaya hevesli olan yatırımcılar, politik atmosfer istikrarlıysa ve ülke yüksek derecede iyi bir demokrasi ve iyi yönetişime sahipse, fon sağlama konusunda motive olurlar. Bu yatırımlar, iç yatırımcılar ve dış yatırımcılar olmak üzere iki kaynaktan elde edilebilir. Genel olarak bir ülke siyasi olarak istikrar kazandığında, bu durumun ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu varsayılmaktadır.

Bu çerçevede Alesina vd. (1997: 191) siyasal istikrarsızlığı, “yürütmedeki değişimin genellikle anayasaya aykırı yöntemlerle” yapıldığı bir durum olarak tanımlamıştır. Siyasi istikrarsızlık ne kadar yüksekse, hükümetin belirli bir süre içinde değişme olasılığı o kadar yüksektir. İktisatçılar, siyasi istikrarsızlığı toplumun ekonomik işleyişine zarar veren dalgalanmaların ve değişkenliğin toplamı olarak tanımlamıştır (Aisen ve Veiga, 2010). Siyasi istikrarın yokluğu, politika yapıcılar ve yetkililer için istenmeyen kararların alınmasına yol açabilmektedir. Siyasi istikrarsızlık nedeniyle istenen uzun vadeli planlamalar yerine kısa vadeli tepkiler ve kararlar alınabilmektedir.

Özetle siyasi istikrarsızlık nedeniyle oluşan belirsizlik, kötü karar vermenin ve ülkenin liderlerinin ekonomik yetersizliğinin arkasındaki ana nedendir. Siyasi istikrarsızlığın yanı sıra, bazı yazarlar temel olarak zayıf bir kurumun ekonomik büyüme, finansal kriz ve dalgalanma üzerinde büyük etkisi olabileceğini savunmuştur. Bu konuda Acemoğlu (2003), yetersiz yönetmeliklerin, kurumların zayıflıklarıyla açıklanabileceğini iddia etmiştir. Uygun finansal mekanizmaların eksik olduğu ve sözleşmelerin teşvik edilmediği bir durum, etkisiz ekonomik politikaya yol açmaktadır.

Ayrıca Acemoğlu ve Robinson (2006)'a göre siyasi iktidarın toplumdaki dağılımı da içseldir. Şekil 3'te görüldüğü üzere siyasi iktidarın iki bileşeni vardır. Bunlar yasal (de jure) ve fiili siyasi iktidardır. Yasal siyasi güç, toplumdaki siyasi kurumlardan kaynaklanan gücü ifade eder.

Şekil 2: Büyüme ve Kurumlar

Kaynak: Acemoğlu, 2018: 5564

Ekonomik kurumlara benzeyen politik kurumlar, kilit aktörlerin üzerindeki kısıtlamaları ve teşvikleri belirler. Bir grup birey, yasal iktidara sahip olmasalar bile, siyasi iktidara sahip olabilirler ve böylece fiili siyasi iktidarın kaynağı olabilirler. Örneğin, isteklerini topluma dayatmak için isyan edebilir, silah kullanabilir, paralı asker kiralayabilir, orduyu seçebilir ya da protesto gösterileri yapabilirler. Bu tartışma, siyasi kurumların ve ekonomik kaynakların toplumdaki dağılımını iki devlet değişkeni olarak düşünebileceğini, siyasi gücün nasıl dağıtılacağını ve ekonomik kurumların nasıl seçileceğini açıklamaktadır. Siyasi güce sahip olanlar, siyasi kurumların evrimini etkiler ve genellikle kendilerine güç veren kurumları korumayı tercih ederler. İkinci bir mekanizma ise kaynakların dağılımından ortaya çıkar. Belirli bir grup diğerlerine göre zengin olduğunda, bu grup fiili politik gücünü artıracak ve çıkarları lehine ekonomik ve siyasi kurumlara baskı yaparak başlangıçtaki eşitsizliği yeniden üretecektir. Bu eğilimlere rağmen, fiili siyasi iktidar aynı zamanda değişim potansiyelini de vurgulamaktadır. Özellikle, teknolojiye bağlı şoklar ve uluslararası çevredeki değişimler de dâhil olmak üzere fiili siyasi iktidar, siyasi kurumlarda büyük değişiklikler yaratma gücüne ve ekonomik kurumlar ile ekonomik büyüme konusunda önemli bir potansiyele sahiptir.

1.3.2.3. Hükümet Biçimi ve Demokrasi

Demokrasi, vatandaşların temsil sistemiyle iktidarı doğrudan veya dolaylı olarak ele geçirdiği bir yönetim şeklidir. Ayrıca genel oy hakkı, medeni haklar, hukukun üstünlüğü ve güçlerin ayrılığı demokrasinin bileşenleridir. Demokrasinin üç unsur olarak algılandığını ifade eden Polity IV tanımı ile demokrasi şu şekilde özetlenebilir (Marshall ve Jagers, 2018: 13):

- “Vatandaşların alternatif politikalar ve liderler hakkında etkili tercihleri ifade edebileceği kurum ve prosedürlerin varlığı”.

- “Yürütücü tarafından iktidarın uygulanması konusunda kurumsallaşmış kısıtlamaların varlığı”.
- “Bütün vatandaşlara günlük yaşamlarında ve siyasi katılım eylemlerinde sivil özgürlüklerin garantisi”.

Hukukun üstünlüğü, denge ve denetleme sistemleri, basın özgürlüğü ve benzeri gibi çoğulcu demokrasinin diğer yönleri, bu ilkelerin özel tezahürleri anlamına gelir. Farklı siyasi rejimler, farklı ekonomik ve yasal kurumları benimseyebildikleri için, ekonomik büyüme üzerindeki etkileri değişebilmektedir. Sorun, demokrasinin otokrazi yerine büyümeyi destekleyen kurumlar sağlayıp sağlamadığıdır.

Demokrasinin zayıf olduğu ülkelerde, kaynak bakımından zengin azınlıkların çıkarlarına en uygun kurumlar uygulamaya konulur. Dolayısıyla demokrasilerde bir azınlığın, hükümeti para ya da silah kullanarak devirmesi ihtimali, iktidar ile birlikte hareket eden ve bu nedenle bağımsız bir yargı sisteminin devlet başkanına tabi kılındığı bir otokraziye göre daha düşüktür. Demokrasisiz bir toplumda iktidardaki elitler, kendi çıkarlarına en uygun kurumları öne çıkarırlar. Çoğu durumda bu elitler, kârlarını ve gücünü artıracaktır. Ancak bu durum ekonomik büyümeye zarar verecektir. Bu nedenle genel yaşam standardında iyileştirmeler optimize olamayacaktır. Demokrasideki kurumlar, siyasi katılım ve evrensel oy hakkı, küçük bir elitin yararına olan kurumların tesis edilmesini engelleyecektir. Bu nedenle demokratik kurumlar, büyümeyi en üst düzeye çıkarmayabilir. Bununla birlikte diğer kurumsal ortamlarla karşılaştırıldığında demokrasi en verimli ekonomik sonuca yol açabilmektedir.

Demokrasilerde verimliliği en çok etkileyen şey, vatandaşlarına garanti ettiği özgürlüklerdir. Sivil özgürlükler, anayasa ve hukukun üstünlüğü gibi kurumlar tarafından sınırlandırılmakta, bu da işlem maliyetlerinin düşürülmesinde sosyal bir arada bulunmayı optimize etmekte ve bireysel fayda maksimizasyonunu garanti etmektedir. Düşünce ve konuşma özgürlüğü, mülkiyet hakları ve vücut bütünlüğü hakkı, fiziki ve beşeri sermaye biriktirmek ve yatırım yapmak için önemli teşvikler sunmaktadır. Demokratik kurumlar, mümkün olan en büyük bireysel özgürlüğe izin verirler. Demokrasiyi karakterize eden bu tür kısıtlamalar, en yüksek bireysel özgürlüğü sağlamak içindir. Çünkü daha az kısıtlama nedeniyle oluşan belirsizlikler, bireylerin özgürlüklerinin azalacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenle işlem maliyetleri yüksek olacak ve sermaye birikimi ve yatırım daha düşük gerçekleşecektir (Marshall ve Jagers, 2018: 15).

Bununla birlikte demokratik kurumların büyümeye etkisi, yine karmaşık kurum sistemleri ve diğer ilgili belirleyicilerle mümkündür. Örneğin bir ülkenin siyasi sistemi, coğrafya, kurumlar ve tarih gibi belirleyiciler, büyümeyi etkileyen önemli unsurlar arasında yer alır. Ayrıca demokrasinin varlığı, bir ülkenin demokratik olmayan bir tarihe sahip olması, komşu ülkelere yönelik demokratik

olmayan bir kurumsal yapı içerisinde bulunması veya formel ve enformel kurumlarının demokrasiyi desteklememesi durumlarında etkili olmayabilir. Bu nedenle demokratik kurumlar, demokratik olmayan bir çevrede uygulandıkları takdirde büyümeye etkileri pozitif olmayabilir. Bunun yanında, demokratik kurumlar mevcut kurumsal sisteme zarar verirse, bu durum bir takım olumsuz etkilere yol açabilir. Aksine, yaygın kurumsal sistemin demokrasiye uyum sağlaması ve onu desteklemesi de söz konusu olabilir. Ancak, bu süreç zaman alacaktır ve bazı maliyetlere de neden olacaktır. Diğer taraftan Persson ve Tabellini (2009)'ye göre demokrasi, ekonomik büyümeyi fiziki sermaye birikimi yoluyla desteklemektedir ve bu da demokrasiyi teşvik etmektedir. Ayrıca kişi başına düşen yüksek gelir, her zaman için otokrasiden demokrasiye geçişi teşvik etmeyebilir. Demokrasiyi destekleyen bir ülkenin toplumsal değerleri olarak demokratik sermaye, belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Bu yolla erdemli bir çevre ortaya çıkabilir. Böylece demokratik deneyim, hem sermaye birikimini destekleyecek hem de demokrasiyi teşvik edecektir.

Bu bağlamda Persson ve Tabellini (2009) demokrasiyi, kültürel ve toplumsal özellikler ile desteklenen “demokratik sermaye” olarak değerlendirmektedirler. Yazarlara göre demokrasi, vatandaşların demokratik tutum ve inançlarıyla desteklenmelidir. Demokratik bir geleneğe sahip olmayan toplumlar, uyumlu bir tutum sergilemezler ve demokratik fikirlere ikna edilemezler. Dolayısıyla demokratik sermaye, demokratik deneyim yoluyla ortaya çıkar. Bir ülkede ne kadar uzun süredir demokrasi varsa, ülkenin demokratik yapısı da o kadar güçlü olacaktır. Bir başka deyişle, demokrasi deneyimi ile insanlar farklı fikirlere daha fazla ikna olur ve demokrasinin korunması için talepte bulunmaya ve hatta savaşmaya hazır hale gelirler. Bu durumda belirli tutumlar ve değerler, politik sistemi, politik sistem de tutumlar ile değerleri etkileyebilir. Benzer biçimde Acemoğlu vd. (2019) yaptıkları çalışmada, demokrasinin uzun vadede ekonomik büyümeyi önemli ölçüde artırdığını (%20 oranında) tespit etmişlerdir. Bu etkinin farklı gelişmişlik düzeylerinde de sağlık, sermaye ve eğitime yatırım yapıldığında gerçekleşebileceği görülmüştür.

1.3.2.4. İdari Kalite

Formel kurumlardan biri olan “idari kalite” konusunda geniş bir literatür vardır. Bu kısmen kavramın çok boyutlu olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de idari kalite, verimli, orantılı, meşru, tutarlı, kuralcı ve uygulanabilir nitelikteki çalışmalara işaret etmektedir. İdari kalitenin karakteristik özellikleri üzerinde uzlaşma sağlanmış olsa bile, kalitenin ya da kurucu özelliklerinin ölçülmesi belirli zorlukları içermeye devam etmektedir. DB yönetim göstergelerinin yaygın kullanımında da görüldüğü gibi, araştırmacılar genel olarak idari kalitenin düzeyini, ülke düzeyinde kabul etmişlerdir (Kaufmann vd., 2009).

Öte yandan idari kalite, siyasetin nasıl değiştiği konusunda önemli bir bakış açısı sağlar. Düzenleyici reform, devletin yapısını değiştirir. Böylece bu reformlar, yeni ulusal ve uluslararası iktidar alanları açar ve yeni kurumsal oluşumlara sebebiyet verir. Bu çerçevede uluslararası

örgütler, düzenleyici reform hareketlerini sürekli desteklemektedir. Örneğin OECD ve DB, “iyi yönetim” programlarında idari düzenlemelere öncelik vermişler ve düzenleyici reformların ekonomik büyümeye ve daha kapsayıcı ve şeffaf yönetim tarzlarına bağlayan kapsamlı değişiklikleri savunmuşlardır (Radaelli ve De Francesco, 2013: 2).

Ekonomik büyüme ve sosyal refah için kurallar gereklidir. Ancak kurallar, ekonomik ve sosyal açıdan da maliyetli olabilmektedir. Örneğin hükümetler, kamu parasının, sadece ihtiyaç sahiplerine kira ödenekleri tahsis ederek iyi bir şekilde harcanmasını sağlamak isteyebilir. Ancak, uygun kişileri belirleme sistemi, herkes için ödenek sağlamaktan daha masraflı olabilir. Böyle bir durumda çözüm ise kurallardan vazgeçmek değil, daha verimli ve daha az maliyetli bir düzenleyici sistem geliştirmektir. Düzenleyici yönetim sistemleri, hükümetlerin daha iyi yeni kurallar hazırlamasına ve mevcut kuralları iyileştirmelerine de yardımcı olabilmektedir. Nitekim düzenleyici yönetim ve reformların iyileştirilmesi, hükümetlerin ekonomik kalkınmayı, yatırım ve ticareti teşvik etmelerinin en iyi yollarından biridir. Ancak bu durum ise sürekli bir süreç gerektirmektedir.

Bir ülkenin idari sisteminin kalitesi, büyük ölçüde düzenlemelerin nasıl tasarlandığına ve oluşturulduğuna bağlıdır. Hükümetler, yönetmeliklerinin ekonomik büyümeyi ve sosyal refahı artırmada etkin bir şekilde katkıda bulunmasını sağlamakla yükümlüdür. “Düzenleyici Yönetim Sistemleri Göstergeleri”, 2005 yılında OECD tarafından geliştirilen “İdari Kalite ve Performans İçin Yol Gösterici İlkeler” ile ülkelerin uygulamaları hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır. Bunlar:

- Uygulamaya yönelik açık hedefler ve çerçeveler oluşturan politik düzeyde geniş kapsamlı düzenleyici reform programlarının kabul edilmesi,
- Mevcut düzenlemelerin sistematik olarak gözden geçirilmesi ve etkilerin değerlendirilmesi, değişen karmaşık ekonomik ve sosyal çevrelerde amaçların verimli ve etkin bir şekilde karşılanması,
- Mevzuatın, uygulamalar ile düzenleyici kurumların ve düzenleyici süreçlerin şeffaf ve ayrımcı olmayan nitelikte olduğundan emin olunması,
- Gerektiğinde rekabet politikasının kapsamı, etkililiği ve uygulanmasının gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi,
- Rekabet ve verimliliği teşvik etmek için tüm sektörlerde ekonomik düzenlemelerin tasarlanması ve kamu çıkarına hizmet etmeyen düzenlemelerin ortadan kaldırılması,
- Devam eden serbestleşme yoluyla ticaret ve yatırıma yönelik gereksiz düzenleyici engellerin ortadan kaldırılması ve süreç boyunca piyasa açıklığının göz önünde bulundurulması, entegrasyonunun geliştirilmesi ve böylece ekonomik verimlilik rekabet edebilirliğin güçlendirilmesi,
- Diğer politika hedefleriyle önemli bağlantıların belirlenmesi, reformu destekleyen politikalar geliştirilmesidir.

Son olarak kurumsal kapasite, yeni ve mevcut kuralların kalitesini iyileştirmek için de bir anahtardır. İdari kaliteyi sağlamak için düzenleyici araçların başarılı bir şekilde tasarlanması ve uygulanması, tüm yönetim genelinde tutarlılığı ve sistematik bir yaklaşımın sürdürülmesi doğru kurum setine bağlıdır. Bir dizi kurum bu amaca hizmet etmektedir. Bunlar, genellikle önerilen hükümet kurallarının kalitesini kontrol etmek ve bürokrasiyi azaltmak gibi programlar geliştirmek için devlet dairelerinde yer alan düzenleyici gözetim kurumlarını içermektedir. Ayrıca bağımsız düzenleyici kurullar, belirli sektörlerde düzenleyici karar alma mekanizmalarının geliştirilmesine de katkıda bulunmaktadır.

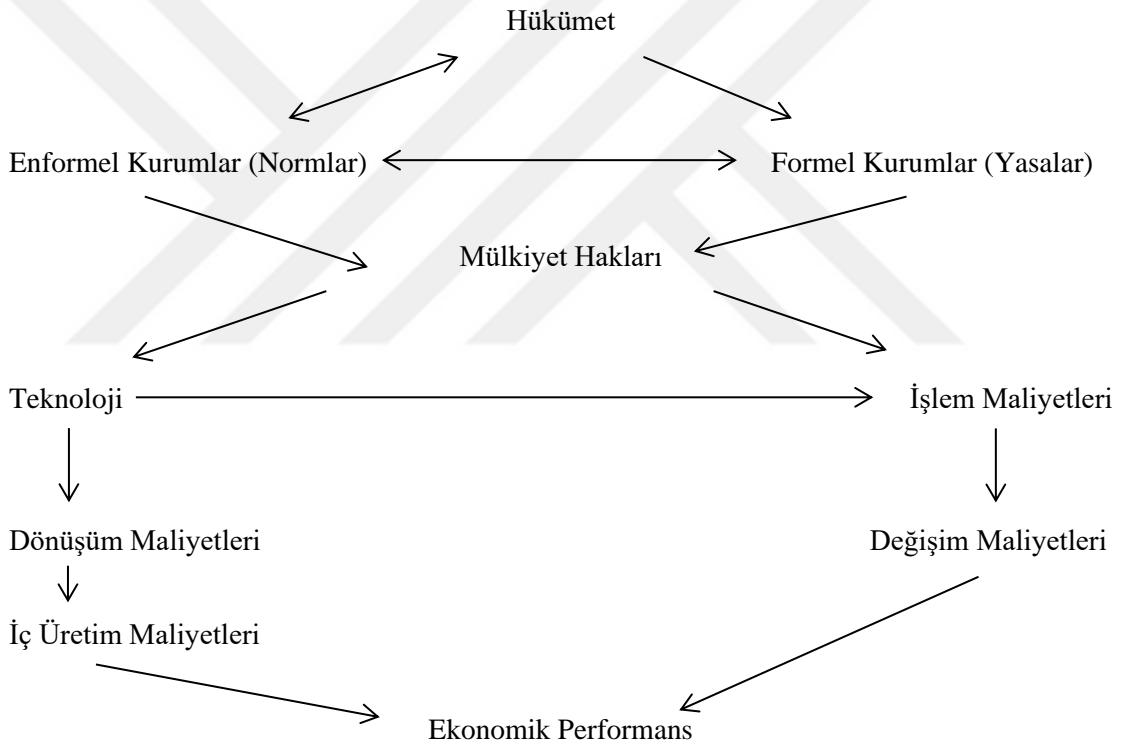
1.3.2.5. Mülkiyet Hakları

Mülkiyet haklarının korunması, genellikle büyümeyle ilgili belirleyici kurumsal bir özellik olarak tanımlanmaktadır (De Soto, 2000; North, 1990; Rodrik, 2000; Williamson ve Kerekes, 2011). Mülkiyet hakları bireye, emek arzı, fiziki ve beşeri sermaye ile sahip olduğu mal ve hizmetler üstünde karar verme hakkını verir (North, 1990: 33). Yani birey, varlıklarını yönetme konusunda münhasır haklara sahiptir. Böylece mal sahibi, mülkün kullanımını sayesinde elde edilen getiriden tam olarak yararlanır. Münhasırlık ve mülkiyetin tahsisi, bireylere yatırım için çok önemli bir teşvik sağlamaktadır. Dahası mülk hakları, bir varlığın ekonomik potansiyeline dikkat çekmektedir. Çünkü mal sahibi, mülkünü kendi imkânlarını en üst düzeye çıkaracak şekilde kullanacaktır. Bu yolla, varlığın en uygun şekilde kullanıldığından emin olunur. Bununla birlikte bütün bireyler homo economicus gibi davranmadıkları için bireysel fayda maksimizasyonu, kar maksimizasyonu ile eşit olmayabilir. Bireylerin bencil oldukları ve kendi faydalarını en üst düzeye çıkarmak istedikleri varsayılmaktadır. Ancak bireysel fayda, maddi faydaya eşit değildir. İnsanlar, maddi olmayan faydalarını en üst düzeye çıkarmak isteyebilirler. Kendilerini daha iyi hissedebildikleri için ya da bir şeyden kaçınabilecekleri için fedakâr olabilirler. Çünkü doğru şeyi yapmaya ikna edilmişlerdir. Dolayısıyla bir şeyden kaçınmak, ilahi kurallara uymak ya da fedakâr olmak insanları iyi hissettirir ve bu nedenle bireyler, maddi olmayan faydalarını maksimize ederler. Bununla birlikte yine de mal sahibi, onun değerini veren en uygun kişidir.

Şekil 2’de gösterildiği gibi toplumsal normlar ve yasalar, bireylerin sahip oldukları mülkiyet haklarını belirlemektedir. Bireylerin mal ve hizmetlerde sahip oldukları haklar şu şekildedir: (1) bir varlığı satma hakkı; (2) bir varlıktan gelir kullanma ve elde etme hakkı ve (3) bir varlığı miras olarak bırakma hakkıdır. Mülkiyet hakları bu üç şekilde uygulanır. Örneğin, mülkü korumak için kapılara kilit koyarak bireyler, kendi haklarını kullanmaktadırlar. Toplum haklarından mahrum bırakılma gibi toplumsal yaptırımlar, bireyleri başkalarının var olan haklarını ihlal etmekten caydırabilmektedir. Son olarak polisin mülke izinsiz giriş yapanları tahliye etmesi gibi devletin zorlayıcı gücü, mülkiyet haklarını güçlendirmek için kullanılabilir. Standart Neoklasik Modelin dışsal olarak kabul ettiği teknoloji, gerçekte mülkiyet hakları ile vatandaşların norm ve bağlılılarıyla şekillenmektedir. Teknoloji ile birlikte mülkiyet hakları, değişim ve üretim ile ilgili

işlem maliyetlerini ve dönüşüm maliyetlerini belirlemektedir. Dönüşüm maliyetleri, çıktı üretmek için girdileri birleştirmenin fiziksel maliyetleridir. Üretimin dönüşüm maliyetleri toplumdaki teknolojiye bağlıdır. Üretimin işlem maliyetleri ise görünmez üretim maliyetleridir. İşlem maliyetleri şunları içerir: (1) araştırma ve müzakere masraflarını karşılamak, (2) emeği izlemek, (3) üretimin fiziksel faktörlerini koordine etmek, (4) üretim sürecinde kullanılan fiziksel ve finansal sermayenin kullanımını izlemek ve (5) sözleşme şartlarını uygulamaktır. Hem teknoloji hem de mülkiyet hakları, üretimin işlem maliyetlerini çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir. Teknoloji genellikle daha iyi bir gözetleme ile hem doğrudan izleme maliyetlerini düşürür hem de izleme ihtiyacını azaltır. Böylece sermaye, emeğin marjinal verimliliğini standartlaştırır ve sürekli izlemeyi sürdürür (Alston, 2018: 9486).

Şekil 2: Kurumlar, Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Performans

Kaynak: Alston, 2018: 9485

Ayrıca mülkiyet hakları bir varlığın ekonomik potansiyelini de içerdiği için, mülkiyet bireyler tarafından teminat olarak kullanılabilir. Böylece yeni sermaye üretilebilmekte ve kredi alınabilmektedir. De Soto (2000), az gelişmişliğin önde gelen sorunlarından birinin, AGÜ'lerin çoğunda mülkün belirli bir mal sahibine açıkça tahsis edilmediğini, bu nedenle teminat olarak kullanılamayacağını ve yeni sermaye üretilemeyeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte De Soto (2000)'e göre AGÜ'lerdeki iyileştirilmiş mülkiyet hakları, onları korumak için uygun bir yasa ile birleştiğinde, Batı ekonomilerindeki gibi benzer bir ekonomik başarıya neden olabilir.

Öte yandan güvenli mülkiyet haklarının varlığı, bir devletin siyasi ve hukuki ortamına ilişkin bilgiler de vermektedir. Örneğin mülkiyet hakları, genellikle diktatörlüklerde veya otoriter devletlerde elde edilememektedir. Bu ülkelerde siyasi güç ve hatta özel çıkar grupları tarafından gerçekleştirilen kamulaştırma, uygun bir yasa ve bağımsız bir yargı olmadığı için çok kolay uygulanabilmektedir. Bu nedenle güvensiz mülkiyet haklarına daha az siyasi ve ekonomik özgürlük, daha az medeni hak ve manipüle edilebilir bir yargı eşlik etmektedir. Ekonomik verimliliği en üst düzeye çıkarmak için ise tersi bir durum gereklidir.

Bu nedenden dolayı ekonomik başarı, güvenli mülkiyet haklarına bağlıdır. Bu çerçevede Acemoğlu ve Johnson (2005), politik, hukuki ve ekonomik kurumsal ortamın varlığına ve dolayısıyla mülkiyet haklarına dayanan teorik bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Modellerinde siyasi iktidar, bir devletin formel kurumsal ortamı açısından hayati öneme sahiptir. İktidardaki elitler, formel kurumları kendi çıkarlarına en uygun şekilde düzenleyecektir. Temel kuramsal özellik, hukuki ve fiili politik güç arasındaki ayrımdır. Eski, meşru veya resmi siyasi iktidarı tasvir ederken, fiili siyasi güç meşrulaştırılmamakta, ancak çıkarlarını uygulayabilmektedir. Bu nedenle meşru yönetim, zorunlu olarak fiilen siyasi iktidarın etkisi altındadır. Fiili siyasi iktidar, maddi kaynaklara bağlıdır. Böylelikle yeterli sermaye birikimi ve diğer kaynaklara sahip bir çıkar grubu, formel kurumsal özellikleri belirleyebilmektedir. Fiili politik gücün kullanımı ise değişebilmektedir. Silah ve parayla donanmış ve nihayetinde daha fazla çıkar grubu tarafından desteklenen bireyler, mevcut hükümeti devirmek için bir askeri darbe meydana getirebilir. Ardından fiili siyasi iktidar, kendi çıkarlarına uygun olan, politik iktidarın elde edildiği formel kurumları uygulamaya sokacaktır. Bu nedenle, sivil mülkiyet hakları sağlanamayacaktır.

1.3.2.6. Hukuk Sistemi ve Hukukun Üstünlüğü

Uygun bir yasa ile güvence altına alınmayan mülkiyet hakları, korunamaz ve kullanılamaz haldedir. Bu nedenle mülkiyet haklarının tam potansiyelini kullanmak için yasal sistem, mülkle ilgili olarak sahibinin seçim özgürlüğü ve münhasırlık özgürlüğünü garanti etmelidir. Dolayısıyla tam mülkiyet hakları, yalnızca hukukun üstünlüğü ve dolayısıyla bağımsız bir yargı ile var olabilmektedir. Bunun dışındaki diğer herhangi bir yasal sistem, özel veya devlet tarafından yönetilen çıkar gruplarına mülkiyet haklarına müdahale etme olanağı sunacaktır. Demokratik olmayan bir hükümet, güvenli mülkiyet hakları sağlasa bile, bir grup azınlığın çıkarlarını koruyup kollamak adına, bir darbe ya da rüşvet yoluyla mülkiyet haklarına müdahale edebilir. Fiili siyasi güç, yasal çevreyi mülkiyet haklarına zarar verecek şekilde belirleyebilir. Bu nedenle hukukun üstünlüğü ve bağımsız bir yargı sistemi, mülkiyet haklarının güvence altına alınması için şarttır (Besley ve Kudamatsu, 2008: 4).

Demokratik devletlerde hukukun üstünlüğü ve bağımsız bir yargı sistemi garanti altına alınmıştır. Bu nedenle, güvenli mülkiyet haklarının sağlanmasına genellikle demokratik bir sistem

eşlik etmekte ve bağımsız bir yargı sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Demokrasi, formel kurumların, belirli güce sahip bir çıkar grubu adına değiştirilememesini sağlar. Sivil haklarla bağlantılı mülkiyet hakları, bir toplumdaki her varlığın etkin kullanımını ve dolayısıyla kişi başına düşen gelirin optimizasyonunu garanti eder. Bununla birlikte mülkiyet hakları, başka politik sistemlerde de var olabilir ve korunabilir. Ancak demokratik olmayan bir devlette mülkiyet hakları muhtemelen sınırlandırılacağı için, toplam ekonomik verimlilik bu durumdan olumsuz yönde etkilenebilecektir (Besley ve Kudamatsu, 2008; Rodrik, 2007). Dolayısıyla ülkelerde, tüm potansiyel sahiplik haklarını geliştirmek için herhangi bir bireyin varlıklarının faydalarını en üst düzeye çıkaracak şekilde kullanmasına izin veren serbest piyasa sistemi eşlik etmelidir. Daha sonra ekonomi, maksimum büyüme potansiyelini yüksek bir seviyeye çıkarabilecektir.

Bununla birlikte mülkiyet haklarında olduğu gibi hukukun üstünlüğü de tarihsel gelişmelere bağlı olan bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyacaktır. Bu nedenle hukukun üstünlüğü, özel mülkiyet geleneğini ve toplumun her bir üyesini ilgilendiren hakları gerektirmektedir. Ayrıca, hukukun üstünlüğü, belirli bir devlet anlayışı ile anlam kazanmaktadır. Devlet, hukukun üstünlüğü ile sınırlandırılmalı ve kurallara tabi tutulmalıdır. Devlet aynı zamanda kuralları işletmek zorundadır. Dolayısıyla toplumun üyeleri ile devlet arasındaki ilişkiler, hukukun üstünlüğü geleneğine sahip bir toplumla olmayan bir toplum arasında farklılık arz edecektir. Bir ülke, yasaları kurallara aykırı bir şekilde düzenlemenin yolunu açtığı zaman, bir anayasal devletin ortaya çıkması ve bu yapının mülkiyet haklarını güvence altına alması imkânsızdır. Yabancı ya da yerli güçler, hukukun üstünlüğünü daha sonraki bir zamanda uygulamaya geçirseler de bir mülkiyet hakkı ve hukuk kültürü geleneği eksik olacaktır. Bu nedenle FDK veya YDK kurumları, YEK kurumlarıyla eşleşmeyecek ve dolayısıyla etkisiz kalacaktır (La Porta vd., 2004).

1.3.2.7. Yolsuzluğun Kontrolü

Yolsuzluğun nedenlerini ve sonuçlarını belirlemek için politika yapıcılar, STK'lar, bağışçı kurumlar ve akademisyenler arasında hızla artan bir işbirliği olmasına rağmen, mevcut literatürde kapsamlı bir şekilde yolsuzluğun tanımlanması konusunda bir fikir birliği sağlanamamıştır. Yolsuzluk kavramı ülkeye, kültüre, topluma ve zamana göre değişmektedir. GOÜ'lerde bir faaliyet sorun olmayabilirken, GÜ'lerde bu faaliyet yolsuzluk olarak görülebilmektedir. Genel olarak "yolsuzluk" terimi, rüşvetten gaspa, zimmete para geçirmeden akraba kayırmacılığına (nepotizm) kadar geniş bir dizi yasa dışı faaliyeti açıklamak için kullanılmaktadır.

DB ise yolsuzluğu şu şekilde tanımlamaktadır: "Yolsuzluk, kamu kazancını özel kazanç için kötüye kullanmaktır. Yolsuzluk, özel sektör ve kamu sektöründeki aktörler arasında yasadışı yollarla özel kazanımlara yol açan her türlü işlemleri kapsamaktadır" (Bhargava, 2005). Birleşmiş Milletler (BM) ise yolsuzluğu şöyle açıklamaktadır: "Kamu yaşamında yolsuzluk, yüksek ahlaki

davranış standartlarına aykırı şekilde, bir kişi ya da gruba ayrıcalık sunmak için kamu gücünün kullanılmasıdır.” Uluslararası Şeffaflık Örgütü’ne göre ise yolsuzluk, “siyasi iktidarın kişisel kazanç için kötüye kullanılmasıdır”.

Yukarıdaki tartışmanın ışığında yolsuzluk, kamu kaynaklarının sömürülmesi ve haksız kişisel kazanımlarla sonuçlanan kamu yasalarından kaçınma, ekonomik büyüme oranını azaltma ve gelir eşitsizliğini artırma gibi daha geniş bir perspektifte tanımlanabilir. Dolayısıyla yolsuzluk bireyler, işletmeler, kuruluşlar, kamu sektörü ve genel olarak ekonomi için maliyetli bir olgudur. Yolsuzluğun ulusal ekonomik büyüme üzerindeki zararlı etkileri literatürde yaygın olarak kabul edilmekte ve tartışmalara konu olmaktadır. Ampirik yaklaşımları kullanan birçok yazar, yolsuzluğun yatırımcıları korkuttuğunu, kamu harcamalarının verimliliğini azalttığını, kaynak tahsisini bozduğunu ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi azalttığını belirtmişlerdir. Bu nedenle yolsuzluğun maliyetinin büyüklüğü de çeşitli uluslararası çalışmaların odak noktası olmuştur.

Yolsuzluğun tanımlanmasında Gupta vd. (1998: 5), yolsuzluğun şu durumlarda ortaya çıktığını belirtmektedirler: “hükümet yetkilileri politika tasarlarken ve uygularken özel kazanımları için yetkilerini kullanırlar.” Sonuç olarak yolsuzluk, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin sağlanması için devletten destek alma konusunda daha fazla bağımlı olan en marjinal vatandaş için hükümet kaynaklarının tahsisinin çarpıtılması gibi olası sonuçlara yol açmaktadır.

Akçay (2006: 29) ise yolsuzluk hakkında şunları belirtmektedir: “yolsuzluk, derin kurumsal zayıflıkların bir belirtisidir ve verimsiz ekonomik, sosyal ve politik sonuçlara yol açmaktadır”. Akçay (2006)’a göre, yolsuzluk ekonomik büyüme konusunda olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu yolla, yolsuzluk gelir dağılımındaki eşitsizlikleri hızlandırabilir, çocuk ve ölüm oranlarında artışa yol açabilir. Bu nedenlerden ötürü, yolsuzluk büyük ölçüde olumsuz ekonomik sonuçlarla ilişkilidir. Ek olarak, bu durum aynı zamanda yolsuzluğun, yoksulluğu ve az gelişmişliği beraberinde getirdiği görüşüne de destek vermektedir.

Yolsuzluk ve büyüme arasındaki bağlantı net gibi görünse de, yolsuzluğun çoğu ölçüsü, gerçek yolsuzluk ölçümlerinden ziyade algılara dayanmaktadır. Örneğin Kaufmann vd. (2009), raporlarında yolsuzluk verilerinin, uzmanlardan ve hanehalkı anketlerinden toplanan yolsuzluk hakkındaki algılara dayandığını belirtmişlerdir. Bunun anlamı, yolsuzluk ve büyüme arasındaki herhangi bir istatistiksel analizin, algıların yolsuzluk gerçeğini doğru bir şekilde yansıtıp yansıtmadığına bakılmaksızın, yolsuzlukla ilgili algılara dayandırılmasıdır.

1.3.2.8. İyi Yönetişim

İyi Yönetişim, bireyin haklarını ve özgürlüklerini koruyan adalet ve barış içinde kurulmuş bir sistemi yaratma konusunda kararlı bir hükümetin varlığını göstermektedir. İyi yönetim kavramı,

kurumsal teoriye uyum sağlayarak bu fikrin GOÜ'lerde ekonomik büyümenin artırılması için izlemeleri gereken bir politika önerisi haline gelmesine yol açmıştır. Zorunlu olmaları nedeniyle GOÜ'ler bu kurumları ekonomilerinin gelişiminin ilk aşamasında inşa etmek durumunda kalmışlardır. Temel ilke, ekonomik büyümenin verimli bir pazar gerektirmesi ve etkili bir pazarın GOÜ'lerde büyümeyi teşvik edeceğidir. Konu üzerinde yapılan tartışmalara göre GOÜ'lerde, verimsiz bir pazarın varlığı ekonomide büyümeyi engelleyen ve piyasa başarısızlığına yol açan önemli bir unsurdur. Bu verimsizlikler, temel olarak GOÜ'lerdeki aşırı işlem maliyetleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür işlem maliyetleri ise çerçevesi iyi çizilmiş ve korunan mülkiyet haklarının yokluğundan ve refahı azaltıcı rant arayışlarını sınırlandıran kuralların uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. GOÜ'lerde yolsuzluğun ve rant arayışının sürekliliği, yüksek işlem maliyetleri ve israfa yol açan rantların devam etmesine yol açmaktadır. Çünkü böyle bir sonuç, belirli bireylerin ve çıkar gruplarının bu verimsizlikler ve müdahalelerden yarar sağlaması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Gelir dağılımına zarar veren yolsuzluğun sürmesi ile sınırlı bir çevrenin rant arayışı, toplumun büyük kesiminin zarar görmesine ve çok sınırlı bir çevrenin bu durumdan yarar sağlamasına neden olmaktadır. Etkin hesap verebilirlik ve etkili bir demokrasinin yokluğu, bu duruma neden olmaktadır (Khan, 2012: 5).

Bununla birlikte, son dönemde büyüme paradigmasında yönetişimin önemine dikkat çeken bir değişim olmuştur. Yönetişim gündemi kısaca, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlayacak olan kurumsal kuralları uygulamak için devlet yeteneklerinin güçlendirilmesi olarak tanımlanabilir. İyi bir yönetişim anlayışı ise, AGÜ veya GOÜ'nün benimsemesi gereken pazar dostu bir devlet için yönetişim kabiliyetlerinin önemine vurgu yapan yasal düzenlemelerin çeşitliliği ile ortaya çıkmıştır. Bu yasal düzenlemeler ise özellikle, mülkiyet haklarını korumak, hukukun üstünlüğünü uygulamak, yolsuzlukla mücadele politikalarını etkin bir şekilde yürütmek ve hükümetin hesap verebilirliğini sağlamak gibi önemli düzenlemeleri içermektedir. Ayrıca iyi yönetişim çerçevesinde bu düzenlemeler, büyüme hedeflerinin bazılarını ulaştırmak için sadece arzu edilen bir şey değildir. Aksine iyi yönetişim yetenekleri, büyüme için gerekli ön koşullar olarak tanımlanmaktadır (Collier, 2009).

Bununla beraber iyi yönetişim kuramının eksiklikleri iki yönlüdür. Bunlardan ilki, nedenselliğin kurumlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü olduğu varsayımıdır. Kurumlar ile ekonomik büyüme arasında oluşabilecek iki yönlü bir nedensellik olasılığı göz ardı edilmektedir. İkincisi ise teori, AGÜ ve GOÜ'lerdeki kurumsal değişimler sürecini açıklamakta başarısız olmuştur (Khan, 2012: 7).

Sonuç olarak, 1990'lara kadar olan dönemde kurumlar ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların çoğu tarih üzerine teorik çalışmalardır. Bu çalışmalar, kurumları ölçen değişkenler ile ilgili verilerin yetersizliğinden dolayı büyük ölçüde gerçeklikten uzaktır. Birinci Bölüm'de tartışıldığı gibi, kurumların ölçümündeki son gelişmeler, hem siyasi hem de

ekonomik kurumlar olmak üzere kurumlara odaklanan ampirik araştırmalarda önemli bir artışa neden olmuştur. Artık hem siyasi hem de ekonomik kurumların ölçülebildiği çeşitli alternatif veriler mevcuttur. Bu geniş alandaki veri kaynaklarını (siyasi kurumlar, ekonomik kurumlar ve demografik özellikler) ekonomik sonuçlarla ilgili kapsamlı verilerle birleştirmek, daha önce yalnızca tarihsel olarak veya yüzeysel olarak tartışılan konuyu artık ampirik olarak ele alınabilecek soru türlerinde önemli bir genişlemeye olanak sağlamıştır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde kurumlar hakkında tüm dünyada kabul görmüş ve ampirik çalışmalarda veri seti olarak kullanılan bu değişkenleri derleyen kuruluşlar değerlendirilecektir. Ayrıca bu çalışmanın analiz kısmında da söz konusu veri setlerinden faydalanılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURUMLARIN ÖLÇÜLMESİ VE İLGİLİ AMPİRİK LİTERATÜR

Günümüzde kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi hakkında bir teori oluşturmak çok mümkün görünmemektedir. “Formel ve Enformel Kurumlar” terimi, 1990 yılında North’un çalışmasından beri bilinmektedir. Buna rağmen, kurumlar hakkında yapılan ampirik çalışmalar ve ölçümler genellikle formel kurumları şekillendiren faktörler üzerinden yapılmıştır. Çünkü değerler, normlar, ahlak, tutumlar, alışkanlıklar ve davranış kuralları gibi belirleyiciler kolayca ölçülememektedir.

Bu bölümde, ağırlıklı olarak formel kurumların ölçümünü yapan önemli kuruluşlar ve vakıflar değerlendirilecektir. Takip eden kısımda konu hakkında günümüze kadar yapılan ampirik çalışmalara, kullandıkları değişkenler üzerinden sınıflandırılarak yer verilecektir.

2.1. Kurumlar ile İlgili Ölçüm Yapan Kuruluşlar

1990’lı yıllardan itibaren kurumlara duyulan ilginin artması ile birlikte pek çok kuruluş ülkelerdeki kurumların seviyesi ile ilgili kapsamlı analizler yapmaya ya da var olan analizlerini geliştirmeye başlamıştır. The Center for Systemic Peace, Freedom House, Fraser Institute, Heritage Foundation, The PRS Group ve World Bank gibi kuruluşlar bunların başında gelmektedir. Tablo 2’de kurumlar ile ilgili değişkenleri derleyen belli başlı veri kaynakları sunulmuştur.

Tablo 2: Kurumlar ile İlgili Başlıca Veri Setleri

	Veri	Başlangıç Yılı – Veri Yayınlama Aralığı	Çalışma Alanları	Kapsadığı Ülke Sayısı
I. Politik Kurumlar				
1	The Center for Systemic Peace - Polity IV	1800 Yılından itibaren – Yıllık	(1) Kurumsallaşmış demokrasi, (2) Kurumsallaşmış otokrasi, (3) Rejim dayanıklılığı.	167
2	Freedom House - Dünyada Özgürlük Endeksi	1955 Yılından itibaren – Yıllık	(1) Siyasi haklar (seçim süreçleri, siyasi katılım ve çoğulculuk, hükümetin işleyişi), (2) Sivil özgürlükler (ifade ve inanç özgürlüğü, örgütlenme hakkı, hukukun üstünlüğü, kişisel özerklik ve bireysel haklar).	195
II. Ekonomik Kurumlar				
3	Fraser Institute - Dünyanın Ekonomik Özgürlüğü Endeksi	1970 Yılından itibaren – Yıllık	(1)Devletin faaliyet alanının genişliği, (2) Hukuki yapı ve mülkiyet hakları, (3) Güçlü paraya erişim, (4) Uluslararası ticaret serbestisi, (5) Kredi, işgücü ve iş alemi konusunda yasal düzenlemeler.	141

Tablo 2: (Devamı)

	Veri	Başlangıç Yılı – Veri Yayınlama Aralığı	Çalışma Alanları	Kapsadığı Ülke Sayısı
4	Heritage Foundation - Ekonomik Özgürlük Endeksi	1994 Yılından itibaren – Yıllık	(1) Mülkiyet Hakları, (2) Hukuksal Etkinlik, (3) Hükümetin Bütünlüğü, (4) Vergi Yüğü, (5) Kamu Harcamaları, (6) Mali Sağlamlık, (7) İş Özgürlüğü, (8) Emek Özgürlüğü, (9) Parasal Özgürlük, (10) Ticaret Özgürlüğü, (11) Yatırım Özgürlüğü, (12) Finansal Özgürlük.	161
5	The PRS Group - Uluslararası Ülke Risk Endeksi	1984 Yılından itibaren – Yıllık	(1) Ekonomik risk, (2) Politik risk ve (3) Finansal Risk.	140
6	World Bank - Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri	1964 Yılından itibaren - 2002'den itibaren yıllık	(1) İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, (2) Siyasi istikrar ve şiddetsizlik, (3) Hükümet etkinliği, (4) İdari kalite, (5) Hukukun üstünlüğü, (6) Yolsuzluğun kontrolü.	213

Kaynak: Lam, 2010: 15

2.1.1. The Center for Systemic Peace - Polity IV

“The Center for Systemic Peace” karşılaştırmalı, nicel analiz yapmak amacıyla devletlerin otoriter özelliklerini araştırmak üzere çalışmalarını sürdüren başlıca kuruluşlardandır. Bu kuruluşun yapmış olduğu Polity IV endeksi, geniş kronolojik (1800 - 2017) ve coğrafi kapsamı (167 ülke) nedeniyle, güncel araştırmalarda en sık kullanılan demokrasi endekslerinden biridir. Rejim değişikliklerini izlemek ve otoriter rejimlerin etkilerini incelemek için yaygın kullanılan kaynaklardan biri haline gelen Polity projesi, 1970'li yılların ortalarında Maryland Üniversitesi'nden siyaset bilimci Ted Robert Gurr tarafından kurulmuştur. Proje 2017 yılı verileriyle birlikte George Mason Üniversitesi'nden Monty G. Marshall yönetiminde Center for Systemic Peace (Sistemik Barış Merkezi) tarafından yürütülmektedir. Mevcut verilerin en son versiyonu Polity IV Dataset Version 2017'dir.

Projenin analiz birimi “polity” (politika)'dır. “Webster's New World College” sözlüğü politikayı, organize bir hükümete sahip “siyasi kuruluş, toplum veya kurum” olarak tanımlamaktadır. “Polity IV” Endeksi -10 (güçlü derecede otokratik) ile +10 (güçlü derecede demokratik) arasında değişmektedir. Otokrasi ölçüsü, demokrasi ölçüsünden çıkartarak hesaplanmaktadır: Politika = Demokrasi - Otokrasi. Her iki endeks, Demokrasi ve Otokrasi, 0 ila 10 arasında değişmektedir. Bu değer (i) yöneticilerin işe alımı, (ii) anayasal kısıtlamalar ve (iii) siyasi katılımı yansıtan üç farklı bileşenin puanlarından oluşmaktadır. Bu bileşenlerden halkın

katılımı, yalnızca siyasi sürece katılım açısından ele alınmakta, ancak oy kullanma şartı puanlamaya dâhil edilmemektedir. Dolayısıyla Polity Projesi tarafından kullanılan “katılım” ifadesi, demokrasinin ölçülmesi tartışmalarında kullanılan terime eşit değildir. Aksine katılım bileşenleri, muhalif siyasi faaliyetin ne derece mümkün ve düzenlenmiş olduğunu değerlendirmektedir.

Ayrıca Polity IV verileri, merkezi devlet otoritesinin bölgesindeki veya sınırları içindeki devlet dışı politikaların varlığı hakkında da herhangi bir bilgi içermemektedir (Marshall vd., 2018: 2). Polity IV endeksi projesinde yaygın olarak kullanılan ana değişkenlerin bir özeti aşağıda listelenmiştir.

Demokrasi ve otokrasi ile ilgili bilgi veren göstergelerdir. Bu grupta yer alan göstergelerin 5 alt bileşeni vardır:

- Puanlarda değişiklik olmadan belirli bir politika vakasının devam ettiği yıl sayısı.
- Demokrasi Puanı: siyasi kurumların genel açıklığı.
- Otokrasi Puanı: siyasi kurumların genel kapalılığı.
- Politika Puanı: Demokrasi - Otokrasi. Son rejim geçişinden bu yana geçen yıl sayısına göre politika dayanıklılığının göstergesi.

Yetki özellikleri ile ilgili bilgi veren göstergelerdir. 4’ü bilimsel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan 6 alt bileşene sahip bir değişkendir.

- Yönetici İşe Alım Düzenlemeleri: yürütme yetkisinin devri ile ilgili kurumsal prosedürleri içerir.
- Yönetici İşe Alımının Rekabet Edebilirliği: rekabetçi seçimlerle yöneticilerin seçilme derecesi.
- Yönetici İşe Alımının Açıklığı: herhangi bir ayrıcalığa sahip olmayanların yürütme makamına ulaşmaları için sahip oldukları fırsatlar.
- Yürütmenin Sınırlamaları: yürütmenin fiili bağımsızlığı.
- Katılım Yönetmeliği: siyasal ifade için kurumsal yapıların geliştirilmesi.
- Katılımın Rekabet Edebilirliği: Herhangi bir ayrıcalığa sahip olmayanların siyasi ifade için kurumsal yapılara ne ölçüde erişebildikleri.

Savaşlar ve iç savaşlara dair bilgi veren değişkenler Polity IV projesinde veri seti olarak yer almaktadır.

Polity projesi özellikle en resmi politika sınıfını karakterize eden, yani devletlerin az ya da çok kurumsallaşmış otorite modellerine odaklanmaktadır. Polity IV Endeksi, aslında minimalist demokrasi tanımını katılımla kapsasa bile, demokrasiden ziyade politik bir tartışmanın ölçüsüdür.

Ayrıca Polity projesi, devlet rejimlerinin politikaları ile ilgili özel bir değerlendirme yapmadan, yalnızca devlet rejiminin otoritesi hakkında bilgi toplamaktadır.

2.1.2. Freedom House - Freedom in the World (Dünyada Özgürlük Endeksi)

“Freedom House”, 1941 yılında New York'ta dünyanın geri kalanından kendini soyutlayan duyguların ABD'de yoğunlaştığı bir dönemde İkinci Dünya Savaşı'na ABD'nin katılımını desteklemek için Başkan Franklin D. Roosevelt'in teşvik etmesiyle kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana, Freedom House, dönemin güncel ve önemli meseleleriyle ilgili tartışmaları şekillendirmeye yardımcı olmuştur.

Freedom House'ın ilk özgürlük incelemeleri 1955 yılında “Balance Sheet of Freedom” (Özgürlük Bilançosu) ile başlamıştır. Bu rapor, siyasi eğilimlerin ve onların bireysel özgürlük üzerindeki etkilerinin değerlendirilmelerini sağlamıştır. 1972'de Freedom House, “The Comparative Study of Freedom” (Karşılaştırmalı Özgürlük Çalışması) adlı yeni ve daha kapsamlı bir yıllık çalışması başlatmıştır. Washington Üniversitesi'nden bölgesel çalışmalarda uzmanlaşmış Raymond Gastil, 151 ülke ve 45 bölgeye siyasi ve sivil haklar üzerinden notlar vermiştir. Bu ülke veya bölgeleri Özgür, Kısmen Özgür veya Özgür Değil olarak kategorize eden bir metodoloji geliştirmiştir. 1973 yılında Freedom House, ilerleyen yıllarda kurumun amiral gemisi haline dönüşen küresel siyasi haklar ve sivil özgürlükleri kapsayan “Freedom in the World” (Dünyada Özgürlük-FIW) anketini başlatmıştır. Önde gelen sosyal bilimciler tarafından tasarlanan bir metodolojiyi kullanan anket, dünyadaki her ülkeyi bir dizi temel özgürlük göstergesine göre analiz edip değerlendirmektedir. FIW, daha büyük bir analist ekibinin kurulduğu 1989 yılına kadar Gastil tarafından yayınlanmaya devam etmiştir. 1990'lı yılların ortalarında, ülke ve bölge anlatılarının genişlemesi, akademik, medya ve insan hakları topluluklarından bir grup bölgesel uzman olan analistlerin işe alınmasını gerektirmiş ve proje ülke genelinde ve kapsamında büyümeye devam etmiştir. Siyasi haklar ve sivil özgürlükler hakkında gelişen fikirlere adapte olmak için zamanla metodolojide mütevazı bir güncelleme yapılmıştır. Bu değişiklikler, derecelendirmelerin yıldan yıla karşılaştırılabilirliğini sağlamak için aşamalı olarak uygulanmaktadır (Freedom House, 2019).

FIW, her ülke veya belirli bir bölge için sayısal derecelendirme ve açıklayıcı metinlerden oluşan, siyasi haklar ve sivil özgürlükler üzerine yayınlanan yıllık küresel bir endekstir. 2019 baskısı, 195 ülkede ve 14 bölgede meydana gelen gelişmeleri kapsamaktadır. Endeksin metodolojisi büyük ölçüde BM Genel Kurulu tarafından 1948'de kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nden elde edilmiştir. Ortaya konan bu standartların coğrafi konumdan, dini yapı veya ekonomik gelişme düzeyinden bağımsız olarak tüm ülkeler ve bölgeler için geçerli olduğu fikrine dayanmaktadır. Ayrıca endeks, tüm insanlar için özgürlüğün en iyi şekilde liberal demokratik toplumlarda elde edildiği varsayımından hareket etmektedir. Endeks, hükümetler veya hükümetin performansından ziyade bireylerin yaşadıkları gerçek dünyadaki haklarını ve

özgürlüklerini değerlendirmektedir. Siyasi haklar ve sivil özgürlükler, isyancılar ve diğer silahlı gruplar dâhil olmak üzere hem devlet hem de devlet dışı aktörlerden etkilenebilmektedir. Freedom House, yasal yollarla elde edilen güvencelerin bu hakların yerine getirilmesi için yeterli olmadığını düşünmektedir. Hem yasalar hem de fiili uygulamalar puanlamaya dâhil edilirken, uygulamaya daha fazla önem verilmektedir (Freedom House, 2019).

Bölgeler, aşağıdaki ölçütlere göre FIW’de değerlendirmek üzere seçilmiştir:

- Alanın, ilgili ülke veya ülkelerden ayrı olarak yönetilip yönetilmediği,
- Siyasi ve sivil haklar konusundaki koşulların, ilgili ülke veya ülkelerin geri kalanlarından önemli ölçüde farklı olup olmadığı,
- Bölgenin özerklik, bağımsızlık veya başka bir ülkeye dâhil olma konusunda diplomatik baskıya maruz kalıp kalmadığı,
- Bölgenin sınırlarının, incelenen yıl için koşulların değerlendirilmesine izin verecek kadar istikrarlı olup olmadığı ve gelecek yıllarda istikrarlı bir şekilde kalmasının beklenip beklenemeyeceği ve
- Son olarak, bölgenin geniş ve / veya politik olarak önemli olup olmadığına göre değerlendirilmektedir.

FIW, puanlar, derecelendirme ve statüden oluşan üç aşamalı bir sistem kullanmaktadır.

Puanlar - Bir ülke veya bölge, her 10 siyasi hak göstergesi ve 15 sivil özgürlük göstergesi için 0 ila 4 arası bir puan alır. 0 puanı en küçük serbestlik derecesini ve 4 en yüksek serbestlik derecesini temsil eder. Siyasi haklar soruları üç alt kategoride gruplandırılmıştır:

- Seçim Süreci,
- Siyasi Çoğulculuk ve Katılım ve
- Hükümetin İşleyişi.

Sivil özgürlükler soruları dört alt kategoride gruplandırılmıştır:

- İfade ve İnanç Özgürlüğü,
- Kurumsal ve Örgüt Hakları,
- Hukuk Kuralı ve
- Kişisel Özerklik ve Bireysel Haklar.

Derecelendirmeler - Bir ülke veya bölgeye, siyasi haklar ve sivil özgürlükler soruları için toplam puanlarına dayanarak, biri siyasi haklar ve biri de sivil özgürlükler için olmak üzere iki derece verilmiştir. 1 ile 7 arasındaki her bir derecelendirmeden, 1 en yüksek serbestlik derecesini, 7 ise en küçük serbestlik derecesini temsil etmektedir.

Statüler - Bir ülkenin veya bölgenin siyasi haklarının ve sivil özgürlüklerinin derecelendirmesinin ortalaması Özgürlük Puanı olarak adlandırılmakta ve “Özgür” (1.0 ila 2.5), “Kısmen Özgür” (3.0 ila 5.0) veya “Özgür Değil” (5.5 ila 7.0) diye derecelendirilmektedir.

Bir ülke veya bölgenin siyasi hakları ile sivil haklarını derecelendirme arasında genel olarak büyük farklar yoktur. Politik olarak baskıcı devletler, tipik olarak iyi gelişmiş bir sivil topluma izin vermezler. Örneğin imkânsız olmasa da basın özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü gibi sivil özgürlüklerin yokluğunda siyasal özgürlükleri korumak da zordur. Çünkü “Özgür”, “Kısmen Özgür” ve “Özgür Değil” seçimlerinin her biri, mevcut puanların geniş bir bölümünü kaplar. Ayrıca herhangi bir kategorideki ülkeler veya bölgeler, özellikle de aralığın her iki tarafındakiler, oldukça farklı insan hakları durumlarına sahip olabilmektedirler. Dolayısıyla, bir ülke ya da bölgenin “Özgür” olarak belirtilmesi, bir ülkenin veya bölgenin mükemmel özgürlüğe sahip olduğu veya ciddi sorunlardan yoksun olduğu anlamına gelmez. Yalnızca “Kısmen Özgür” veya “Özgür Değil” olarak derecelendirilenlerden (ve bazıları da Özgür olarak değerlendirilenlerden) nispeten daha fazla özgürlüğe sahiptir (Freedom House, 2019).

2.1.3. Fraser Institute - Economic Freedom of the World (Dünyanın Ekonomik Özgürlüğü Endeksi)

Endeks, Kanada'daki “Fraser Institute” (Fraser Enstitüsü) öncülüğünde bir kurum ağı tarafından yayınlanmaktadır. 1986 yılında, Liberty Fund Inc. tarafından desteklenen ve daha sonra Fraser Enstitüsü yürütme direktörü Michael Walker'ın Milton ve Rose Friedman ile birlikte düzenlediği bir dizi “Fraser Institute” konferansı, açıkça tanımlanmış bir ekonomik özgürlük ölçümünün geliştirilmesine odaklanmıştır. Konferanslara, Milton ve Rose Friedman'ın yanı sıra, Douglass North, Gary Becker, William Niskanen ve Gordon Tullock gibi dünyanın önde gelen iktisatçıları da katılmıştır. 1986-1994 yılları arasında gerçekleştirilen bu konferanslar, “Economic Freedom of the World” (Dünyanın Ekonomik Özgürlüğü - EFW) endeksinin yayınlanmasıyla sonuçlanmıştır. EFW endeksi, bir ülkenin kurumlarının ve politikalarının, ekonomik özgürlüğe sahip olup olmadıklarının kapsamlı bir ölçümünü sağlamaktadır. EFW endeksinin oluşturulması üç önemli metodolojik ilkeye dayanmaktadır. İlk olarak, anket sonuçlarını ve değer yargılarını içeren objektif bileşenler tercih edilmektedir. Bununla birlikte, ekonomik özgürlüğün çok boyutlu doğası ile yasal ve düzenleyici unsurların önemi göz önüne alındığında, anketler dışında, uzman panelistlere ve vaka çalışmalarına dayanan verileri de kullanmak gerekebilmektedir. İkinci olarak, endeks derecelendirmelerini oluşturmak için kullanılan veriler, çok sayıda ülkeye veri sağlayan IMF, DB ve Dünya Ekonomik Forumu gibi dış kaynaklardan elde edilmektedir. Doğrudan bir ülke içindeki bir kaynaktan sağlanan veriler nadiren kullanılmaktadır. Üçüncü olarak veri kaynakları, ham verileri endeks değerlerine dönüştürmek için kullanılan metodoloji hakkında şeffaf davranılmaktadır (Gwartney vd., 2018).

EFW endeksi, bilim insanlarına hem ülkeler arası farklılıkların ekonomik özgürlükteki etkilerini hem de bu özgürlükteki zaman içindeki değişimleri analiz etme imkânı verir. EFW endeksi, ekonomik kurumların katkısını daha iyi incelemek ve büyüme ile kalkınmayı belirleyen politik, coğrafi, yerel, kültürel ve tarihsel faktörlerin etkilerini daha iyi çözmek isteyen bilim insanları için önemli bir araçtır. Endeks, beş ana alanda ekonomik özgürlük derecesini ölçer:

- Devletin faaliyet alanının genişliği,
- Hukuki yapı ve mülkiyet hakları,
- Güçlü paraya erişim,
- Uluslararası ticaret serbestisi,
- Kredi, işgücü ve iş âlemi konusunda yasal düzenlemeler.

Endekste, beş ana alanda 24 farklı bileşen bulunmaktadır. Bileşenlerin çoğu birkaç alt bileşenden oluşur. Toplamda, endeks 42 farklı değişken içermektedir. Her bir bileşen (ve alt bileşen), 0 ila 10 arasında bir değer almaktadır. Ayrıca her ülke için özet derecelendirme elde etmek için beş alan derecelendirmesinin ortalaması alınır.

2.1.4. Heritage Foundation - Index of Economic Freedom (Ekonomik Özgürlük Endeksi)

1973 yılında kurulan “The Heritage Foundation” (Heritage Vakfı), girişim, sınırlı hükümet, bireysel özgürlük ve güçlü bir ülke ilkelerine dayanan muhafazakar kamu politikalarını formüle etmek ve teşvik etmek amacıyla kurulmuş olan bir araştırma ve eğitim kurumudur.

The Heritage Foundation tarafından yayınlanan “Index of Economic Freedom” (Ekonomik Özgürlük Endeksi - IEF), dünyadaki insanlar ve kuruluşlarla yapılan yoğun işbirliğinin bir ürünüdür. Heritage Vakfı’nın Center for International Trade and Economics (Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Merkezi) birimi, Endeksin elde edilmesine öncülük etmekte ve tüm ülkelerin derecelendirilmesini ve sıralanmasını sağlamaktadır. IEF, hükümetlerin genellikle etkin bir şekilde politika uyguladıkları ekonomik ve girişimci çevrenin dört temel yönüne odaklanmaktadır:

- Hukukun Üstünlüğü,
 - Mülkiyet Hakları,
 - Hukuksal Etkinlik,
 - Hükümetin Bütünlüğü,
- Devletin Büyüklüğü,
 - Vergi Yüğü,
 - Kamu Harcamaları,
 - Mali Sağlamlık,

- Düzenlemelerin Verimliliği,
 - İş Özgürlüğü,
 - Emek Özgürlüğü,
 - Parasal Özgürlük,
- Serbest Piyasalar,
 - Ticaret Özgürlüğü,
 - Yatırım Özgürlüğü,
 - Finansal Özgürlük.

Bu dört kategorideki koşulları değerlendirirken, endeks, her biri 0 ile 100 arasında bir ölçekte derecelendirilen 12 spesifik ekonomik özgürlük bileşenini ölçer. Bir dizi alt değişkenden hesaplanan ekonomik özgürlüğün bu 12 bileşenindeki puanlar, genel bir ekonomik özgürlük puanı oluşturmak için eşit derecede ağırlıklandırılır ve ortalamaları alınır (Miller ve Kim, 2018).

2.1.5. The PRS Group -International Country Risk Guide (Uluslararası Ülke Risk Endeksi)

Finansal, ekonomik ve politik riski tahmin etmeye yönelik “International Country Risk Guide” (Uluslararası Ülke Risk Rehberi - ICRG) endeksi, 1980 yılında uluslararası finans ve ekonomi üzerine geniş çapta saygın bir kurum olan International Reports'un editörleri tarafından oluşturulmuştur. Editörler, uluslararası ticari faaliyetlere yönelik potansiyel risklerin derinlemesine ve ayrıntılı olarak araştırılmış bir analize olan gereksinimleri karşılayabilmek için istatistiksel bir model oluşturmuşlardır. Sonuçta ülkeler arasında çeşitli risk türlerinin ölçülmesini ve karşılaştırılmasını sağlayan kapsamlı bir model ortaya çıkmıştır.

Sistem, üç ana risk kategorisi (politik, finansal ve ekonomik) altında gruplanan 22 bileşenden oluşmaktadır. Siyasi risk 12 alt bileşen, finansal ve ekonomik risk beşer alt bileşen içermektedir. Her bir bileşene, en düşük potansiyel riski belirten en yüksek sayı ile en yüksek potansiyel riski belirten en düşük sayı verilerek bir risk puanı tespit edilmektedir. Herhangi bir risk bileşenine verilebilecek maksimum puanlar sistemde önceden belirlenmiştir. Bu puan, bileşenin ülkenin genel riski içindeki olan önemine (ağırlıklandırılmasına) bağlıdır. 22 risk bileşeninin her birine bir risk değerlendirmesi (derecelendirme) verildikten sonra, her bir kategori için risk derecelendirmesini sağlamak amacıyla bileşenler (politik, finansal veya ekonomik) bir araya getirilmektedir. Bu kategoriler için risk derecelendirmeleri daha sonra ülkenin genel risk derecelendirmesini sağlayan bir formüle dayanarak birleştirilmektedir. Risk bileşeni derecelendirmelerinde olduğu gibi, politik, finansal, ekonomik veya genel derecelendirme için hesaplanan puan ne kadar yüksekse, risk o kadar düşük olmaktadır. Sonuç olarak, ICRG sistemi, ülke için genel ya da birleşik riski, siyasi,

finansal ve ekonomik riski ve bu geniş risk kategorilerini oluşturan risk bileşenleri için derecelendirme notları içeren kapsamlı bir risk yapısı sunmaktadır. Bu yaklaşım, kullanıcının tek bir risk bileşeninin veya bir bileşen grubunun bir ülkenin genel riski üzerindeki etkisini izlemesini sağlar (PRS Group, 2018).

“Politik Risk Derecelendirmesi”nin amacı, ICRG kapsamındaki ülkelerin siyasi istikrarını karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesini sağlamaktır. Bu, politik risk bileşenleri olarak adlandırılan önceden belirlenmiş bir faktör grubuna risk puanları atamak suretiyle yapılır. Hem ülkeler arasında hem de zaman içinde tutarlılığı sağlamak için her risk bileşeni için önceden belirlenmiş bir dizi soru temelinde ICRG editörleri tarafından puanlar verilmektedir. “Ekonomik Risk Derecelendirmesi”nin genel amacı, bir ülkenin mevcut ekonomisini güçlü ve zayıf yönleri ile değerlendirilmesini sağlamaktır. Genel olarak, güçlü yönlerinin zayıf yönlerinden ağır basması durumunda düşük bir ekonomik risk, zayıf yönlerinin güçlü yönlerinden ağır basması durumunda ise yüksek bir ekonomik risk sunacaktır. Ülkeler arasında karşılaştırılabilirliği sağlamak için bileşenler, ulusal ekonomik / finansal yapı içindeki ölçülen veriler arasında kabul edilen oranlara dayanmaktadır. Her bir bileşene (orana) verilen puanlar sabit bir ölçekte alınmaktadır. “Finansal Risk Derecelendirmesi”nin genel amacı, bir ülkenin ödeme kabiliyetinin değerlendirilmesini sağlamaktır. Temel olarak, bir ülkenin resmi ve ticari borç yükümlülüklerini finanse etme yeteneğini ölçen bir sistem gerektirmektedir. Bu, finansal risk bileşenleri olarak adlandırılan önceden belirlenmiş bir faktör grubuna risk puanları atamak suretiyle yapılmaktadır (PRS Grup, 2018).

Genel olarak, verilen puanların toplamı % 50'sinden az olması durumunda, söz konusu bileşen çok yüksek risk olarak kabul edilebilir. Eğer puanlar % 50-60 aralığında ise yüksek risk, % 60-70 aralığında orta risk, % 70-80 aralığında düşük risk ve % 80-100 aralığında çok düşük risk olarak nitelendirilmektedir. Ancak, bu yalnızca genel bir kılavuздur. Çünkü diğer bileşenlerde daha iyi bir derece olması, bir bileşende düşük risk derecesini telafi edebilmektedir.

2.1.6. World Bank - Worldwide Governance Indicators (Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri)

“Worldwide Governance Indicators” (Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri - WGI) “World Bank” (Dünya Bankası) tarafından yayınlanan ülkeler arası yönetim göstergelerini geliştirmek için uzun süredir devam eden bir araştırma projesidir. WGI, 1996'dan bu yana 200'den fazla ülkeyi kapsayan geniş yönetim boyutlarına sahip altı bileşik göstergedenden oluşmaktadır:

- İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik,
- Siyasi istikrar ve şiddetsizlik,
- Hükümet etkinliği,

- İdari kalite,
- Hukukun üstünlüğü,
- Yolsuzluğun kontrolü.

Bu göstergeler, ankete katılanların, sivil toplum kuruluşlarının, ticari işletme bilgi sağlayıcılarının ve dünya çapındaki kamu sektörü kuruluşlarının bilgi akışı sağladığı, 31 farklı veri kaynağından elde edilen yüzlerce değişkene dayanmaktadır. WGI’da yönetim algılarına ilişkin veriler çok çeşitli kaynaklardan bir araya getirilmekte ve bunlar yukarıda belirtilen altı yönetim boyutuna karşılık gelen altı küme halinde düzenlenmektedir. Bu kümelerin her biri için, çok çeşitli kaynaklardan gelen verileri karşılaştırılabilir birimler halinde standartlaştırmak için “Gözlemlenmemiş Bileşenler Modeli” olarak bilinen istatistiksel bir metodoloji kullanılmaktadır. Ayrıca temel kaynağın ağırlıklı ortalaması olarak yönetimin toplu bir göstergesini oluşturmak için değişkenler ve yönetimi ölçmedeki kaçınılmaz yanlışlığı yansıtan hata payları dikkate alınmaktadır (Kaufmann vd., 2019).

Kaufmann vd. (2010: 5), WGI projesinde yönetim veri kaynaklarına dayalı algılara güvenmektedir. Buna göre WGI göstergelerinin oluşturulmasında, vatandaş görüşleri ve girişimci anketlerinin yanı sıra uzman görüşleri de veri kaynağı olarak dikkate alınmıştır. Bunların yanı sıra hükümet ve sivil toplum kuruluşları, iş dünyası ile uluslararası ve bölgesel kuruluşlar gibi çeşitli kaynaklardan gelen veriler de WGI’nin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

WGI projesinde yer alan her gösterge, bir dizi farklı veri kaynağından toplanan veriler kullanılarak oluşturulmaktadır. Çoğu veri kaynağı halka açıktır. Bununla birlikte, DB’nin ülke politikası ve kurumsal değerlendirmesi (CPIA) ile Afrika ve Asya Kalkınma Bankaları tarafından üretilen ilgili değerlendirmeler olmak üzere iki veri kaynağı, kurumların uyguladığı politikalar nedeniyle halka açık değildir (Kaufmann vd, 2010: 8).

WGI’yi oluşturmak için farklı veri kümeleri kullanıldığından, WGI’da kullanılacak verileri aynı yapıya sahip olacak şekilde gözden geçirmek gerekmektedir. Kaufmann vd. (2009: 12), bu revizyonların küçük olduğunu ve nihai sonucu etkilemediğini iddia etmektedir. Kaufmann vd. (2009)’e göre, son 20 yılda yayınlan tüm endekslerde, orijinal ile revize edilmiş göstergeler arasındaki korelasyon 0,99 ya da daha yüksektir.

Kaufmann vd, (2010: 8), WGI göstergelerini hesaplamak için bir toplama metodolojisi kullanmaktadırlar. Bu toplama yöntemi, tek bir gösterge oluşturmak için farklı endeksleri birleştiren istatistiksel bir yöntemdir. Böylece WGI, her bir göstergeyi oluşturmak için farklı endeksleri ve bilgi kaynaklarını birleştirmiştir. Kaufmann vd. (2007), anketler ve endeksler gibi farklı kaynaklar kullanıldığından, toplama metodolojisinin geçerli ve güvenilir göstergeler

oluşturmak için en iyi yöntem olduğunu savunmaktadırlar. Bu nedenle birçok bireysel veri kaynağını toplam yönetim göstergeleriyle birleştirmek, kurumların farklı yönlerini ölçen göstergeler inşa etmenin en iyi yöntemi olarak görülmektedir (Kaufmann vd, 2010; Arndt ve Oman, 2010; Fosci, 2013).

Verilerin toplulaştırılmasını sağlayacak pek çok model mevcuttur. Bunlardan biri de WGI'da kullanılan "Unobserved Components Model" (Gözlemlenmemiş Bileşenler Modeli- UCM)'dir. Kaufmann vd. (2009: 12)'e göre bu yaklaşımın temel avantajı, toplu göstergelerin yönetim hakkında herhangi bir bireysel veri kaynağından daha bilgilendirici olmasıdır.

Ek olarak, ülkeler arasında daha doğru ve karşılaştırılabilir sonuçlar göstermelerini sağlamak adına WGI'yi oluşturmak için güven aralığı % 90 olarak kullanılmıştır. WGI projesinde, anketler ve uzman görüşleri gibi ülkeler için göstergelerin tahmini değerlerinin (yani yönetim puanlarının) hesaplanmasına katkıda bulunan veri kaynaklarının sayısı değişmektedir. Bu nedenle, kaynaklardan elde edilen değer, göstergelerin puanına ne kadar benzerse, hata payı o kadar küçük ve sonuç o kadar doğru olacaktır. Dolayısıyla, yönetim puanları -2,5 ile +2,5 arasında değişen standart bir ölçekte yer almaktadır (Kaufmann vd., 2009). Göstergelerde sunulan tüm veriler sıfıra yaklaşacak şekilde ölçeklendirilmiştir. Buna göre araştırmalarda -2,5'in düşük kalite ve +2,5'in yüksek kalite olduğu bir yönetim kalitesi ölçeği benimsenmektedir.

WGI, her göstergenin her ülke için puanlarını yüzdeler olarak da tahmin etmek için bir formül geliştirmiştir. Tüm ülkeler için 0 (en düşük) - 100 (en yüksek) arasında olacak şekilde yüzdeler oranlarıyla oluşturulan yönetim göstergeleri de çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Bu çalışmada sunulan yönetim göstergeleri, bu formül ile elde edilen değerlere dayanmaktadır.

Bu çalışmanın analiz kısmında kullanılacak olan veri setleri, WGI'dan elde edilecektir. Göstergeler ile ilgili ayrıntılı bilgi çalışmanın 3.Bölümünde daha detaylı bir şekilde verilecektir.

2.2. Kurumlar ile İlgili Ampirik Literatür

Formel kurumlar üzerine yapılan pek çok ampirik analiz mevcuttur. Bununla birlikte, bu çalışmada konu ile ilgili en etkili yaklaşımlar açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin bazı yaklaşımlar, batılı sanayileşmiş ülkelerin ekonomik başarılarını, bu ülkelerde yaygın olan bazı kurumsal önkoşullar ile açıklamaktadır. AGÜ ve GOÜ'leri ele alan çalışmalar ise bu ülkelerdeki eksiklikler üzerine yoğunlaşarak bir analiz gerçekleştirmektedir.

Bununla birlikte kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, tüm ülkelerde genellikle aşağıdaki beş alan üzerinden ampirik olarak incelenmiştir. Bu alanlar coğrafya, uluslararası ticarete

açıklık, nüfus, yönetim faktörleri (siyasi ve sivil özgürlükler) ve ülkenin yakın zamandaki ekonomik performansı olarak sıralanabilmektedir.

Coğrafya: Acemoğlu vd. (2001) tarafından yapılan bir çalışmada eski Avrupa kolonileri olan ülkeler için kurumları ölçen bir araç olarak doğal faktörleri (hastalıktan ölüm) kullanmıştır. Fakat coğrafi veya diğer doğal faktörler sömürge güçler tarafından dayatılanların ötesinde de kurumları etkileyebilmektedir. Diamond (1997) ise doğal faktörlerin Çin'i, merkezileşmeyi engelleyen birçok iç coğrafi sınırı olan Avrupa'ya göre daha kolay merkezileştirdiğini savunmuştur. Kıyı şeridinin toplam alana ve genel coğrafi alana oranı gibi coğrafi faktörlere bakmak, kısıtlayıcı kurumların ülkelerde nasıl etkin olduğu hakkında bilgi sağlayabilmektedir. Çıkışın zor olduğu ve bir politik güç altında geniş bir alanın merkezleştirilmesinin kolay olduğu ülkelerde daha az özgür ekonomik kurumların var olma ihtimali daha yüksektir.

Açıklık: Yabancı kurumlara daha fazla maruz kalma ve yabancı yatırımcıların artan talepleri, yerel yöneticiler üzerinde kurumsal reformları uygulamaları için gereken baskıyı yaratabilmektedir. Toplam ithalat ve ihracatın belirli bir dönem boyunca Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)'ya oranına bakmak ve bunu ekonomik özgürlük puanlarıyla karşılaştırmak, cari açığın kurumsal reformları nasıl etkilediğine dair bazı kanıtlar sağlayabilmektedir.

Nüfus: Etnik parçalanma, toplumdaki güvensizliği arttırabilmekte ve serveti hükümet gücü kullanılarak azınlıklardan daha güçlü olanlara doğru yeniden dağıtılmasını teşvik edebilmektedir. Dolayısıyla ekonomik özgürlüğün düşmesine neden olabilmektedir. Ayrıca birçok araştırmacı dini, kurumsal kaliteyi belirlemek için nüfusun olası bir özelliği olarak tanımlamıştır.

Yönetişim: Genel olarak yapılan gözlemler, siyasi özgürlük üzerindeki mevcut kısıtlamaların, istisnaları olmakla birlikte, ekonomik özgürlük üzerindeki kısıtlamalarla büyük oranda ilişkili olduğunu göstermektedir. Siyasal kurumlardaki değişikliklerin ekonomik özgürlüğü nasıl etkilediği açık bir sorundur. Kaufmann vd. (2018) yaptığı çalışmada geliştirilen yönetim değişkenlerinin yanı sıra, Freedom House, Fraser Institute ve Polity IV'ten alınan ölçümler, ekonomik kurumlar ile siyasi istikrar arasındaki ilişkiyi test etmek için kullanılabilir. Genellikle siyasi kurumlarla ilgili olsa da, bireysel özgürlüklerin ekonomik kurumları etkileyebilecek ayrı bir önemi mevcuttur. Resmi politikaları eleştiren bilgileri yaymak ve reformu teşvik etmek için grupları bir araya getirmek, kurumsal değişimin önemli bir faktörü olabilmektedir.

Ekonomik Performans: Son olarak da, "kurumlar ekonomik performansı nasıl etkilemektedir?" sorusuna cevap aranmaktadır. İrlanda gibi bazı ülkeler ekonomik kriz neticesinde uygulamaya koyulan olumlu ekonomik reformları kabul etmiş görünmektedir. Öte yandan birçok başka ülke düşük ekonomik büyüme oranlarıyla karşılaşmaya devam etmekte ve olumlu ekonomik reformları kabul etmede başarısız olmaktadır. Yakın zamanda ülkelerin ekonomik performans

tecrübeleri, yaygın kurumsal reformların uygulanabilirliği ve etkileri hakkında önemli fırsatlar vermektedir.

2.2.1. Kurumlar ve Ekonomik Büyüme ile İlgili Başlıca Literatür Taraması

Ekonomik kurumların uzun vadeli ekonomik performansın belirleyicileri olarak önemine ilişkin çağdaş araştırmalar büyük ölçüde Douglass North ve diğer bazı iktisatçıların çalışmalarıyla ilişkilendirilmektedir. Kurumların önemi, başta Adam Smith (1776) olmak üzere birçok yazar tarafından kabul edilmesine rağmen, savaş sonrası ekonomi araştırmalarının büyük kısmı, kurumların ekonomik büyüme ve kalkınma açısından önemini göz ardı etmiştir. 20. yüzyılın temel ekonomi kitaplarından olan “Samuelson’s Economics: An Introductory Analysis” (1946)’in endeksinde bile “kurumlar” kelimesi yer almamaktadır. Ekonomi üzerine çalışma yapan yazarların büyük kısmı, savaş sonrası yıllarda Samuelson’un yolunu izlemiş ve böylece kurumları da yok saymıştır. Bununla birlikte, kurumların tanımı ve ekonomik büyümeye etkileri, sistemli ve etkili bir şekilde North’un çalışmalarıyla birlikte ele alınmaya başlanmıştır. North’a göre, kurumlar bir ekonomide “oyunun kuralları” ya da “insan etkileşimini şekillendiren insanca tasarlanmış kısıtlamalar”dır (North, 1990: 3).

North ve Thomas (1973), kurumların uzun vadeli ekonomik büyümenin itici gücü olduğunu ve feodalizm ile nüfus değişimi örneğinde çokça değinildiği üzere görece fiyat değişiklikleri, kurumların evrimleşmesinin nedeni olarak sayılabileceğini savunmuştur. North (1981) ise kurumsal değişim için verimlilik açıklamasından uzaklaşmış ve bunun yerine kurumların kendi menfaatlerini gözetken yöneticiler tarafından kabul edildiğini ve bunun yalnızca iktidar sahipleri ve taraftarlarının refahını arttırdığını dile getirmiştir. Dolayısıyla North, bu tarz kurumların verimli veya maksimum ekonomik büyümeye yol açacağına inanmak için bir neden olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca North (1990), bu teori üzerine çalışmasını inşa ederek, yönetici ya da seçkinlerin çıkarları doğrultusunda kabul edilen verimsiz kurumların, kurumları oluşturan yöneticilerin ömründen daha uzun bir süre ekonomik ve kurumsal gelişimde bir ayak bağına neden olabileceğini de savunmuştur.

1980’ler ve 1990’lardaki diğer araştırmalar, North’un kurumların önemine yaptığı vurguyu desteklemiştir. Örneğin De Soto (1989), AGÜ ve GOÜ’lerdeki ekonomik büyümenin, aşırı düzenlemeler ve bürokrasi tarafından engellendiğini ve işlem maliyetlerinin yüksekliği basit girişimci faaliyetlerin gerçekleşmesini bile engellediğini savunmuştur. De Soto (2000), fakir ülkelerin, mülkiyet hakları sistemi gibi piyasa ekonomilerinin temellerinden yoksun olduklarını, 19. yüzyılda zengin ülkelerin ise açık bir mülkiyet hakları sistemine sahip olması nedeniyle geliştiğini öne sürmüştür. Böylesine açık kurumsal temellerin olmaması, fakir ülkelerdeki bireylerin kayıt dışı ya da hukuk dışı mülkiyet varlıklarını daha üretken bir ekonomik faaliyette kullanmasını engellediğini savunmuştur. Rosenberg (1994: 133) bu görüşü, Batı’daki ekonomik

kalkınmanın denemeyle başarılı olan, yavaş ve aşamalı bir süreç olduğu iddiasıyla desteklemektedir. Ayrıca Rosenberg (1994)'e göre "Sistemin temel unsurları, deney için gerekli olan otoritenin ve kaynakların geniş bir şekilde yayılması, deney üzerinde politik ve dini kısıtlamaların olmaması ve başarı için ödülleri birleştiren teşvikler" olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda firmaların önemi, sözleşme (Coase, 1937; 1960; Williamson, 1985) ve fiyat sistemi (Hayek, 1945) ile ilgili araştırmalar, kurumların ekonomik büyüme için neden önemli, belki de en önemli faktör olduğunu açıklayan geniş bir çalışma grubunun oluşmasına yol açmış ve literatür hızla gelişmiştir.

2000'li yılların başlarında iktisatçılar, kurumların makroekonomik performans üzerindeki önemini ampirik olarak incelemeye başlamışlardır. Bu araştırma alanındaki iki önemli makale 2001 ve 2002 yıllarında Acemoğlu, Johnson ve Robinson tarafından yazılmıştır. Bu çalışmalar, ampirik makroekonomi alanında en çok atıf alan ve ilgi duyulan çalışmaların başında gelmektedir. Dolayısıyla bu ilgi, karşılaştırmalı politik ekonomi alanının temel bir araştırma alanı olarak ele alınmasını sağlamıştır. Polity III veri setinden faydalanarak hazırladıkları çalışmalarında Acemoğlu vd. (2001; 2002), mevcut koşulların Avrupa kolonilerindeki kurumların kurulmasını nasıl sağladığını ve kurumların bu eski sömürgelerde uzun vadeli büyümeyi nasıl etkilediğini araştırmıştır. Her iki çalışma da, hastalık ortamı ve iklim gibi coğrafi faktörlerin bugünkü ekonomik performansı doğrudan etkilediğini iddia eden Jeffrey Sachs (2003)'ın argümanı ile çelişmektedir. Bunun yerine Acemoğlu vd. (2001) doğal koşullardan etkilenmiş olabilecek mülkiyet hakları gibi ekonomik kurumların aslında bugünkü ekonomik performansın temel belirleyicileri olduğunu savunmuştur.

Acemoğlu vd. (2001), yaptıkları çalışmada ekonomik kurumlar için bir araç olarak sömürge yerleşimcilerin ölüm oranını kullanmıştır. Yazarlar, mevcut ekonomik performansın kolonizasyon döneminden başlayarak günümüze kadar izlemiştir. Yazarlara göre mevcut ekonomik performans, mevcut formel kurumlara bağlıdır. Mevcut formel kurumların kalitesi ise ilk oluşturulan kurumların kalitesine bağlıdır. Bu nedenle geçmişte büyümeyi engelleyen formel kurumlara sahip olan bir ülke, günümüzde hala büyümeyi engelleyen formel kurumlara sahip demektir. Ancak ilk oluşturulan kurumların kalitesi, sömürgeleştirme stratejisine bağlıdır. Batı Avrupalılar yerleştikleri bölgelerde, Avrupa kurumlarını kopyalamış, mülkiyet haklarına vurgu yapmış ve devlet gücünü kısıtlamışlardır. Acemoğlu vd. (2001)'e göre Avrupalıların yerleşemediği alanlarda kaynakları sömürmeye yardımcı olan ancak mülkiyeti korumayan veya hükümeti kısıtlamayan dışlayıcı kurumlar kurulmuştur. Avrupalıların sömürgelere yerleşip yerleşmeyecekleri, hayatta kalma olasılıklarına bağlıdır. Yazarlar, eski Avrupa sömürgelerindeki asker, piskopos ve denizcilerin ölüm oranlarına ilişkin kayıtları kullanmışlar ve daha sonra bu verileri mevcut durumu açıklamada bir araç olarak dikkate almışlardır. Bu verileri kullanmalarının nedeni, 17. ve 19. yüzyıllardaki yerleşimci ölümlerinin kurumlar dışındaki mevcut ekonomik performans üzerinde hiçbir etkisi olmamasıdır.

Çalışmada ayrıca kamulaştırma riski ve yürütme üzerindeki kısıtlamalar hakkındaki Polity IV'den elde edilen veriler, mevcut kurumları açıklamak için kullanılmaktadır. Bununla birlikte yazarlar, ölüm oranları ile Avrupa'daki yerleşimler arasında, Avrupa'daki yerleşimler ile ilk dönem kurumlar arasında ve ilk dönem ile mevcut kurumlar arasında yüksek korelasyonlar elde etmişlerdir. Kolonyal güçlerin, kolonilerde hayatta kalmanın zor olduğu “sömürücü kurumlar” kurma ihtimalinin daha yüksek olduğunu ve böylelikle uzun süreli yatırımlar yerine koloniden mümkün olan en fazla servet aktarmalarına izin verecek kurumları oluşturduklarını savunmuştur. Hayatta kalmanın daha kolay olduğu sömürgelerde ise mülkiyet haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı duyan ve uzun vadeli büyümeyi teşvik eden “kapsayıcı kurumlar” gelişmiştir. Yazarlar, 2002 yılında yayınladıkları diğer bir çalışmada ise nüfus yoğunluğunu kurumlar için bir araç olarak kullanmışlardır. Burada, yoğun nüfuslu sömürgelere göre seyrek nüfus yoğunluklu sömürgeci kolonilerin üretken kurumlara sahip olmasının daha muhtemel olduğu savunulmuştur.

Her iki çalışma sömürge araçları, ölüm oranları ve nüfus yoğunluğunun günümüz kurumlarının iyi birer tahmin edicileri olduğunu ve mülkiyet haklarının gücü ile mevcut ekonomik performans arasında güçlü bir nedensel ilişki olduğunu göstermiştir. Bu çalışmalar, kurumsal faktörlerin hastalık ortamı gibi mevcut coğrafi faktörleri dikkate alarak ekonomik performans üzerinde doğrudan etkisi bulunmadığını göstermiştir. Dahası bu çalışmalarda, ekonomik kurumların çoğu zaman, kolayca değişmesi zor olabilecek derin tarihsel köklere sahip oldukları da ifade edilmektedir.

Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca, Diamond (1997), Sachs (1998) ile başlayıp, Acemoğlu ve Robinson (2001, 2002)'un çalışmaları ile oldukça dikkat çekici bir hal alan coğrafya konusuna, kalkınma ekonomisi alanında artan bir vurgu yapılmıştır. Coğrafyanın büyümeyi etkilemede bir rol oynadığı genel olarak kabul görmektedir. Ancak ne kadar önemli olduğu bir tartışma konusudur. Örneğin Rodrik vd. (2004)'e göre üç ana başlık büyümeyi etkilemektedir. Bunlar coğrafya, ticaret ve kurumlardır. Her üçü de büyümenin önemli belirleyicileri olsa da, etkileşim ve görelî etki ile ilgili tartışmalar halen devam etmektedir. Coğrafi faktörler, ulusal sınırlar haricinde, dışsaldır. Bu nedenle, “Coğrafya Okulu”nun, bu etkiyi kanıtlaması daha kolaydır. “Ticareti savunanlar ve Kurumsal iktisatçılar, tercih ettikleri determinant için nedensellik göstermek zorunda oldukları ve aynı zamanda büyümeyi etkileyen kanalları saptamaları gerektiğinden, bu ilişkiyi saptamaları çok daha zor olmaktadır” (Rodrik vd., 2004: 134).

Önceleri, birçok iktisatçı coğrafyayı belirleyici bir unsur olarak nitelendiren büyüme anlayışını yeniden canlandırmak için tereddüt duymuştur. Bu teori en azından Montesquieu (1750) ve Machiavelli (1519)'ye kadar geriye giden ırkçı kalkınma teorilerini anımsatabilmektedir (Easterly ve Levine, 2003: 5). Yine de, ampirik bulgular, ekvator kuşağında bulunan ulusların daha yukarıdaki enlemlerde olanlardan çok daha fakir olduğunu göstermektedir (Sachs vd. 1995; 1997).

Coğrafya Okulu'nun en önemli temsilcileri Jeffrey Sachs vd. (1998; 2001; 2003) ve Jared Diamond (1997), coğrafyanın büyüme üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkilere sahip olduğunu, doğrudan uzun vadeli büyüme için de en önemli katkı faktörünün coğrafya olduğunu iddia etmektedir. Sachs ve Diamond konuya farklı bakış açılarından yaklaşmaktadır. Sachs (1998) coğrafyanın ekonomik kalkınmayı nasıl engellediğini gösterirken, Diamond (1997) coğrafyanın tarih boyunca nasıl kalkınmayı etkilediğini açıklamaya çalışmaktadır.

Gallup ve Sachs (1998), ekonomik kalkınma ile coğrafya arasında iki tür korelasyon ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Birincisi, tropikal ülkelerin çoğunun fakir olmasıdır. En yüksek gelir seviyesindeki otuz ülke içinde tropik ülkeler olarak sadece Hong Kong ve Singapur yer almaktadır. İkincisi, kıyı ekonomileri, kıyıya sınırlı olmayan ülkelere göre daha zengindir. Avrupa'nın dışında dünyada kıyısı olmayıp gelir seviyesi yüksek hiçbir ülke yoktur. Gallup ve Sachs (1998), bu coğrafi faktörlerin günümüzde de büyüme üzerinde doğrudan bir etki yaratmaya devam ettiğini iddia etmektedirler.

Sachs 2003'te WGI endeksinden elde ettiği verilerle hazırladığı "Institutions Don't Rule: Direct Effects of Geography on Per Capita Income," (Kurumlar Kurallara Uymuyor: Coğrafyanın Kişi Başına Düşen Gelire Doğrudan Etkileri) isimli çalışmada Tropikal ülkeler üzerindeki tezlerini, sıtmanın ulusların büyümesi üzerindeki doğrudan etkisine odaklanarak ortaya koymaktadır. Hastalık ikliminin gelir üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu üç ana yoldan açıklamaktadır: (i) sağlıklı insanlar daha az üretir; (ii) kötü sağlık koşulları, yaşam beklentisini azaltır ve (iii) daha kısa yaşamlar, insan sermayesinin yaşam boyu daha az birikmesi anlamına gelir ve kötü sağlık, beşeri sermaye yatırımını azaltabilmektedir.

Tropikal iklime ek olarak, Sachs vd. (1995; 1998; 2003) GOÜ'lerin büyümesi için kıyı yakınlığının önemini tartışmaktadır. Deniz yoluyla karadan daha düşük nakliye masrafları olduğu düşünüldüğünde, kıyı ülkelerinin kıyıya bağlı olmayan muadillerinden daha fazla para kazanacağı düşünülebilir. Bauer, coğrafyanın göreceli önemine değinmek için 1991'deki "The Development Frontier" adlı makalesinde konuyu tartışmıştır. Coğrafi faktörlerin, kısa vadede kalkınmanın şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamasına karşın, uzun dönemde kalkınma hakkında hiçbir şey ortaya koymadığını belirtmektedir (Bauer, 1991: 28). "Üçüncü Dünya ülkelerinde yer alan küçük boyutlu ve düşük verimliliği olan birçok çiftliğin varlığı toprak ve sermaye isteğini ayrıca hırs, enerji ve beceri arzularını da etkilemektedir" (Bauer, 1991: 194).

Jared Diamond'ın 1997 yılında yayınladığı "Guns, Germs ve Steel" (Tüfek, Mikrop ve Çelik) isimli kitabı, kalkınma tarihinde coğrafyanın rolünü farklı bir şekilde ele almaktadır. Diamond (1997), biyolojik ve coğrafi faktörlerin kalkınmayı etkilediği dört ana nedensel yol önermektedir. Hipotezlerini açıklamak için Avrupa, Afrika ve Asya'nın kalkınmasındaki farklılıkları kullanmaktadır.

İlk olarak, Diamond, kalkınmadaki ayrılığı kıtalar arasındaki biyolojik farklılıklara bağlar. Yabani bitkiler ve evcil hayvanlar ile evcilleştirilebilen topluluklar (Avrupa), kızamık ve suçiçeği gibi bazı bulaşıcı hastalıklara karşı direnç geliştirirken, çiftlik hayvanlarından yoksun olan bölgeler aynı bağışıklığı geliştirememiştir. Bu Avrupalı kaşifler ile temas ettikten sonra Amerika'nın yerli popülasyonu için felaket olmuştur. Hayvancılığın diğer bir faydası, tarımsal kullanımdan elde edilen verimlilik artışlarında yatmaktadır. Diamond, Afrika'nın, sığır sayısını sınırlandıran hastalık iklimi nedeniyle bu kazanımları kaçırdığını belirtmiştir.

İkinci olarak, göç yoluyla kıtalar içindeki yayılmanın, Avrupa ve Asya'da, Afrika ve Amerika'ya oranla daha fazla kalkınma hızına olanak sağlamasıdır. İklim, aynı enlem boyunca nispeten eşittir. Bu nedenle Avrupa veya Asya'da geliştirilen birçok ürün, benzer enlemlerde bir kıtadan diğerine kolaylıkla nakledilmiştir. Bununla birlikte, kıtalarda, özellikle kuzeyden güney eksenlerine yönelen iklim bölgelerindeki farklılaşma, aynı inovasyon yayılımına izin vermemiştir. Diamond, kuzey-güney eksenleri ve coğrafi engeller göz önüne alındığında, Afrika ve Amerika'da yayılmanın daha yavaş gerçekleştiğine işaret etmiştir.

Kıtalar içindeki yayılma ek olarak, farklı kıtalar arasında yayılma izin veren bazı faktörler de mevcuttur. Bazı kıtalar (Avustralya, Amerika) geleneksel olarak diğerlerinden daha fazla izole edilmiştir. Bu nedenle, doğu-batı ana eksenini ile ekolojik ve coğrafi engellere bakıldığında, Avrasya bölgesi içinde gözlemlenen daha az miktarda bir yayılma, yarı küreler arasında meydana gelmiştir.

Hall ve Jones (1999: 84-101), sosyal altyapının kişi başına düşen gelir düzeyleri üzerindeki etkisini tahmin etmiştir. Sosyal altyapıyı, bireylerin içinde bulunduğu ekonomik ortamı belirleyen kurumlar ve hükümet politikaları olarak tanımlarlar. Sosyal altyapıyı ölçmek için yazarlar, ICRG verilerinden "hükümet karşıtı politikalar" adlı bir göstergesi oluşturmuşlardır. Bu nedenle, hukuk düzeni, bürokratik kalite, yolsuzluk, kamulaştırma riski, bir ülkenin uluslararası ticarete açık olması ve sözleşmelerin devlet tarafından reddedilmesi hakkında verileri kullanmışlardır. İngilizceyi ya da büyük bir Avrupa ülkesinin dilini konuşan nüfusun payı ve bu ülkenin ekvatoradan uzaklığı, sosyal altyapı için araç değişkenler olarak kullanılmaktadır. Enstrümanların seçimi, bu değişkenlerin Batı Avrupa etkisinin kapsamını ölçmek ve sosyal altyapı ile pozitif ilişkili olduğunu göstermek içindir. Bu yüzden, Batı Avrupa'dan etkilenen ülkeler büyümeyi teşvik eden bir sosyal altyapı geliştirirken, diğerleri bunu başaramamıştır.

Yazarlara göre, erken Batı Avrupa etkisi, bugün İngilizce, Fransızca, Almanca, Portekizce ve İspanyolcanın ilk dil olarak konuşulduğu ölçüde ölçülebilmektedir. Ekvatoradan uzaklığa ilişkin olarak Hall ve Jones, "Batı Avrupalıların, 15. yüzyılın başlangıcında seyrek nüfusa sahip olan ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Arjantin gibi ülkelere göç etme ve yerleşme olasılıkları daha yüksektir. Ayrıca Batı Avrupalıların Batı Avrupa'ya iklim olarak büyük ölçüde

benzeyen alanlara yerleşme olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Hall ve Jones, 1999: 101).” Çalışmada, sosyal altyapının ve dolayısıyla politik ve ekonomik kurumların, ekonomik kalkınma üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu gösterilmiştir. Buna göre, sermaye birikimi, eğitim ve üretkenlikteki farklılıklar, sosyal altyapıdaki farklılıklar ile kısmen açıklanabilmektedir.

Diamond (1997: 407)’ın dördüncü hipotezi, kıtaların geniş coğrafyadan veya nüfus büyüklüğünden faydalanmış olmasıdır. “Daha geniş bir alan ya da nüfus daha fazla potansiyel mucit, daha rekabetçi toplumlar, benimsenmesi gereken daha fazla yenilikler ve yenilikleri benimsemek ve muhafaza etmek için daha fazla baskı anlamına gelmektedir. Çünkü bunu yapamayan toplumlar, rakip toplumlar tarafından yok edilmeye eğilimlidir”. Esas olarak, insanlar için geniş alanların yarattığı rekabet ve yayılma, tarih boyunca ilerlemeyi teşvik etmiştir.

Diamond (1997: 414)’ın argümanları önemli bir hipotezi daha içermektedir. Avrupa ve Çin’in haritaları incelendiğinde şekillerindeki farklılıkların, bu iki coğrafi alanın kurumsal gelişmelerini önemli ölçüde etkileyebileceği söylenebilmektedir. Haritaya göre Çin, merkezileşmesi ve tek bir iktidar grubunun kontrolüne girmesi daha kolayken, Avrupa coğrafi olarak daha yerel, merkezi olmayan bir denetim için uygun ve herhangi bir iktidar tarafından yönetilmesi daha zordur. Diamond’ın açıkladığı gibi, Avrupa girintili, geniş yarımadalar ve iki büyük adadan oluşun yapısı nedeniyle politik merkezileşmeye doğal engeller sağlamaktadır.

Öte yandan Acemoğlu vd. (2002), kolonileşme sonrası dönemi “talihin tersine dönmesi” olarak nitelendirmişlerdir. Kolonileşmeden önce göreceli olarak zengin olan eski Avrupa kolonilerinin bugün göreceli olarak fakir olduğunu ve fakir olan kolonilerin ise zenginleşmeye başladığını belirtmişlerdir. Çalışmada 1500 yılında kentleşme ve nüfus yoğunluğu ile ilgili veriler, kolonileşmeden önce ekonomik refah için bir açıklayıcı değişken olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte yazarlar, 1500’deki ekonomik refah ile bugünkü ekonomik refah arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Yine, kalkınmayı sömürgecilik stratejileri ve kurumsal kalite ile açıklamışlardır. Buna göre, sömürgeciler seyrek nüfuslu yerlere yerleşmeyi tercih etmiş ve yoğun nüfuslu bölgelere yerleşmemişlerdir. Avrupalılar yerleştikleri bölgelerde, güvenli mülkiyet hakları sağlamış ve devlet yetkilerini kısıtlamışlardır. Her iki makalede de Acemoğlu vd. (2001; 2002) Polity III’ten faydalanarak coğrafya, politika, tarih ve etnik köken üzerine birçok ek değişkeni kontrol etmiştir.

Diğer taraftan Rodrik vd. (2004), kurumlar, coğrafya ve entegrasyon gibi büyümenin önemli belirleyicileri ile bu belirleyicilerin hangisinin kişi başına gelir seviyesi için daha önemli olduğu sorusu ile ilgilenmektedir. Yazarlar, idari kurumların kalitesini WGI’den elde edilen bir gösterge ile ölçerler. Gösterge “mülkiyet haklarının sağladığı korumayı ve aynı zamanda hukukun üstünlüğünü sağlayan” verileri içermektedir. Çalışmada entegrasyon, ticaretin GSYH’ye oranı ile ölçülmektedir. Ayrıca ülkenin ekvatoradan uzaklığına ve sıtma riskine kadar çeşitli coğrafi

değişkenler de kullanılmıştır. Dahası yazarlar, belirli ülke örneklemesine bağlı olarak birkaç araçsal değişken kullanmıştır.

Örneğin, Acemoğlu vd. (2001)'nin de kullandığı yerleşimci ölüm oranı değişkeni veri setine eklenmiştir. Bir diğer değişken ise İngilizce veya herhangi bir Batı Avrupa dilini konuşan kişi sayısının nüfusa oranıdır. Bağımlı değişken olarak kişi başına GSYH ele alınmıştır. Sonuçlar, kurumların kişi başına düşen gelir seviyesi için en önemli bağımsız değişken olduğunu göstermektedir. Yazarlar, regresyon sonuçlarından çıkarılabilecek politika sonuçlarını vurgulamış ve her ülkedeki geliri artırmak için genel bir model sağlanamadığını belirtmişlerdir.

Bosker ve Garetsen (2008) ise WGI'dan elde ettikleri veriler ile yaptıkları çalışmada coğrafya ve kurumlar ilişkisine farklı bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Yazarlara göre araştırmalar son zamanlarda, ülkeler arası gelir farklılıklarını açıklamak için ekonomik kalkınmanın belirleyicilerine, özellikle de kurumlar ve coğrafyaya odaklanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre bir ülkenin kişi başına düşen GSYH'si için önemli olan sadece iklim veya denize sınırı olmayan topraklar gibi ülkenin mutlak coğrafyası değil, aynı zamanda kurumlarının coğrafyası da önem arz etmektedir. Ayrıca bir ülkenin kendi kurumlarının yanı sıra, komşu ülkelerdeki kurumsal kalite de önem kazanmaktadır.

Coğrafi avantajların refah üzerinde doğrudan etkisi, tüm ülkelerde mevcut olsa da eski kolonilerde, kolonizasyon politikalarını ve dolayısıyla kurumsal sonuçları etkilemiştir. Kolonileşmemiş ülkeleri kontrol grubu olarak kullanarak La Porta vd. (1999) ve Acemoğlu vd. (2001)'nin öne sürdüğü teorileri yeniden inceleyen Auer (2013), En Küçük Kareler (EKK) ve Araç Değişkenler (IV) yöntemi ile yaptığı çalışmada farklı sonuçlara ulaşmıştır. Çalışmada her iki teoriyi de destekleyici bulgular elde edilmiştir. Çalışmada aynı zamanda sömürgeleştirmenin, kurumlar ve büyüme üzerindeki etkisine ilişkin tahminlerin önyargılı olduklarına dair kanıtlar da bulunmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre, Acemoğlu vd. (2001)'nin yaklaşımı, bir ülkenin doğal hastalık ortamının sömürgecilik sırasında yerleşimci ölümlerini etkilediği ve aynı zamanda refah üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu için kurumların ekonomik büyüme için önemini abarttığı (% 28 kadar) tespit edilmiştir. La Porta vd. (1999)'nin yaklaşımı, İngiltere'nin Avrupa'dan uzak olan ve bu nedenle uluslararası pazarlara erişimi düşük olan ülkeleri kolonileştirme eğiliminde olduğu için, sömürgecilikle uygulanan yasal kökenin kurumsal kalkınma için önemini (% 63 oranında) hafife almaktadır. Tablo 3'te kurumlar ve ekonomik büyüme ile ilgili başlıca literatür, özet bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 3. Kurumlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi ile İlgili Başlıca Literatür

Yazar Adı Ve Yayın Yılı	Bulgular
De Soto (1989)	Yoksul ülkelerdeki ekonomik kalkınmanın, aşırı düzenlemeler ve bürokrasi tarafından engellendiğini ve işlem maliyetlerinin yüksekliğinin basit girişimci faaliyetlerin gerçekleşmesini engellediğini savunmuştur.
North (1990)	Ekonomi için teknoloji, ideoloji ve demografik yapı önemlidir.
Bauer (1991)	Üçüncü Dünya ülkelerinde yer alan küçük boyutlu ve düşük verimliliği olan birçok çiftliğin varlığı toprak ve sermaye isteğini ayrıca hırs, enerji ve beceri arzularını etkilemektedir.
Rosenberg (1994)	Batı'daki ekonomik kalkınmanın denemeye başarılı olan, yavaş ve aşamalı bir süreç olduğunu iddia etmektedir.
Diamond (1997)	Avrupa girintili, geniş yarımadalar ve iki büyük adadan oluşun yapısı nedeniyle politik merkezleşmeye doğal engeller sağlamaktadır. Bu durum büyümeyi pozitif etkilemektedir.
Sachs vd. (1998)	Coğrafyanın büyüme üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkilere sahip olduğunu, doğrudan uzun vadeli büyüme için de en önemli katkı faktörünün coğrafya olduğunu iddia etmektedir.
Hall ve Jones (1999)	Sosyal altyapının ve dolayısıyla politik ve ekonomik kurumların ekonomik kalkınma üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir.
De Soto (2000)	Mülkiyet haklarına sahip ülkeler, olmayanlara göre daha büyük büyüme oranlarına ulaşmaktadır.
Acemoğlu vd. (2001)	Mevcut ekonomik performans, mevcut formel kurumlara bağlıdır. Mevcut formel kurumların kalitesi ise ilk oluşturulan kurumların kalitesine bağlıdır.
Acemoğlu vd. (2002)	Yoğun nüfuslu sömürgelere göre seyrek nüfus yoğunluklu sömürgeci kolonilerin üretken kurumlara sahip olmasının daha muhtemel olduğunu savunmuşlardır.
Sachs (2003)	Sıtmanın ulusların büyümesi üzerindeki doğrudan etkisini ortaya koymaktadır.
Rodrik vd. (2004)	Coğrafya, ticaret ve kurumlar büyümeyi etkilemektedir.
Bosker ve Garetsen (2008)	Bir ülkenin kişi başına düşen GSYH'si için önemli olan sadece iklim veya denize sınırı olmayan topraklar gibi ülkenin mutlak coğrafyası değil, kurumlarının coğrafyası da önem arz etmektedir.

Tablo 3: (Devamı)

Yazar Adı Ve Yayın Yılı	Bulgular
Ketterer ve Rodríguez-Pose (2018)	Avrupa’da kurumlar bölgesel düzeyde yönetime hâkimdir. Kurumsal koşullar -özellikle hükümet etkinliği ve yolsuzlukla mücadele- bölgesel ekonomik büyüme beklentilerinin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Kurumların veya coğrafyanın ekonomik büyümeyi yönlendirmede baskın olup olmadığına dair tartışmalar oldukça yaygındır (bkz: Sachs, 2003 ve Rodrik vd., 2004). Bu tartışmaya giren ampirik analizlerin çoğu, coğrafi ve kurumsal koşulları çok farklı olan dünya ülkelerine odaklanmıştır. Prensipler olarak, daha benzer kurumsal ve coğrafi koşullara sahip olan ülke gruplarını dikkate alan ülkesel analizler sınırlı kalmıştır. Bu çalışmalar coğrafyanın yerel seviyedeki kurumlardan daha önemli olduğunu vurgulamak eğilimindedir. Örneğin Ketterer ve Rodríguez-Pose (2018) WGI’den elde edilen veriler yardımıyla yaptıkları makalelerinde, kurumsal ve coğrafi koşullardaki farklılıkların 1995-2009 döneminde Avrupa bölgelerinde ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlanmıştır. Analizde bölgesel kalite göstergeleri ve coğrafi özelliklerin de dâhil olduğu yeni geliştirilen bir veri seti uygulanmıştır. Çalışmada klasik En Küçük Kareler ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (Generalized Methods of Moments-GMM) yöntemleri, çeşitli bölgesel-tarihsel değişkenlerle birlikte kullanılmıştır. Bulgulara göre, Avrupa’da kurumlar bölgesel düzeyde yönetime hâkimdir. Kurumsal koşullar -özellikle hükümet etkinliği ve yolsuzlukla mücadele- bölgesel ekonomik büyüme beklentilerinin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu durum, coğrafyanın etkisiz olduğu anlamına gelmemektedir. Bölgesel büyümeyi etkileyen coğrafi faktörlerin mevcudiyetini gösteren kanıtlar da söz konusudur. Ancak etkileri kurumların baskın etkisi ile gölgede kalmış olabilir.

2.2.2. İyi Yönetişim ve Siyasi İstikrar ile Ekonomik Büyüme Hakkında Literatür Taraması

İyi yönetim ile ekonomik büyüme konusundaki çalışmalar genel olarak iki gruba ayrılabilir. Çalışmalar, bir yandan liberal iktisatçılar, diğer yandan da heterodoks Kurumsal iktisatçılar arasındaki bazı ampirik ve teorik tartışmalara dayanarak analiz edilmektedir. Her iki grupta da hem teorik hem de ampirik literatürdeki tartışma konusu etkinin yönü üzerinedir. Liberalistler, yönün yönetimden ekonomik büyümeye doğru olduğunu savunmaktadırlar (Kaufmann vd., 2005; 2006; 2009; Mauro, 1995). Aksine, heterodoks iktisatçılar ise etkinin yönünün ekonomik büyümeden yönetime doğru olduğunu ileri sürmektedirler (Khan, (2002; 2007; 2012).

DB'nin yayınladığı veri setleri ile birlikte iyi yönetim ile ilgili ampirik çalışmalar da öne çıkmaya başlamıştır. Bu veri setleri ile iyi yönetim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştıran birçok uygulamalı çalışma yapılmıştır. Ancak bu alandaki temel çalışma niteliğindeki Kaufmann vd. (1999; 2002; 2007; 2018)'nin yaptığı çalışmalardan elde ettiği bulgulara, Thomas (2010), Knack ve Keefer (2007) ve Ebeke (2012) yaptıkları çalışmalar ile karşı çıkmışlardır.

DB'nin yayınladığı veri setlerine kadar soyut bir kavram olan yönetimi, yüksek doğrulukla ölçmek çok zordu. Bununla birlikte Kaufmann vd. (1999), uyguladıkları formülasyon ile bu sorunun tam anlamıyla halledildiğini belirtmiştir. Kaufmann vd. (1999), çok sayıda ülkeyi ele aldığı araştırmasında altı yönetim göstergesini kullanarak yönetim ile ekonomik büyüme arasındaki etkinin yönünü incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları iyi yönetimden ekonomik büyümeye doğru kayda değer bir pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, aynı ekip tarafından daha sonra yapılan çalışmalar ile desteklenmiştir (Kaufmann vd., 2002; 2006; 2009; 2013; 2014; 2018). İlgili diğer çalışmalar ise yüksek gelirin iyi yönetim performansı yarattığını göstermektedir (bkz: Acemoğlu vd., 2000; Rodrik vd., 2009; Fukuyama, 2013).

Barro (1991)'nin çalışmasında, mülkiyet hakları göstergeleri kullanılarak, rejim istikrarsızlığı ve büyüme arasındaki bağlantı incelenmiştir. Çalışmasının sonuçları, 1960-85 dönemlerinde 98 seçilmiş ülke için rejim istikrarsızlığının, büyüme oranları ve GSYH'deki özel sektör yatırım payı ile istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve negatif olarak korele olduğunu ortaya koymuştur. Barro (1991)'nin bulguları, yönetimin ekonomik büyümeye ve yatırıma neden olduğu ve zayıf yönetimin zayıf mülkiyet hakkı ile ilişkili olduğu yönündedir. Ancak, Barro (1991)'nin çalışmasındaki sorun, formel veya enformel olsun, yönetim göstergeleri tarafından ne tür mülkiyet haklarının ölçüldüğünü gösterememesidir.

İyi yönetim ve ekonomik büyüme konusundaki önde gelen çalışmalardan bir diğeri, yönetim ile büyüme arasındaki nedensel bağlantı hakkındaki tartışmayı sürekli sorgulayan Rodrik (2002; 2003; 2004)'in çalışmalarıdır. Çalışmanın bulguları, kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi artırmada önemli olduğunu ortaya koymuştur. Rodrik vd. (2004), 137 ülke üzerine yaptıkları çalışmada EKK ve IV yöntemlerini kullanmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgular ise AGÜ'lerin ülkelerin iyi yönetimdeki varsayımın tersi sonuçlar verdiği ve bazı durumlarda bu düzenlemelerin etkisinin bulunmadığı yönündedir. Rodrik (2002)'in çalışması, kurumsal işlevin her durumda tam olarak kurumsal yapıyı belirlemediğini, dolayısıyla farklı bağlamların ve durumların ortak sorunların çözümü için farklı çözümler gerektirdiğini göstermektedir. Bu çalışmalara göre, her ülkede farklı düzenlemeler ve ülkelere has uygulamalar mevcuttur. Örneğin Rus yatırımcıların Çin'e kıyasla daha fazla mülkiyet hakkı korunmaktadır. Ancak Çin'de mülkiyet hakkı enformel bir düzenleme ile belirlenmekte ve yatırımcının mülkiyeti Çin'de Rusya'da olduğundan daha güvenli bir hal almaktadır. Ayrıca Rodrik ve Subramanian (2009), 1970 – 2004 dönemi için 105 ülkeyi

kapsayan EKK yöntemi ile yaptıkları çalışmadan elde ettikleri bulgulara göre, iyi yönetim reformları ülkelerde ekonomik büyümeyi geciktiren bağlayıcı kısıtlamalara yol açabilmektedir. Çalışmada, ülkelerin odaklanmaya ihtiyaç duyduğunu ve büyümenin sürmesi için bu bağlayıcı kısıtlamaların kilidini açmanın yollarını bulması gerektiği vurgulanarak, geri kalmış ülkelerde iyi yönetim reformları için önemli bir sonuç ortaya konulmuştur. Yazarlara göre, geniş tabanlı iyi yönetim politikalarının karşı karşıya kaldığı zorluklar, ülkelerin iç dinamiklerinin farklı olması ile ilgilidir. Ayrıca, GOÜ'lerde büyümenin gerçekleşmesi için bağlayıcı kısıtlamaların ortaya koyduğu dar ve seçici alanlara yönelik politikaların azaltılması gerektiği savunulmuştur.

Campos ve Nuggets (1999), yaptıkları çalışmada yönetimlerin kurumsal özellikleri ne ölçüde temsil edebildiğini araştırmışlardır. Kurumsal performansın ekonomik performans ile hangi düzeyde ilişkili olduğunu tespit edilmiş ve son olarak da ülkelerin kurumsal özellik seviyeleri incelenmiştir. Çalışmada 1982 - 1995 yılları arasında Latin Amerika ve Doğu Asya ülkelerine ait hesap verebilirlik göstergeleri, verimli ve profesyonel bir kamu bürokrasisi, hukukun üstünlüğü, şeffaf, katılımcı politika oluşturma ve güçlü özgürlük göstergeleri ICRG'den elde edilerek kullanılmıştır. Bulgular, yönetişimin kurumsal özelliklerinden dördünün pozitif işaretle istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Ancak yöneticilerin hesap verebilirliği, negatif işaret almıştır. Sonuçlar, iyi yönetişimin ekonomik büyümeye neden olduğu anlamına gelmektedir.

Benzer şekilde Alesina (1997), iyi yönetim ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini 1960-1990 yılları arasında 102 ülke üzerine yaptığı çalışmada incelemiştir. Alesina (1997), bürokratik verimlilik, yolsuzluğun olmaması, bürokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ölçülen yönetim kalitesinin ekonomik büyüme için önemli olduğunu savunmuştur. DB ve diğer yardım kuruluşlarına, yönetim kalitesini belirlemeyi reddeden ülkelere finansal ve teknik yardım kesmesi önerilmiştir. Yazara göre yardımların kesilmesi, büyümeyi artırabilmekte ve kısa ile orta vadede yoksulluğun azaltılmasını hızlandırabilmektedir.

Öte yandan Keefer (2004) ise, ICRG ve WGI'dan elde ettiği veriler ile büyümenin politik ekonomisini incelemiştir. Çalışmanın bulguları, iyi yönetim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü konusunda net bir anlayış olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, bu alanda yapılan çalışmalarda genelleştirilmiş kavramlardan ziyade, yönetimin heterojen bileşenlerinin ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Keefer (2004), konu ile ilgili çalışmalarda, ekonomik büyüme için çok önemli olan iyi yönetişimin hem politik hem sosyal belirleyicileri üzerine odaklanması gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmada ayrıca, karmaşık durumun daha iyi anlaşılması için yönetişimde istikrarı sağlayabilecek doğru politikaların yapılandırılmasını ve toplum içindeki sosyal düzenin doğru anlaşılmasını içeren bir politikayı önermektedir. Diğer bir çalışmada Keefer (2006), kurumların ekonomik kalkınmadaki rolünü incelemiş ve büyümenin politik ekonomisinin anlaşılması için, incelenen ülkenin tarihi ve kültürü hakkında derin bir bilgi gerektiğini savunmuştur. Bu analiz, söz konusu ülkenin tüm tarihi ve kültürünün titiz bir analizini

yapmanın yanı sıra, politikaları ülke içindeki yönetişime bağlayan “sosyal dokunun” daha derinlemesine incelenmesini içermektedir. Ayrıca siyasi istikrarın nasıl sağlanabileceği ve sürdürülebileceği de analizde yer almalıdır. Benzer şekilde, seçmenler arasında ifade özgürlüğünün nasıl sağlandığı, partilerin nasıl fikir alışverişinde bulunduğu ve bireylerin nasıl rekabet ettiğini belirlemek da önemlidir. İnsanlık onurunun, toplum içinde saygıyı korumanın, halkın yönetişime serbestçe erişebilmelerinin ve karar alma sürecine nasıl katılmaları gerektiğinin açık bir şekilde sağlanmış olması da gerekmektedir.

Keefe (2004) yaptığı diğer bir çalışmada, bir toplulukta birkaç üyeye ayrıcalıklı muamele uygulandığında veya işe alımlar liyakat esasına göre değil, politik fırsatçılığa dayandırıldığında toplumda hukuk ve düzen eksikliği ile şiddete neden olacak verimsiz bir siyasi yönetişimin var olacağı sonucuna ulaşmıştır. İmtiyazların herkes için aynı manayı ifade ettiği bir ortamda, büyüme ve kalkınmayı sağlayacak istikrarlı ve etkili bir demokrasi olacaktır. Benzer şekilde, politik aktörler arasındaki ilişki açısından olgun bir anlayışa ve güvenilirliğe ihtiyaç duyulduğunu da belirtmektedir. Yazar, iktidarın devletin güvenilirliğini ve güvenli mülkiyet haklarını sağlamak için hükümetin kolları arasında ayırım yapılması (kuvvetler ayrımı) gerektiğini savunmuştur. Politik aktörlerin belirli hedefleri olmalıdır. Çünkü politik aktörlerin teşvikleri yetersizse, reform çabaları engellenmektedir. Keefe (2004), literatürde iyi yönetişime yönelik bazı kilit ve somut siyasi engellerin belirlenmesi yönünde bir harekete ihtiyaç duyulduğunu da belirtmiştir.

North vd. (2007) teorik bir çalışmada, yönetişim yaklaşımının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini göz önüne alarak incelemiştir. Çalışmanın bulguları, GÜ’lerin iyi yönetim önlemlerinin AGÜ ve GOÜ’lerde uygulanamayabileceğini göstermiştir. Bu çalışmanın öne sürdüğü sebepler, GÜ’lerin iyi yönetişiminin, ekonomik büyümenin başarılması için piyasa verimliliğine yoğun bir şekilde odaklandığı argümanına dayanmaktadır.

Öte yandan Kumar (2003) ve Khan (2006)’ın çalışmalarının her ikisi de, sömürgecinin hâkim olduğu bölgelerde yerleşik norm haline gelen mülkiyet haklarının kamulaştırılması, mülkiyet hakkı sağlanmasından daha fazla maliyete neden olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Ayrıca Khan (2006), özel mülkiyet hakkının daha hızlı devredilmesinin, büyüme deneyimlerindeki farklılığın kaynağı olarak varsayılanın aksine, büyümenin sonucu olabileceğini eklemiştir.

Ayrıca Acemoğlu ve Robinson (2001)’un iyi yönetişim ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı incelediği çalışmaya bir takım eleştiriler de getirilmiştir. Eleştirilerden biri, çalışmada sömürgeci ülkelerin büyümesinin en önemli faktörünün beşeri sermaye gelişimi yerine mülk güvenliği olduğuna dair ikna edici kanıtlar sağlanamadığını belirten Glaeser vd. (2004)’nin çalışmasıdır. Glaeser vd. (2004), kurumlar ve büyüme konusundaki mevcut ampirik yaklaşımları eleştirel olarak ele almaktadırlar. 1960 – 2000 yılları arasında Polity IV’ten elde edilen veriler

yardımla GOÜ'leri EKK yöntemi ile ele aldıkları çalışmada kurumsal ekonomideki nedensellik konusuna vurgu yapılmış ve beşeri sermaye büyümenin belirleyicisi olarak ele alınmıştır. Yazarlar, demokrasilerin otokrasilerden daha yüksek eğitim düzeyi sergilediklerini, ancak nedenselliğin belirlenemediğini göstermişlerdir. Dolayısıyla, Glaeser vd. (2004)'e göre demokrasinin eğitimi destekleyip desteklemediği veya eğitimin demokrasiyi destekleyip desteklemediği açık değildir. Ayrıca siyasi iktidar üzerindeki kısıtlamaların büyümeyle ilgili bir belirleyici olamayabileceğini savunmuşlardır. Beşeri sermaye birikiminin büyüme üzerinde belirleyici olması nedeniyle bu durum meydana gelmektedir. Ekonomik büyümenin, politik gücün kısıtlanmadığı otokratik rejimlerde de elde edilebileceği öne sürülmüştür. Dahası, çoğu kurumun kısıtlamalardan ziyade seçimleri ölçtüğü için bu çalışma eleştirilmektedir. Dolayısıyla, kurumlardan büyümeye doğru net bir nedensellik tespit edilememektedir.

Bununla birlikte Glaeser vd. (2004), Polity IV'ün "yürütme üzerindeki kısıtlamalar endeksini" formel kurumları temsil için en uygun veri olarak tanımlamaktadır. Yazarlar, eğitim değişkenleri de dâhil olmak üzere birkaç endeks kullanmış ve eğitim ile gelir arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Yazarlar, beşeri sermayeyi ölçmek için, öğretimin ilk yıllarını kullanan, tartışmalı bir değişkenden yararlanmaktadırlar. Dolayısıyla bu değişken ile öğretilen konular, eğitimin kalitesi, okullar veya üniversiteler dışında satın alınan beşeri sermaye gibi birçok önemli özellik dışlanmaktadır. Bununla birlikte, muhtemelen mevcut en iyi yöntem olduğundan, beşeri sermayeyi ölçmek için bu değişken tercih edilmiştir.

Öte yandan Khan (2002; 2007; 2009) tarafından benimsenen tarihsel yaklaşım, yönetim ve büyüme konusunda ilginç noktalara ışık tutmaktadır. Çalışmada GÜ'ler, GOÜ'ler ve düşük büyüme kaydeden GOÜ'ler ele alınmıştır. Çalışmanın bulguları, iyi yönetişimin düşük büyümeye sahip ekonomilerde ekonomik büyümeyi artıracığına dair güçlü bir kanıt bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, yönetim performansı açısından ekonometrik uygulamaların çok az fikir verebildiğini savunmaktadır. Yazar, doğru bir analiz için verilerin ötesine geçmek ve tarihsel anlatıları dikkate almak gerektiğini savunmuştur. Çalışmanın bulguları, özellikle AGÜ ve GOÜ'lerdeki yönetim politikası için önemli tespitlere sahiptir. Yazara göre yalnızca yönetim önlemlerine güvenmek, politika analizlerinde kafa karıştırıcı olacaktır. Sachs (2004) ve Glaeser (2004)'den farklı olarak Khan (2009), GOÜ'lerin karşılaştıkları zorluklar nedeniyle, iyi yönetim gündemindeki önerilerden oldukça farklı kurumlar talep ettiğini belirtmektedir.

Chang (2007) iyi yönetim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi teorik olarak incelemiştir. Çalışmanın bulguları, ekonomik büyümenin iyi kurumlara daha fazla ihtiyaç duyduğunu (örneğin, daha fazla kontrol ve dengeye sahip siyasi kurumlar gibi) ortaya koymuştur. Bunun nedeni, kurumların, ancak belirli bir ekonomik refah seviyesine ulaşıldıktan sonra işleyebilmesidir. Dolayısıyla kurumların ekonomik kalkınma için bir ön koşula sahip olmaları beklenir. Bir dizi tarihsel kanıt, ekonomisinde kurumların çoğuna sahip olan zengin ülkelerin,

belirli bir ekonomik refah seviyesine ulaştıktan sonra değil ekonomik kalkınmaya varmadan önce, hukukun üstünlüğü, özel mülkiyet hakkı ve demokrasi gibi kurumları kalkınma için bir ön koşul olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Khan (2010) ise AGÜ ve GOÜ'lerin karşılaştığı sorunların başında siyasi parçalanmanın geldiğini belirtmiştir. Yazar, en kötüsünün ise siyasi istikrarı sağlamak için bu parçalanmanın nasıl üstesinden gelineceğinin de tam olarak biliniyor olmadığını iddia etmiştir. Sorunlar, demokratik hesap verebilirlik kavramının ötesine geçmektedir. Çünkü demokratik hesap verebilirlik kolayca ulaşılabilecek bir şey değildir. Khan (2012), serbest piyasa ekonomisini savunanlara göre pazarları daha verimli kılan iyi yönetim uygulamalarının üstünlüğünü sorgulamaktadır. Khan (2012), iyi yönetim verileri ampirik olarak incelendiğinde, yönetim ve büyüme arasındaki nedensel bağlantının varsayılmasının hatalı olduğunu, çünkü göstergelerin açıkladığı durumun ekonomik büyüme performansı değil artan gelir olduğunu belirtmiştir. Khan (2012), AGÜ ve GOÜ'lerin iyi bir yönetim kurumunu etkin bir şekilde uygulayabilmeleri için büyük miktarda ekonomik kaynağa ihtiyaç duyduğunu savunmuştur. Özel mülkiyet haklarının GÜ'lerdeki varlığı, tüm üretken sektörlerinin kayda değer düzeyde teknolojik ilerleme elde etmesi sonucu meydana gelmiştir.

Khan (2012)'a göre, günümüzün GOÜ'lerinin karşı karşıya kaldığı yapısal kısıtlamalar, geleneksel iyi yönetim uygulamaları ile ele alınamaz. Khan (2012), fakir ülkelerin pazarlarındaki yapısal kısıtlar nedeniyle piyasaya bağımlılığın etkisiz olduğunu savunmuştur. Çünkü sermaye ve teknoloji çoğunlukla, temelleri iyi yapılandırılmış yapıların ve öğretim düzenlemelerinin olduğu alanlara yönelmektedir. Bu nedenle, teknoloji ve sermaye transferi için bu tür kurumsal yapıların bulunmadığı bir ülkede iyi yönetim, ekonomik büyümeyi artırmak için çok az şey yapabilmektedir. Khan (2012), bu ülkeler için gerekli olanın, geleneksel yönetim gündeminin dar fikrinin ötesine geçen iyi yönetimin, yabancı yatırım yoluyla teknoloji transferinin ve önemli kuralların uygulanmasının bir kombinasyonu olduğunu da belirtmiştir.

Nsiah ve Fayissa (2013)'ün Sahraaltı Afrika ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmada ise iyi yönetim ve iyi kurumlar arasındaki ilişki WGI'dan elde edilen veriler ile incelenmiştir. Yazarlara göre, iktisatçılar ve politika yapıcılar iyi yönetimin ve kurumların ekonomik büyüme ve kalkınma için önemini farkına giderek daha fazla varmaktadırlar. Buna göre, Afrika Devlet Başkanları tarafından başlatılan ve Ekim 2001'de Avrupa Birliği, Japonya ve Çin'in de dahil olduğu G8 ülkeleri tarafından onaylanan "Afrika'nın Gelişimine İlişkin Yeni Ortaklık"ın (NEPAD) dört ana hedefi vardır: (i) yoksulluğu ortadan kaldırmak, (ii) sürdürülebilir büyüme ve kalkınmayı teşvik etmek, (iii) Afrika'yı dünya ekonomisine entegre etmek ve (iv) kadınların güçlenmesini hızlandırmaktır. NEPAD'ın amaçları, iyi yönetime, demokrasiye, insan haklarına ve uyuşmazlıkların çözümüne yönelik ilkeleri belirlemektir. Ayrıca bu ilkelerin yatırım ve uzun vadeli ekonomik büyümeye elverişli bir ortamın yaratılmasında temel olduğunu kabul etmektedirler. Çalışmanın amacı ise, geleneksel büyüme kaynaklarını kontrol ederken, yönetimin Afrika

ekonomilerinin düşük ekonomik büyüme performansını açıklamadaki rolünü araştırmaktır. Sonuçlara göre, iyi yönetim ya da eksikliği, zengin ve fakir Afrika ülkeleri arasındaki kişi başına gelir farklılığına katkıda bulunmaktadır.

Tablo 4'te iyi yönetim ve ekonomik büyüme ile ilgili ampirik literatür, özet bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 4. İyi Yönetişim ve Siyasi İstikrar ile Ekonomik Büyüme İlişkisi Hakkında Literatür

Yazar Adı ve Yayın Yılı	Ülkeler ve Kapsadığı Dönem	Yöntem ve Veri Seti	Bulgular
Barro (1991)	98 Seçilmiş Ülke (1960-1985)	Panel Veri Regresyon Analizleri – BM ve DB	Rejim istikrarsızlığının, büyüme oranları ve GSYH'deki özel yatırım payı ile istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve negatif olarak ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.
Alesina (1997)	98 Seçilmiş Ülke (1960-1990)	Panel EKK ve İki Aşamalı EKK Yöntemi - DB	Bürokratik verimlilik, yolsuzluğun olmaması, bürokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ölçülen yönetim kalitesinin ekonomik büyüme için önemli olduğunu savunmuştur.
Campos ve Nuggets (1999)	Latin Amerika ve Doğu Asya Ülkeleri (1982-1995)	Panel EKK Yöntemi - ICRG	Yönetişimin kurumsal özelliklerinden yöneticilerin hesap verebilirliği dışındakiler, ekonomik büyümede artışa neden olmaktadır.
Rodrik vd. (2004)	137 Seçilmiş Ülke (1995-2002)	Panel EKK ve IV Yöntemi - WGI	AGÜ'lerin iyi yönetimdeki varsayımın tersini gösterdiğini ve bazı durumlarda bu düzenlemelerin etkisinin bulunmadığını ya da kötü bilgilendirildiğini belirtmişlerdir.
Glaeser (2004)	GOÜ'ler (1960-2000)	Panel EKK Yöntemi – ICRG, Polity IV	Kurumlardan büyümeye doğru net bir nedensellik tespit edilememektedir.
Rodrik ve Subramanian (2009)	105 Seçilmiş Ülke (1970-2004)	Panel EKK Yöntemi - ICRG	İyi yönetim reformları, ekonomik büyümeyi geciktiren bağlayıcı kısıtlamaları öncelikli hale getirebilmektedir.

Tablo 4: (Devamı)

Yazar Adı ve Yayın Yılı	Ülkeler ve Kapsadığı Dönem	Yöntem ve Veri Seti	Bulgular
Gani (2014)	84 AGÜ ve GOÜ (1996-2012)	GMM Yöntemi - WGI	GOÜ'ler, yönetim boyutlarını iyileştirmeli ve yurt içinde tutarlı iyi yönetim uygulamaları oluşturmak zorundadırlar.
Asongu (2016)	BRICS Ülkeleri (2001-2011)	GMM Yöntemi - WGI	Politik yönetim ve bileşenleri, GSYH'nin artmasında anlamlı derecede olumlu katkı vermektedir.

Gani (2014) çalışmasında, panel veri regresyon modelini kullanarak Kurumsal iktisat teorisi çerçevesinde ampirik olarak verilerine ulaşılabilen, GOÜ'lerin ekonomik büyümesi için yönetişimin önemli olup olmadığını incelemiştir. Çalışmada, WGI'dan elde edilen çeşitli yönetim verilerinin 84 düşük ve orta gelirli ekonominin büyümesi üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Ampirik sonuçlar, siyasi istikrar ve hükümet etkinliğinin büyüme ile önemli ölçüde pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir. İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik ile yolsuzluk, büyümeyle istatistiksel olarak önemli derecede negatif yönde ilişkilidir. İdari kalite ve hukukun üstünlüğünün yönetim üzerindeki etkisi olumsuzdur, ancak istatistiksel olarak önemsiz bir şekilde büyüme ile ilişkilidir. Bu çalışmanın bulgularına göre GOÜ'ler, yönetim boyutlarını iyileştirmeli ve yurt içinde uluslararası olarak karşılaştırılabilir ve tutarlı iyi yönetim uygulamaları oluşturmak zorundadırlar.

Son olarak Asongu (2016) çalışmasında, BRICS ülkeleri ile Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 9 ülkenin 2001-2011 dönemindeki büyüme belirleyicilerini WGI'dan elde ettiği veriler ile değerlendirmiştir. On farklı iyi yönetim verisinden faydalanarak çalışmasını yapmıştır. Çalışmada sabit ve rassal etkili regresyon modelleri kullanılmıştır. Bulgularda siyasi yönetişimin heterojenliği üzerine bazı ilginç kanıtlar bulunmuştur. Politik yönetim ve bileşenleri (siyasi istikrar ile ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik), GSYH'nin artmasında anlamlı derecede olumlu katkı vermektedir. İkinci olarak da, ekonomik yönetişimin bileşenleri, yönetim dinamiğinin reel GSYH artışına neden olan etkenler arasında en yüksek orana sahiptir.

2.2.3. Hukuk Kuralları, İfade Özgürlüğü ve İdari Kalite ile Ekonomik Büyüme Hakkında Literatür Taraması

1990'ların başından beri, Yeni Kurumsal iktisatçılar, hukukun üstünlüğü, bürokratik yönetim, medeni haklar, ifade özgürlüğü ve yolsuzluk gibi soyut kavramların nasıl ölçüleceği

konusundaki vurgularını değiştirmişlerdir. Çalışmaların çoğu Rodrik (2003) ile Arndt ve Oman (2010) tarafından yapılan çalışma gibi bu değişkenlerle yürütölmektedir. Yönetişim çalışmalarındaki bir başka boyut, ekonometrik yaklaşımdan önemli ölçüde farklı olan Heterodoks iktisatçı Khan'ın (2004) alışması ile ilişkilidir.

Mevcut literatürde idari kalitenin ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğu düşünölmektedir. Araştırmalar, idari niteliklerin GOÜ'lerdeki ekonomik büyümenin arkasındaki en büyük itici güç olduğunu göstermişlerdir (Henderson vd., 2007; Dahlström vd., 2018).

Knack ve Keefer (1995), ICRG tarafından derlenen 1960 ile 1988 arası dönemi inceleyen veri setlerini kullanarak özel mülkiyet hakkı, sözleşmelerin uygulanabilirliği ve ekonomik büyüme arasındaki bağı 82 seçilmiş ölke üzerinden regresyon yöntemi ile incelemiştir. Yazarlar, Özel mülkiyet hakkı ve sözleşme uygulamaları ile ekonomik büyüme ve yatırımlar arasında güçlü bir korelasyon olduğu sonucuna varmışlardır.

Formel kurumlar üzerindeki önemli ampirik çalışmalardan biri de La Porta vd. (1999) tarafından hazırlanmışdır. Bu çalışmada, 152 ölkenin siyasi ve kültürel kurumlarının devlet performansı üzerindeki etkileri EKK yöntemi ile 1975-1996 yılları arasını kapsayacak şekilde incelenmişdir. İdari kalite, devlet müdahalesini (mülkiyet hakları endeksi, işletme yönetmeliği endeksi, en yüksek marjinal vergi oranı) ve devlet verimliliğini (yolsuzluk, bürokratik gecikmeler, vergi uyumu, ortalama devlet ücretleri) hesaba katan endeksler ile ölçölmüşdür. Bağımsız değişkenler olarak ise siyasi kurumları temsil etmek için etnik-dilbilimsel farklılaşma ve yasal köken kullanılmışdır. Kültürel kurumları temsil etmesi için ise nüfusun dini bağlılığı kullanılmışdır. Yazarlar, devlet performansı ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur. Bununla birlikte çalışmada, etnik köktencilik, yasal kökenler ve din ile devlet performansı arasındaki ilişkiye tarihsel koşulların sistematik etkisinin olduğuna dair kanıtlar sunulmuştur (La Porta vd., 1999: 265).

La Porta ve Glaeser (2004) yaptıkları diğer bir çalışmada ise yasal kurumlara odaklanmışlardır. Yargı bağımsızlığını ölçmek için siyasi ve ekonomik özgürlük ölçütlerini (mülkiyet hakları endeksi, demokrasi endeksi, siyasi haklar endeksi) kullanmışlardır. Özellikle adli bağımsızlık ile ekonomik ve politik özgürlük arasında korelasyon olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Feng (2005) ise FIW ve ICRG'den elde ettiği veriler ile siyasi kurum ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi EKK yöntemi yardımıyla 1960-1988 arası dönem için incelemiştir. Çalışmada, çoğu Doğu Asya ölkesinin başarısının ardında güvenilir hükümet taahhütlerin ve uygun hükümet politikaların bir kombinasyonu olduğu belirtilmişdir. Bu nedenle, Asya'daki siyasi parçalanmanın kapsamı ve türü, diğer GOÜ'lerin ekonomik kalkınması için büyük bir tarih dersi vermektedir. Benzer şekilde Khan (2002; 2007; 2012), siyasi liderlik performansının,

konuslandıkları siyasi organizasyonlara bağı olarak önemli ölçüde değişebileceğini savunmaktadır. Bunun nedeni, kritik kuralları uygulama yeteneklerinin, dâhil oldukları siyasi kuruluşların kapasitesine bağı olmasıdır. Kritik kuralları uygulamak için zayıf bir kapasite, yıkıcı davranışlara yol açabilecektir. Kendi servetlerini korumak için egemen sınıfta duyulan güven eksikliği, seçkinleri sermayelerini ihraç etmeye teşvik edebilmektedir. Bununla birlikte, buradaki kilit referans noktası, belirli bir liderin politik iradesi değil, kolektif siyasi faaliyetin varlığıdır.

Acemoğlu ve Johnson ise idari kalite konusunu 2005 yılında yaptıkları bir çalışmada ele almışlardır. 1500’lü yıllardan itibaren İngiliz ve Fransız kolonilerini ele aldıkları bu çalışmada EKK yöntemini kullanmışlardır. Bu çalışmada ekonomik büyüme için iki tür kurum tanımlamaktadırlar. Bunlar mülkiyet hakları kurumları ve sözleşme kuruluşlarıdır. İlk kurum grubu, bireyin ve mülkünün devletle nasıl etkileşime girdiğini, ikinci grup kurum mevcut duruma göre bireylerin birbirleriyle nasıl etkileşimde bulduklarını inceler. Yazarlar, güvenli mülkiyet haklarına sahip ülkelerin (Polity IV veri setinden alınan “yürütme üzerindeki kısıtlamalar” ile ölçülen), sahip olmayan ülkelere göre kişi başına düşen gelirlerinin önemli ölçüde daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Acemoğlu ve Johnson’un amacı, bu iki farklı grubun uzun vadeli ekonomik büyüme için önemini belirlemektir. Her iki grubun da önemini destekleyen ekonomik teori mevcuttur. İçsellikle ilgili problemleri çözmek adına, bu değişkenler ile ekonomik büyüme arasındaki bir ilişkiyi test etmek için temsili değişkenler kullanmışlardır. Acemoğlu vd. (2001), mülkiyet hakları kurumları için temsili değişken olarak sömürgeledeki ölüm verilerini tercih etmişlerdir. Sözleşme kurumları için ise temsili değişken, La Porta vd. (1997; 1998) ve Djankov vd. (2003), tarafından geliştirilen hukuk sisteminin kökeni hakkındaki verilerdir. Yazarlar, her ülkenin hukuk sisteminin temelini oluşturan hukuk geleneğini (İngiliz, Fransız, Alman vb.) tanımlamaktadır.

Çalışmanın bulguları, mülkiyet hakları kurumları ile ekonomik performans arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak sözleşme yapan kurumların büyüme üzerinde istatistiksel olarak önemli bir etkisi bulunmadığı da tespit edilmiştir. Yazarlar, mülkiyet haklarının güvende olduğu bir çevrede, ekonomik bireylerin, bir ülkenin sözleşme kurallarından kaynaklanan eksiklikleri gidermek için bir takım mekanizmalar geliştirebileceklerini düşünmektedirler. Ancak bazı ülkelerde mülkiyet hakları mevcut olsa bile, güçlü çıkar grupları onları görmezden gelebilecek bir konumda olabilir. Ayrıca, belirli çıkar grupları fiili bir politik güce sahip olabileceği veya siyasal iktidarı etkileyebileceği için, formel kurumsal ortamı çıkarlarına en uygun şekilde değiştirebilir ve böylece mülkiyet haklarını kaldırabilirler.

Acemoğlu ve Johnson (2005), birçok diğer kurum türünü de açıklamamıştır ve kurumların büyümeyle etkileyen mekanizmalarının hâlâ kara bir kutu olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ancak kurumlar üzerine yapılan uygulamalı çalışmalardan elde edilen pek çok kanıt, kurumların uzun

vadeli ekonomik performans için önemli temelleri olduğu yönündedir. Acemoğlu ve Johnson (2005)'un çalışması, para politikası, yönetmelikler ve yolsuzluk gibi diğer birçok kurum türünden ayrılmakla birlikte, GOÜ'lerin ekonomik büyümeyi sürdürmek için ne tür kurumlar üzerinde yoğunlaşmaları gerektiği konusunda karar vermeleri için önemli bir yaklaşım sunmaktadır.

Uzun vadeli ekonomik performans için kurumların önemi konusunda çalışma yapan birçok iktisatçı tarafından, bazı ülkelerin neden verimsiz idari kurumlara sahip olduğunu ele alan çeşitli araştırmalar da yapılmıştır. Örneğin Dorward vd. (2005), ticari liberalizasyon ve kurumsal değişim arasındaki ilişkiyi teorik bir çalışma ile araştırmıştır. Çalışmada bazı teorilerin öngördüğü gibi, ticari açıklığının artmasının kurumsal iyileştirmelerle ilişkili olmadığı görülmüştür. Diğer taraftan Alesina ve Spolaore (2006) ise “yapay” devlet sınırlarının milliyetleri bölmesi ile ilgili bir çalışma yapmışlardır. Bu yapaylığın kurumları ve performansı nasıl etkileyebileceği çalışmada tartışılmıştır. Bu bölünmenin verimsiz idari kurumlara neden olup uzun vadeli ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Benzer şekilde Fadakinte (2013), sivil özgürlük göstergeleri, hukukun üstünlüğü ve mülkiyet hakkı gibi yönetim göstergelerini 1999-2012 döneminde Nijerya için kullanmıştır. Bulgular, sivil özgürlüğün ekonomik büyüme ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Diğer bir çalışmada Ronconi (2012), Latin Amerika ülkeleri üzerine EKK yöntemi ile yaptığı çalışmada 1985-2009 yılları arasında bir dizi kukla değişken oluşturarak politik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tahmin etmiştir. Sermaye-işgücü oranındaki değişimleri kontrol ettikten sonra yaptığı çalışma, yüksek düzeyde sivil özgürlüklere sahip olan ülkelerde gelir artışının iki katından fazla arttığını ileri sürmüştür. Bulgulara göre, siyasal özgürlükteki iyileşmenin büyüme oranını iki katına çıkardığı ve sivil özgürlüklerle ekonomik büyümenin yüksek oranda korele olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Chansukree (2012) zaman serileri ile yaptığı çalışmada 1990-2009 yılları arasında seçilen Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde siyasi-ekonomik kurumlar ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi WGI'dan elde edilen veriler yardımıyla incelemiştir. Ampirik analizden elde edilen sonuçlar, kişi başına düşen GSYH'deki yıllık artışı, önemli ölçüde etkileyen kurumsal faktörün beklenmeyen bir şekilde hukuk devleti olduğunu göstermiştir. Doğu Asya ve Latin Amerika'da işsizlik oranları üzerinde önemli bir etkiye sahip kurumsal faktör ise ekonomik özgürlüktür. Yani, ekonomik özgürlük ne kadar yüksekse, işsizlik oranları o kadar düşüktür. Bununla birlikte, idari kalitenin yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun yüzdesi üzerinde önemli ve olumsuz bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca, Doğu Asya ve Latin Amerika'da gelir eşitsizliği üzerinde önemli bir etkiye sahip kurumsal faktör siyasi haklardır. Yani, siyasi haklar ne kadar büyük olursa, beklenmeyen bir şekilde gelir eşitsizliği de o kadar yüksek olmaktadır.

Autio ve Fu (2015), Freedom House sivil özgürlükler endeksini kullanarak EKK yöntemi ile 2001–2010 yıllarını kapsayan dönem için 18 ülkeyi incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, Asya-Pasifik’te yer alan ülkelerde sivil özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu göstermiştir.

Son olarak Ftoreková ve Mádr (2017) tarafından hazırlanan çalışmanın temel amacı, hukuk devletinin Balkan ülkelerinde ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini değerlendirmektir. Çalışma veri kısıtı nedeniyle 2000-2015 dönemini kapsamaktadır. Yasal ortamın varlığını ölçmek için gösterge olarak hukukun üstünlüğü endeksi (WGI) ve Mülkiyet Hakları Endeksi (EFW) kullanılan çalışmada GMM yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlara göre, hukuk devletinin iyileştirilmesi, Balkan ülkelerindeki büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemektedir. Öte yandan, mülkiyet haklarının daha yüksek olması ise bu ülkelerdeki ekonomik büyümeyi desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 5’te hukuk kuralları, ifade özgürlüğü, idari kalite ve ekonomik büyüme ile ilgili ampirik literatür, özet bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 5. Hukuk Kuralları, İfade Özgürlüğü ve İdari Kalite ile Ekonomik Büyüme İlişkisi Hakkında Literatür

Yazar Adı ve Yayın Yılı	Ülkeler ve Kapsadığı Dönem	Yöntem ve Veri Seti	Bulgular
Knack ve Keefer (1995)	82 Seçilmiş Ülke (1960-1988)	Panel Regresyon Analizi -ICRG	Özel mülkiyet hakkı ve sözleşme uygulamaları ile ekonomik büyüme arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.
La Porta vd. (1999)	152 Seçilmiş Ülke (1975-1996)	Panel EKK Yöntemi - EFW, ICRG	Devlet performansı ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Acemoğlu ve Johnson (2005)	31 İngiliz, 44 Fransız Kolonisi Ülke (1500-1900)	EKK ve İki Aşamalı EKK Yöntemi – Polity IV	Güvenli mülkiyet haklarına sahip ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinin, sahip olmayan ülkelere göre önemli ölçüde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
Feng (2005)	Doğu Asya Ülkeleri (1960-1998)	Panel EKK Yöntemi -FIW ve ICRG	Doğu Asya ülkelerinin başarısının ardında güvenilir hükümet taahhütlerin ve uygun hükümet politikaların bir kombinasyonu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ronconi (2012)	Latin Amerika Ülkeleri (1985-2009)	Panel EKK Yöntemi	Siyasal özgürlükteki iyileşmenin büyüme oranını iki katına çıkardığı ve sivil özgürlüklerle ekonomik büyümenin yüksek oranda pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5: (Devamı)

Yazar Adı ve Yayın Yılı	Ülkeler ve Kapsadığı Dönem	Yöntem ve Veri Seti	Bulgular
Chansukree (2012)	Doğu Asya ve Latin Amerika Ülkeleri (1990-2009)	GMM Yöntemi - WGI	Kişi başına düşen GSYH'deki artışı önemli ölçüde etkileyen kurumsal faktörün hukuk devleti olduğu tespit edilmiştir.
Fadakinte (2013)	Nijerya (1999-2012)	WGI	Sivil özgürlüğün ekonomik büyüme ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur.
Autio ve Fu (2015)	18 Asya-Pasifik Ülkesi	Panel EKK Yöntemi - FIW	Sivil özgürlüklerin, ekonomik büyüme üzerinde önemli ve pozitif etkilere sahip olduğu görülmüştür.
Ftoreková ve Mádr (2017)	Balkan Ülkeleri (2000-2015)	GMM Yöntemi - WGI ve EFW	Hukuk devletinin iyileştirilmesi, büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemektedir.

2.2.4. Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme ile İlgili Literatür Taraması

Yolsuzluk ve büyüme arasındaki ilişki, literatürde yoğun şekilde ele alınmıştır. Hem kuramsal hem de ampirik literatürdeki tartışma konusu bu ilişkinin yönü üzerinedir. Liberal iktisatçılar, yönün yolsuzluktan büyümeye doğru olduğunu iddia etmektedirler (Kaufmann vd., 2005; 2006; 2009; Mauro, 1995). Aksine, heterodoks iktisatçılar ise ilişkinin yönünün büyümeden yolsuzluğa doğru olduğunu savunmaktadır. Mutabakat sağlanan kısım ise, yolsuzluğun hem iç hem de dış üretken yatırımları, vergi yoluyla engelleyerek ekonomik büyümeyi sınırlandırdığı ve girişimci insan gücü gelişimini engelleyerek ekonomik büyümeyi azalttığı yönündedir. Başka bir deyişle yolsuzluk, yol, elektrik, konut ve su temini gibi sosyal altyapıların kalitesini düşürmektedir. Yolsuzluk ayrıca marjinal grupları rant aramaya yönlendirmektedir. Yolsuzluk, girişimcileri gayri resmi düzenlemelere yönlendirdiğinde vergi gelirleri düşmekte ve bu da aşırı rant arayışına neden olmaktadır.

Mauro (1995), 1980-1985 dönemi için 58 ülkeden oluşan bir veri seti kullanarak yolsuzluk ile gelir dağılımı adaletsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Veri seti bürokratik verimlilik, politik istikrar, genel kurumsal verimlilik ve ölçüm hatalarını içermektedir. Çalışmanın bulguları, yolsuzluğun yatırım seviyesini etkilediğini göstermiştir. Ayrıca sonuçlar, yolsuzluğun ekonomik büyüme ve yoksulluğu azaltma üzerindeki etkisinin yatırım verimliliğinden geçtiği gibi dolaylı bir etkisi olduğunu da ortaya koymuştur. Mauro'nun araştırması, pek çok çalışmaya da ilham vermiştir.

Bu çalışmalarda genellikle, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi sınırlayan önemli engellerden biri olduğunu gösteren sonuçlar elde edilmiştir.

Örneğin Ades ve Tella (1999), 1980-1992 yılları arasında Hindistan'da yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi FIW'dan elde edilen verileri kullanarak EKK ve iki aşamalı EKK yöntemiyle incelemiştir. Çalışma, Hindistan'daki müdahaleci endüstriyel büyüme politikalarının en büyük yolsuzluk kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Mauro (2000), 59 ülke için yargının öngörülebilirliğini ölçen verileri kullanmıştır. Yolsuzluğun açıklanmasında önemli bir açıklayıcı değişken olarak yargının öngörülebilirliğinin önemli bir ölçüt olduğu sonucuna varmıştır. Gupta vd. (2002) 37 ülke üzerinde bir çalışma yapmış ve bu ülkelerdeki yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki ekonomik sonuçlarını, 1980-1997 dönemi için EKK ve IV yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın bulguları, yolsuzluğun gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılmasını olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Rodriguez ve Rodrik (2000) ise yolsuzluğun doğasının sistemik olduğunu ve birçok farklı tarafının olduğunu savunmaktadır. Yolsuzluğun özellikle Afrika ülkelerindeki kamusal alana derinlemesine nüfuz ettiği göz önüne alındığında, bu ülkelerde gerçekleşmekte olan iyi yönetim reformları aracılığıyla bu yolsuzluğu kontrol etmenin çok zor olacağını belirtmişlerdir. Bu, yolsuzlukla mücadelenin iyi olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak Rodriguez ve Rodrik (2000)'e göre, Afrika ülkelerinin bütçesinde bulunmayan önemli miktarda paranın yolsuzluklar yoluyla ekonomiye aktarıldığı akılda tutulmalıdır. Benzer şekilde, tüm yolsuzlukların zarar vermeyeceği; ekonomik büyüme için gerekli ve önemli bazı yolsuzluk türlerinin olduğu ileri sürülmüştür.

Lambsdorff (2007), sermaye stokunun GSYH'ye oranı gibi kontrol değişkenleri kullanarak, yolsuzluk ile büyüme arasındaki ilişkiyi ICRG'den derlenen veriler ile 1995-2005 yılları için incelemiştir. Bulgular, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışma ayrıca GSYH'nin sermaye stokuna oranının yolsuzluktan etkilendiğini göstermektedir.

Barbier (2010), 1970 ve 2003 yılları arasında WGI'dan elde edilen veriler ile Afrika ve Asya'dan belirli ülkeleri alarak yolsuzluğun büyüme üzerindeki etkilerini havuzlanmış EKK yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın bulguları, yolsuzluğun Afrika ülkelerinin ekonomik büyümesini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Sonuçlar ayrıca, Asya'daki bazı ülkelerde, yolsuzluğun kaynaklardan daha az önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Uğur ve Dasgupta (2011) ise yaptıkları çalışmada, ICRG ve WGI'dan elde edilen veriler ile 1990-2010 dönemi için 43 düşük gelirli ülke üzerine EKK yöntemi kullanarak bir analiz gerçekleştirmişlerdir. Bulgular, yolsuzluğun kişi başına GSYH büyümesi üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Uğur ve Dasgupta

(2011), yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine devam eden tartışmalar hakkında mevcut literatürün bir sentezini sağlayan çalışmaları ile önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Assiotis ve Sylwester (2014)'a göre birçok çalışma yolsuzluğun ekonomik büyümeyi azalttığını tespit etmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmaların çoğu, yolsuzluğun büyüme üzerindeki etkilerinin ülkeler arasında farklılık gösterip göstermediğini dikkate almamaktadır. Bu makalede yazarlar, FIW, IEF ve ICRG endekslerinden faydalanarak yolsuzlukla ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin demokrasilerle otoriter rejimler arasında farklılık gösterip göstermediğini sistem GMM yöntemi ile araştırmışlardır. Her iki koşulda da rant arayışı biçimindeki yasadışı yolsuzluk ve yasal lobi çalışmalarının kusurlu alternatifler olduğu düşünülmüştür. Otoriter rejimlerde yolsuzluğun azaltılması, bu ülkelerdeki yolsuzluk ve lobcilik arasındaki düşük ikame edilebilirlik nedeniyle daha fazla büyümeye neden olabilecektir. 171 ülkenin 1960'dan 2010'a kadarki ekonomik büyüme, yolsuzluk seviyesi, demokrasi derecesi ve ikisini birleştiren bir etkileşim terimi veri seti olarak kullanılmıştır. İlk iki değişkende katsayıların pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, etkileşim terimi üzerindeki katsayı negatiftir. Bu da yolsuzluğun kontrolündeki büyümenin otoriter rejimlerde daha fazla olduğu anlamına gelmektedir.

Omoteso ve Mobolaji (2014) ise 2002 - 2009 dönemi için yönetim endekslerinin özellikle de yolsuzluğun kontrolünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleme konusu yapmıştır. Çalışmada, politika reformlarının bölgedeki ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı da araştırılmaktadır. Bu çalışmada kullanılan yönetim endeksleri, 2002-2009 döneminde ICRG ve WGI'dan alınmıştır. Çalışma 47 Sahra Altı Afrika ülkesini kapsamaktadır. Yöntem olarak sabit ve rassal etkili panel veri analizleri kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, siyasi istikrar ve idari kalite endeksleri, bölgedeki ekonomik büyümeyi önemli ölçüde olumlu etkilerken, hükümet etkinliği ise bölgedeki ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Bölgedeki bazı yolsuzlukla mücadele politikalarına rağmen, yolsuzluğun kontrolünün ekonomik büyümeye etkisi çok açık değildir. Çalışma aynı zamanda hesap verebilirlik uygulamalarının ve hukuk devleti göstergelerinin bölgedeki ekonomik büyümeyi daha olumlu yönde etkilediğini de ortaya koymuştur. Çalışmaya göre her iki politika da birbirini tamamlayıcı özelliktedir ve bu nedenle eşzamanlı olarak takip edilebilir. Sonuçlar, hesap verebilirliği, idari kaliteyi, siyasi istikrarı ve hukukun üstünlüğünü arttırmayı amaçlayan reform çabalarının daha fazla büyüme özelliğine sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle tek başına yolsuzluğun kontrolü sorununu ele alan reform çabalarından önce yukarıda sıralanan reformlara daha fazla öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Geleneksel iktisatçıların nedensellik konusunda tek yönlü sonuçlar çıkarmasının sebeplerinden bazıları, yolsuzluğun yatırım yoluyla ekonomik büyümeyi baltaladığı ve yolsuzluğun düşük yatırım nedeniyle daha düşük çıktıya yol açabileceği argümanına dayanmaktadır. Diğer kanallar arasında altyapı yatırımlarında meydana gelen düşüş yatırımları geciktirir ve marjinal

yetenekleri, kamu harcamalarının artışı engelleyen rant arayışına yönlendirir. Yolsuzluk aynı zamanda vergi gelirlerini de düşürür ve girişimciler, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecek olan vergileri azaltan enformel bir düzenlemeye yönlendirilir. Yolsuzluk ve ekonomik büyüme konusundaki literatürün eleştirel analizi, yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında kesin bir ilişki olmadığını göstermektedir. Çünkü toplam ekonomik büyüme ile yolsuzluk arasında ters bir ilişki bulmak mümkündür. Yine, daha yüksek bir yolsuzluk seviyesi, daha düşük bir ekonomik büyüme seviyesi anlamına gelebilir. Ancak bütün yolsuzluklar negatif değildir ve büyümeye zarar vermeyebilir. Bazı durumlarda, ekonomi için yolsuzluk arzu edilebilmektedir. Literatürde kaçırılan önemli noktalardan biri, özellikle büyümeye zarar veren siyasi yolsuzluklara yönelik kamuoyu algısıdır. Bu tür yolsuzluklarla mücadele uzun vadeli stratejiler ve çok miktarda kaynak gerektirebilmektedir. Bu nedenle, siyasi yolsuzluğun anlaşılması için asıl nedenlerin daha derinlemesine incelenmesine ihtiyaç duyulur.

Tablo 6’da yolsuzluk ve ekonomik büyüme ile ilgili ampirik literatür, özet bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 6. Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme İlişkisi ile İlgili Literatür

Yazar Adı ve Yayın Yılı	Ülkeler ve Kapsadığı Dönem	Yöntem ve Veri Seti	Bulgular
Mauro (1995)	58 Seçilmiş Ülke (1980-1985)	EKK Yöntemi	Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin yatırım verimliliğinden geçtiğini ortaya koymaktadır.
Ades ve Tella (1999)	Hindistan (1980-1992)	EKK ve İki Aşamalı EKK Yöntemi - FIW	Müdahaleci endüstriyel büyüme politikalarının en büyük yolsuzluk kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.
Rodriguez ve Rodrik (2000)	95 GOÜ (1975-1994)	Panel EKK Yöntemi - DB	Tüm yolsuzlukların ekonomiye zarar vermeyeceği; büyüme için gerekli ve önemli yolsuzluk türlerinin olduğu ileri sürülmektedir.
Gupta vd. (2002)	37 GOÜ (1980-1997)	EKK ve IV Yöntemi - DB	Yolsuzluğun gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılmasını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır.
Lambsdorff (2007)	72 Seçilmiş Ülke (1995-2005)	EKK ve İki Aşamalı EKK Yöntemi - ICRG	Çalışma yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca GSYH’nin sermaye stokuna oranının yolsuzluktan etkilendiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: (Devamı)

Yazar Adı ve Yayın Yılı	Ülkeler ve Kapsadığı Dönem	Yöntem ve Veri Seti	Bulgular
Uğur ve Dasgupta (2011)	43 Düşük Gelirli Ülke (1990-2010)	Sabit ve Rassal Etkiler Yöntemi - ICRG ve WGI	Bulgular, yolsuzluğun kişi başına GSYH büyümesi üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir.
Assiotis ve Sylwester (2014)	171 Seçilmiş Ülke (1960-2010)	Sistem GMM Yöntemi - FIW, IEF ve WGI	Yolsuzluğun kontrolündeki büyümenin otoriter rejimlerde daha fazla olduğunu göstermektedir.
Omoteso ve Mobolaji (2014)	47 Sahra Altı Ülkesi (2002-2009)	Sabit ve Rassal Etkiler Yöntemi - ICRG ve WGI	Yolsuzlukla mücadele politikalarına rağmen, yolsuzluğun kontrolünün ekonomik büyümeye etkisi çok açık değildir.

2.3. Literatür İle İlgili Genel Bir Değerlendirme

Kurumların kalkınma düşüncesindeki ve akademik araştırmalardaki öneminin yaygın olarak kabul edilmesi, son yirmi yıl içinde olmuştur. Bu, kurumların ekonomideki rolüyle ilgilenen Yeni Kurumsal İktisat okulunun yeniden canlanması ile olmuştur. Yeni Kurumsal İktisat Okulu, bazı ülkelerde ekonomik kalkınmadaki farklılıkların anlaşılmasını sağlamada çok önemli roller üstlenmiştir. Buradaki basit mantığa göre, kurumlar GÜ'lerin pazar verimliliğini en üst düzeye çıkarmakta ve özel mülklerini korumaktadırlar. Bu nedenle, herhangi bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınması için bu kurumları gerektiği şekilde oluşturması ve pazar verimliliğini artırmak, daha hızlı büyümeyi sağlamak için bir ön koşul olarak kabul etmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ancak son dönemde, kalkınma paradigmasında yönetim rolüne doğru bir kayma olmuştur. Khan (2012)'a göre yönetim gündemi, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak amacıyla önem arz eden kurumsal kuralları uygulamak için devlet yeteneklerini güçlendirmek olarak tanımlanabilmektedir. Bu nedenle, fakir bir ülkenin benimsemesi gereken pazar dostu bir devlet anlayışı için gerekli yönetim yetenekleri olarak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar, istikrarlı mülkiyet haklarını koruma, hukukun üstünlüğünü sağlama, yolsuzlukla mücadele politikalarını etkin bir şekilde uygulama ve devletin hesap verme sorumluluğunu yerine getirme yetenekleri olarak sıralanabilir. Bu özelliklerin çoğu, arzu edilen koşulları sağlamaya yardımcı oldukları için önemlidir. Bununla birlikte, iyi yönetim çerçevesinde, bu yetenekler sadece kalkınma hedeflerinin bazılarını ulaştırmak için arzu edilmez. Aksine iyi yönetim yetenekleri, kalkınma için

gerekli ön koşullar olarak tanımlanmaktadır. Çünkü bu yetenekler piyasaların verimli olmasını ve daha az piyasa başarısızlığına uğranılmasını temin etmektedir.

Çalışmanın İkinci Bölümünde yer alan teorik ve ampirik literatürden elde edilen genel bulgulardan da görüldüğü üzere, kurumlar ve ekonomik büyüme ilişkisi ile ilgili evrensel bir doğrudan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bu farklılaşmayı meydana getiren ise ele alınan ülke, dönem ve değişkenlerin fazlalığıdır. Çalışmanın takip eden kısmında, literatürde son zamanlarda sıklıkla kullanılarak kurumları ölçmedeki en önemli veri setlerinden biri haline gelen WGI'dan derlenen kurumsal değişkenler yardımı ile GOÜ'lerdeki kurumlar ve ekonomik büyüme ilişkisi analiz edilecektir. Bu yolla, özellikle Türkçe literatürdeki boşluk doldurulmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KURUMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZLERİ

Çalışmanın Birinci ve İkinci Bölümleri'nde, kurumlar kavramı ve bunun ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği teorik ve ampirik olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Mevcut literatürde kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenirken iki tutum dikkatleri çekmektedir. Bir grup yazar, kurumların ekonomik büyüme için bir önkoşul olduğunu savunurken, diğer bir grup hükümetlerin kurumları benimsemek için ilk önce ekonomik büyümeye sahip olmaları gerektiğini öne sürmektedir. Bununla birlikte yazarlar, kurumlar ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu konusunda hemfikirdirler.

Birinci Bölüm'de ele alınan Yeni Kurumsal İktisatçılar, yüksek kurumsal kalitenin ekonomik büyümeye yol açtığını savunmaktadır (North, 1991; Powell ve DiMaggio, 1991). Yeni Kurumsal iktisatçılar, kuruluşların çalışma şeklini düzenleyen yüksek kalitedeki kuralların ekonomik büyümeyi kolaylaştıracağını ve geliştireceğini belirtmektedirler. Dolayısıyla Yeni Kurumsal iktisatçılar, kurumlar ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu konusunda hemfikirdirler. Buna karşılık, yüksek düzeyde bir kurumsal kalite ile birleştirilmeyen ekonomik büyüme, Yeni Kurumsal teoriye göre kararsız ve sürdürülemez olacaktır.

3.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, GOÜ'lerde kurumların ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi olup olmadığını yönetim göstergeleri yardımı ile incelemektir. Çalışmada, 62 GOÜ'yi kapsayacak şekilde panel veri analizlerine yer verilecektir. Ayrıca DB'nin yapmış olduğu ayrıma sadık kalınarak alt-orta ve üst-orta gelir grubundaki ülkeler olarak da GOÜ'lerdeki kurumsal yapı incelenecektir. Bu çalışma aşağıdaki sorulara cevap vermeyi amaçlamaktadır:

- Kurumlar, GOÜ'lerde ekonomik büyüme için önemli midir?
- GOÜ'lerde büyüme için önemli olan kurumsal özellikler nelerdir?

Konu ile ilgili ampirik literatürde kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların çoğunda panel veri analizleri tercih edilmiştir (Hall ve Jones, 1999; Rodrik, 2000; Bebbington, 2011; Nawaz, 2015). Bu çalışmada da benzer bir yol izlenerek GMM yöntemi ile bir panel veri analizi yapılacaktır.

Modelde kullanılmak üzere tüm değişkenler için, verilerine eksiksiz bir şekilde ulaşılabilen ülkeler seçilmiş ve çalışmanın dönemi olarak 2002-2017 arası dikkate alınmıştır. Veriler temel olarak DB Kalkınma Göstergeleri (WDI)'dan ve Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (WGI)'dan alınmıştır. Değişkenlerin tanımları ve ölçümleri ile ilgili genel bilgiler Tablo 7'de sunulmuştur.

3.2. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Kurumların kalitesini ölçmek için, WGI veri setinden büyümeyi etkileyen ve kurum tanımına uyan şu altı gösterge kullanılmıştır:

- İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik,
- Siyasi istikrar ve şiddetsizlik,
- Hükümet etkinliği,
- İdari kalite,
- Hukukun üstünlüğü ve
- Yolsuzluğun kontrolü.

Bu çalışmada, literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, yukarıdaki kurumsal değişkenlerden hareketle kurumsal yapıyı tek bir değişkenle ifade etmeye de çalışılmıştır. Bu amaçla hem basit ortalamayla hem de ağırlıklandırılmış ortalamayla kurumsallaşma endeksleri oluşturulmuştur. Böylece tek bir gösterge ile kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Bunun dışında ekonomik büyümenin önemli belirleyicileri olarak, literatürde sıklıkla ele alınan, diğer açıklayıcı değişkenlere de yer verilmiştir. Bunlar ise gayri safi sermaye birikimi, nüfus, hükümet harcamaları, ticari açıklık ve enflasyondur. Bağımlı değişken olarak kişi başı GSYH'deki artış oranı alınmıştır. Tablo 7, her bir göstergenin kavramsal tanımını ve kapsamını göstermektedir.

3.3. Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (WGI)'ndeki Gelişmeler ve Ekonomik Büyüme

Kurumları ölçen pek çok endeks olmasına rağmen, bu endekslerin bir kısmı kurumların bazı yönlerini ölçmede uzmanlaşırken, birkaçı kurumların tüm yönlerini kapsamlı bir şekilde ele almaya çalışmaktadır. DB'nin "Worldwide Governance Indicators" (Dünya Çapındaki Yönetişim Göstergeleri) birçok yazar tarafından "kamuya açık en kapsamlı yönetim göstergeleri seti" olarak kabul edilmektedir (Arndt ve Oman, 2010; Andrews vd., 2010; Sekkat, 2018). Ayrıca, Kaufmann vd. (2009), WGI'nın diğer endekslerin ana unsurlarını tek bir veri setinde birleştiren kapsamlı bir dizi gösterge olarak oluşturulduğunu iddia etmektedir.

Tablo 7: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Kısaltma	Açıklama	Kaynak
GSYH büyüme oranı	GDP	Kişi başına GSYH'deki yıllık yüzde artış	WDI, 2019
Gayri safi sabit sermaye	FIX	Gayri safi sabit sermaye birikiminin GSYH'ye oranı	WDI, 2019
Ticari açıklık	TRD	Mal ve hizmet ihracat ile ithalat toplamının GSYH'ye oranı	WDI, 2019
Enflasyon	INF	Tüketici fiyatlarındaki yıllık yüzde artış	WDI, 2019
Nüfus	POP	Yıllık nüfus artış hızı	WDI, 2019
Hükümet harcamaları	GOV	Hükümet harcamalarının GSYH'ye oranı	WDI, 2019
İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik	VAPR	Vatandaşların hükümetlerini seçme, ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ve özgür medya konusunda ne ölçüde katılım sağlayabildiklerine ilişkin algıları ölçmektedir.	WGI, 2019
Siyasi istikrar ve şiddetsizlik	PSPR	Terörizm de dâhil olmak üzere siyasi istikrarsızlık ve / veya siyasi güdümlü şiddet olasılığına ilişkin algıları ölçmektedir.	WGI, 2019
Hükümet etkinliği	GEPR	Kamu hizmetlerinin kalitesinin, kamu hizmetinin ve siyasi baskılardan bağımsızlığının derecesine ilişkin algıları ölçmektedir.	WGI, 2019
İdari kalite	RQPR	Hükümetin özel sektör gelişimini mümkün kılan ve teşvik eden sağlam politikalar ile düzenlemeleri formüle etme - uygulama kabiliyetine ilişkin algıları ölçmektedir.	WGI, 2019
Hukukun üstünlüğü	RLPR	Temsilcilerin, toplum kurallarına ne ölçüde güvenip uyduğuna dair algıları ölçmektedir.	WGI, 2019
Yolsuzluğun kontrolü	CCPR	Kamu gücünün özel kazanç için ne ölçüde kullanıldığına dair algıları ölçmektedir.	WGI, 2019
Endeks – 1	END1	Basit aritmetik ortalamaya dayalı kurumsallaşma endeksi	Yazar tarafından hesaplanmıştır.
Endeks – 2	END2	Ağırlıklı ortalamaya dayalı kurumsallaşma endeksi	

Bu çalışmada WGI, çeşitli nedenlerle bir kurumsal kalite ölçüsü olarak kullanılacaktır. İlk olarak endekste, her biri kurumların bir yönünü ölçen altı gösterge vardır. Diğer endekslerin aksine WGI, kurumsal sürecin her yönü için bir gösterge içermektedir. Bu durum, araştırmacıların ve politika yapıcıların politik süreci daha iyi anlamalarını sağlamaktadır (de Ferranti vd, 2009; Matemilola vd., 2019). Dolayısıyla bu çalışmada her bir gösterge, kurumların her bir yönü ile GSYH arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için kendi başına bir değişken olarak kullanılacaktır.

Ayrıca WGI göstergelerini oluşturmak için 31 veri kaynağı kullanılmış ve böylece ölçme gücü artırılmıştır (Kaufmann vd, 2014). Altı yönetim göstergesinin formüle edilmesinde ve ölçülmesinde 441'den fazla değişken kullanan WGI, 213 ülke ve bölgeyi kapsamakta ve bunu BM'nin tüm üye devletlerini kapsayan tek bir gösterge kümesi halinde sunmaktadır. 1996 yılında yayınlanmaya başlayan WGI, 2002 yılına kadar 2 yılda bir yayınlanmıştır. 2002 yılından itibaren ise yıllık verilere ulaşmak mümkün olmuştur. Çalışmanın takip eden kısmında ekonometrik analizler öncesinde kurumların farklı göstergeler ile ekonomik büyüme arası ilişkileri grafikler yardımı ile verilmeye çalışılacaktır.

a. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik

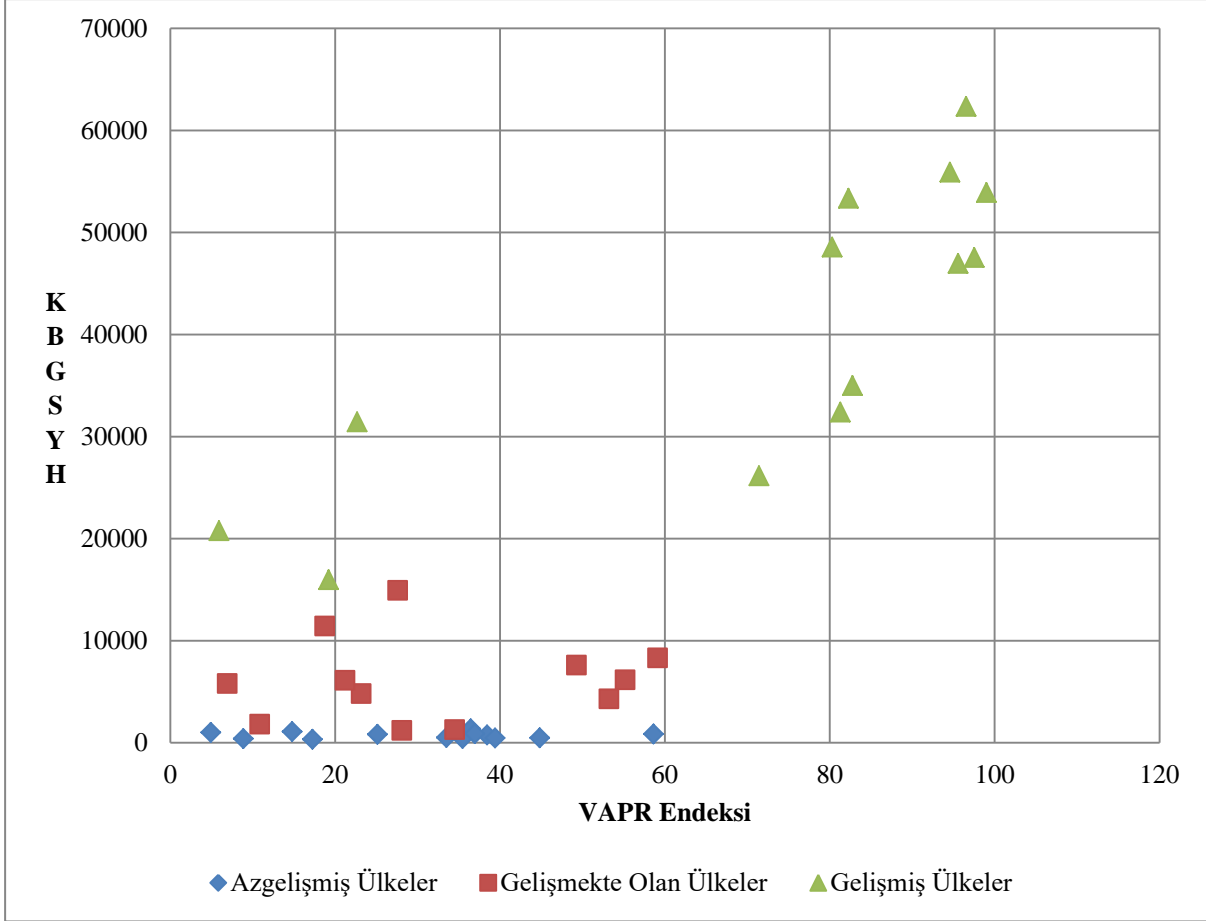
Kaufmann vd. (2010: 6) ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliği (VAPR), “Vatandaşların hükümetlerini seçme, ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ve özgür medya konusunda ne ölçüde katılım sağlayabildiklerine ilişkin algıları” olarak tanımlamaktadır. Demokratik sürece halkın katılımı ve uluslararası örgütler, iyi yönetimin temel özelliklerinden biri olarak kabul edilir (Agere, 2002; Mimicopoulos vd, 2007). Ayrıca, insanların siyasi karar alma sürecine katılımı, BM tarafından hükümetlerin yasalarında kabul edilmesini istediği “Millennium Development Goals” (Binyıl Kalkınma Hedefleri)’den biri olarak kabul edilmiştir (Mimicopoulos vd., 2007).

Bir hükümetin demokratik ilkeleri ve insan haklarını benimsemesi de ekonomik kalkınmaya bağlanmıştır (Clingermayer ve Feiock, 2014). Gasiorowski (1995)’e göre siyasal sürece halkın katılımı gibi demokratik ilkelerin yanı sıra, özgürce konuşma ve ifade özgürlüğü gibi insan haklarının, yolsuzluğa neden olan ve dolayısıyla ekonomik büyümeye engel olan kötü yönetim uygulamalarıyla mücadeleye yardımcı unsurlar olduğunu savunmaktadır. Dubnick ve Frederickson (2011: 44)’a göre “hesap verebilirlik kavramları savunmaya değer ve modern kurumlar için kritik öneme sahip”tir.

Bu amaç doğrultusunda her bir kurumsallık değişkeni ile kişi başına GSYH arası ilişkiler, ülke grupları (AGÜ, GOÜ ve GÜ’ler) için grafiklerle tespit edilmeye çalışılacaktır. AGÜ’ler için Benin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Komorlar, Kongo Dem. Cum., Gine, Madagaskar, Malawi, Mali, Mozambik, Sierra Leone, Tacikistan, Tanzania, Zimbabve; GOÜ’ler için Cezayir, Azerbaycan, Brezilya, Bulgaristan, Kolombiya, Malezya, Pakistan, Peru, Rusya Federasyonu, Tayland, Tunus,

Türkiye, Vietnam; GÜ'ler için Avustralya, Brunei Sultanlığı, Danimarka, Finlandiya, Almanya, İtalya, Japonya, Güney Kore, Hollanda, Umman, Suudi Arabistan, İspanya, ABD örnek ülke olarak dikkate alınmıştır.

Grafik 1: Tüm Ülkelerde İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik ile KBGSYH İlişkisi

DB'den elde edilen veriler ile oluşturulan Grafik 1'de yönetim göstergelerinden ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik ile kişi başına GSYH arasındaki ilişki gösterilmektedir. İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, ortalama seviye 50 iken 2017 yılında Tacikistan'da 4,92 ile Hollanda'da 99.01 arasında değişecek şekilde ölçülmüştür. Grafik 1'de görüldüğü üzere ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik ile kişi başı gelir düzeyi arasında genel itibariyle pozitif bir ilişki vardır. Buna rağmen Brunei Darüsselam, Suudi Arabistan ve Umman gibi gelir seviyesi yüksek ülkelerde ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik oldukça düşük değerler almıştır. Çoğu AGÜ GOÜ'ler ile benzer skorlar elde etmiştir.

AGÜ'lerin, diğer beş yönetim göstergesinden farklı olarak ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik konusunda kısmen iyi durumda oldukları ifade edilebilir. GOÜ'lerin yolsuzluk skorlarında,

ülkelerin yapısından dolayı ciddi farklılıklar oluşabilmektedir. Örneğin Azerbaycan 6,89'luk skoru ile çoğu AGÜ'den bile kötü bir performansa sahipken, Bulgaristan 59,137 ile gelir seviyesine göre oldukça iyi bir durumda olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak GÜ'lerin aksine AGÜ ve GOÜ'lerde düşük gelir ile düşük ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik düzeyinin birlikteliği bu iki değişken arasında önemli bir ilişkinin ipuçları olarak değerlendirilebilir.

b. Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik

WGI'nın ikinci boyutu siyasi istikrar ve şiddetsizlik (PSPR), siyasi istikrar ve yönetim sürecinin kalitesini iyileştirmeye olan katkısına odaklanmaktadır. Kaufmann vd. (2010: 6)'e göre siyasi istikrar ve şiddetsizlik, "hükümetin şiddet ve terör de dâhil olmak üzere anayasaya aykırı veya şiddet içeren yollarla istikrarsızlaştırılması veya devrilmesi ihtimali" anlamına gelmektedir.

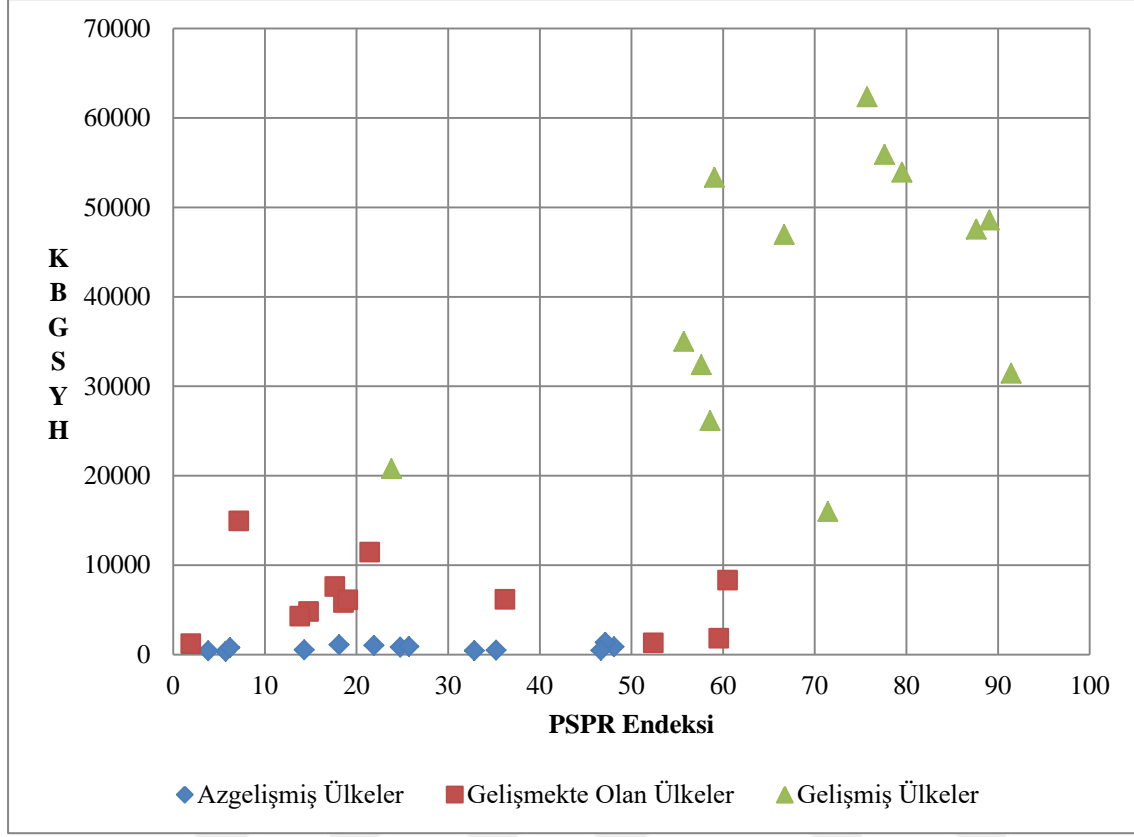
Przeworski vd. (2000), demokratik ve demokratik olmayan siyasal sistemler arasındaki farkları siyasal sistemin türü ile kurumlar arasındaki ilişkiyi, şeffaflığı ve ekonomik büyümeyi incelemiştir.

Çalışmanın bulguları yalnızca siyasi istikrarın bir ülkenin ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkisini değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin ülkelerin iyi oluşturulmuş kurumları benimsemelerine ve mevcut demokratik uygulamalarını iyileştirmelerine yardımcı olmalarında da olumlu bir etkisi olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca, demokratik uygulamaların benimsenmesinin ekonomik büyümeyi hızlandırdığını belirtmişlerdir. Bu nedenle, siyasi istikrar ve şiddetsizlik göstergesi, yönetim sürecinin ve ekonomik büyümenin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

DB tarafından düzenli bir şekilde yayınlanan WGI endeksinden elde edilen veriler ile oluşturulan Grafik 2'de yönetim göstergelerinden siyasi istikrar ve şiddetsizlik ile kişi başına GSYH arasındaki ilişki görsel olarak ifade edilmeye çalışılmıştır. 2017 yılında siyasi istikrar ve şiddetsizlik için en düşük değeri 1,90 ile Pakistan alırken, en yüksek değeri 91,42 ile Brunei Darüsselam elde etmiştir.

Grafik 2'de de görüldüğü üzere siyasi istikrar ve şiddetsizlik ile kişi başı gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin varlığından söz etmek güçtür. Hem AGÜ, hem GOÜ hem de GÜ'de düşük ya da yüksek skorlar elde eden ülkeler mevcuttur. Örneğin GOÜ'lerden Pakistan 1,90 gibi oldukça düşük bir skora sahipken, diğer bir GOÜ Bulgaristan 60,48 gibi bir değerle bazı GÜ'lerden bile daha iyi bir skora sahiptir.

Grafik 2: Tüm Ülkelerde Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik ile KBGSYH İlişkisi

c. Hükümet Etkinliği

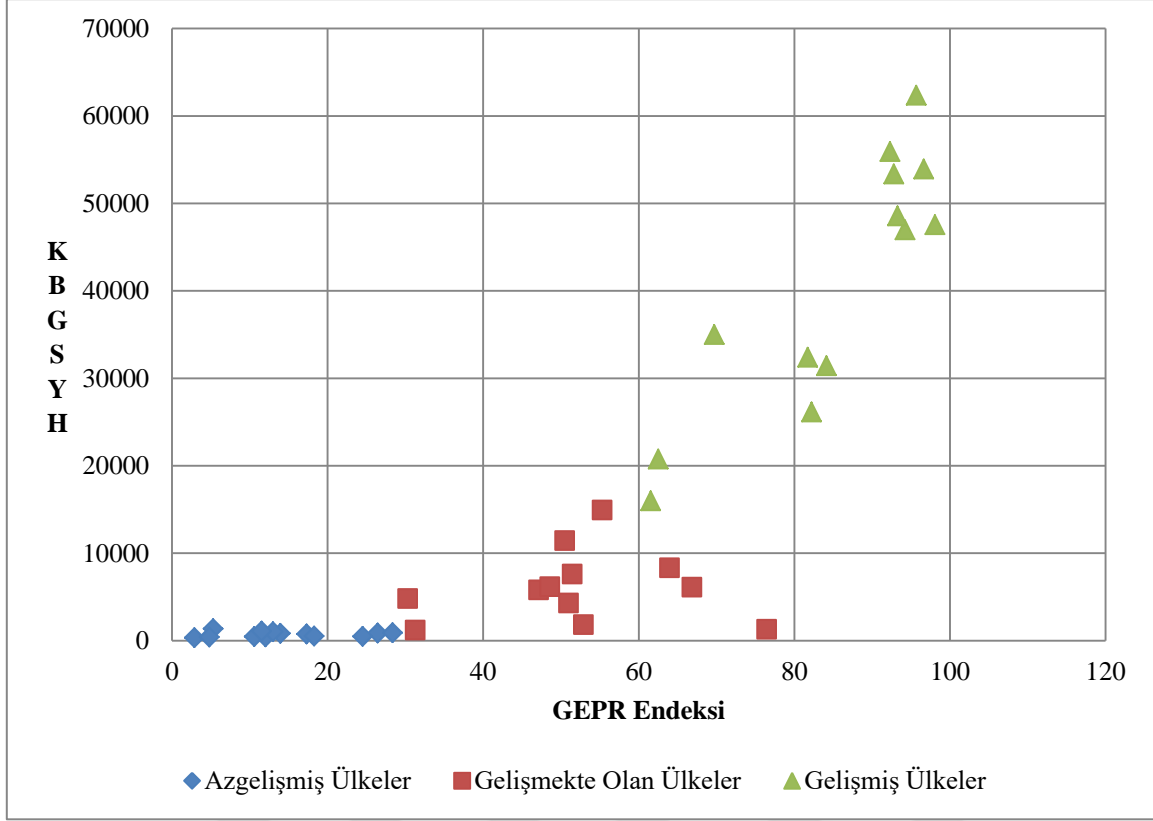
WGI'nın üçüncü boyutu olan hükümet etkinliği (GEPR), hükümetlerin hizmet sunma ve program yürütme şekillerine ve hükümet çalışmalarının genel kalitesine odaklanmaktadır.

Kaufmann vd. (2010: 6) hükümet etkinliğini, "kamu hizmetlerinin kalitesi, kamu hizmetinin siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ile hükümetin bu politikalara bağlılığının güvenilirliği" olarak tanımlamaktadır.

Halka hizmet etmek, bir hükümetin temel sorumluluklarından biridir (Kettl, 2002). İyi yönetim uygulamalarının vaatlerinden biri, kamu programlarının yürütülmesinin ve hizmetlerin halka sunulmasının iyileştirilmesidir (de Ferranti vd, 2009).

Bu nedenle, halka kaliteli hizmetler sunmak ve politikaları düzgün bir şekilde formüle edip uygulamak, yönetim sürecindeki kurumların temel bileşenleridir.

Grafik 3: Tüm Ülkelerde Hükümet Etkinliği ve KBGSYH İlişkisi

Grafik 3, DB tarafından yayımlanan WGI endeksindeki altı ana yönetim göstergesinden biri olan hükümet etkinliği ile kişi başına GSYH arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Grafik 3'te 2017 yılında hükümet etkinliği, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 2,88 ile Finlandiya'da 98.07 arasında değişecek şekilde ölçülmüştür. Açık bir şekilde görüldüğü üzere, Grafik 3 hükümet etkinliğinin kişi başına GSYH için gerekli bir koşul olduğunu göstermektedir. GÜ'lerin tamamı 60 bandının üstünde yer alırken, AGÜ'ler hükümet etkinliği açısından oldukça kötü durumdadır. GOÜ'lerde ise hükümet etkinliği, ülkelerin yapısına göre farklılık arz etmektedir. Örneğin Cezayir 30,28'lik skoru ile düşük bir değere sahipken, Malezya 76,44 ile GÜ'lere benzer bir hükümet etkinliği performansı göstermiştir.

Sonuç olarak hükümet etkinliği ve kişi başı GSYH arası ilişkileri resmeden Grafik 3'te ülke grupları belirli aralıklarda yer alarak net bir ilişkinin varlığını yansıtmaktadır.

d. İdari Kalite

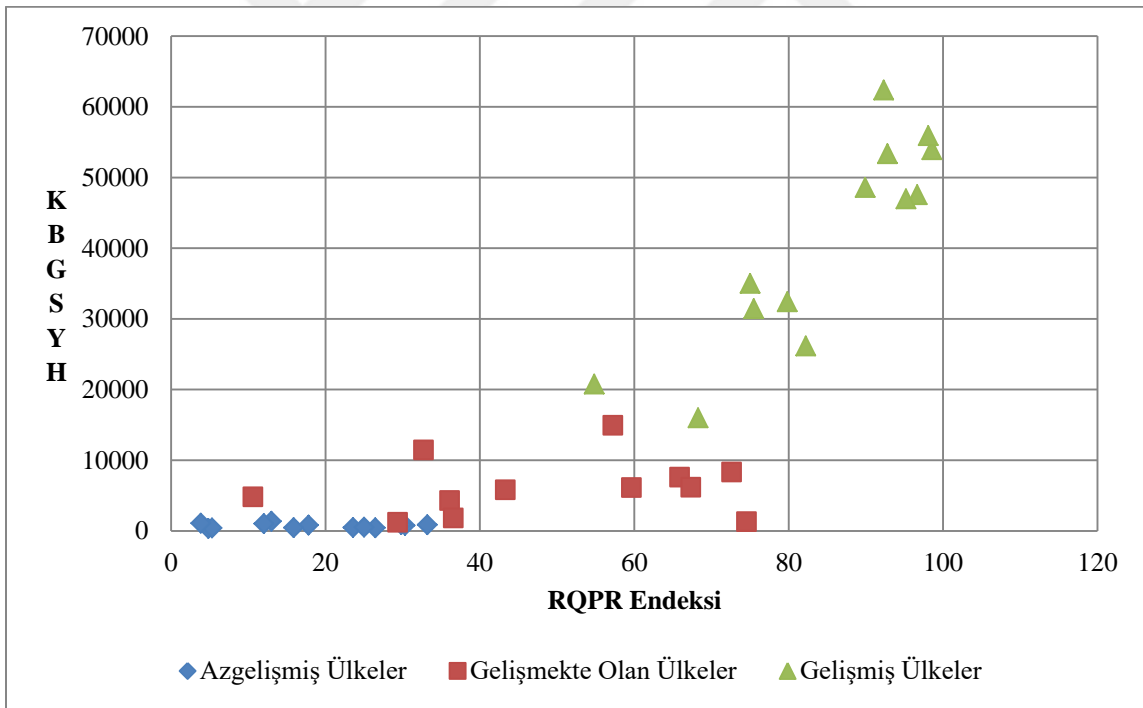
WGI'nin dördüncü boyutu olan idari kalite (RQPR) ise "hükümetin özel sektör gelişimini mümkün kılan ve teşvik eden sağlam politikalar ile düzenlemeler oluşturma ve uygulama yeteneğini" göstermektedir (Kaufmann vd., 2010: 6). İnsanların hayatlarını, işletmelerini ve hükümetlerin

insanlarla etkileşimini düzenleyen düzenlemeler ve kurumlar, yönetim sürecini şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır.

İdari kalitenin zayıflığı veya yokluğu, ekonomik krizlerin nedenlerinden biridir (Bernanke, 2009). Örneğin ABD’de, özellikle eksik finansal düzenlemeler, 2009 Mortgage krizine yol açan finansal sistemin zayıflığının bir nedeni olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde Kim (2000)’e göre 1990’larda Güney Kore’nin ekonomik çöküşünün sebeplerinden biri, yüksek ekonomik büyümeye kıyasla kurumsal ve düzenleyici niteliklerin yetersizliğidir (Kim, 2000).

Reinhart ve Rogoff (2009), hükümetlerin tarihten bir şeyler öğrenmediğini savunmaktadırlar. Yazarlar, İdari kalitenin ekonomik krizlerin sonuçlarını önlemek veya en azından en aza indirmek için gerekli olmasına rağmen hükümetler, düşük kaliteli düzenlemeleri kabul ederek veya yalnızca kriz anında harekete geçerek aynı hataları tekrarlamaya devam ettiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla idari kalite, kurumlar ve ekonomik büyümenin kalitesini arttırmada önemli bir unsurdur.

Grafik 4: Tüm Ülkelerde İdari Kalite ve KBGSYH İlişkisi

Grafik 4, idari kalite ile kişi başına GSYH arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Grafik 4’te, diğer göstergelere benzer sonuçlar görülmektedir. Özellikle hükümet etkinliği ile idari kalitenin ekonomik büyüme üzerinde benzer sonuçlara sahip olması beklenen bir durumdur. Grafik 3 ve 4 hükümet etkinliği ile idari kalitenin kişi başına GSYH için gerekli bir koşul olduğunu göstermektedir. Yüksek gelirli ülkelerden Suudi Arabistan, idari kalite yönünden diğer GÜ’lerden ayrılmaktadır. GOÜ’lerde

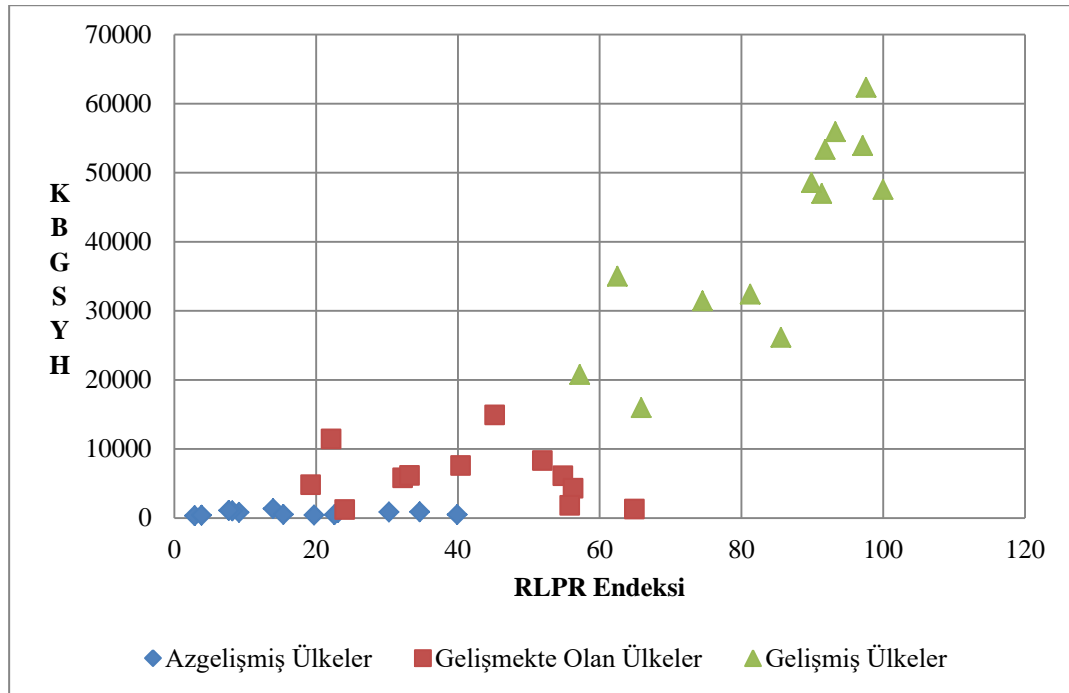
ise idari kalite ülkelerin yapısına göre farklılık arz etmektedir. Örneğin Cezayir siyasi istikrar göstergesinde olduğu gibi idari kalite açısından da oldukça düşük bir skora sahipken, Malezya ve Bulgaristan, bazı GÜ'lerin bile üzerinde bir idari kalite performansı sergilemektedir. Bu sonuçlara rağmen idari kalite ve kişi başı GSYH arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığı net bir şekilde görülmektedir.

e. Hukukun Üstünlüğü

İnsan haklarının ve hükümetlerin iyi yönetim uygulamalarının temel özelliklerinden biri olan yasa altındaki kişilerin eşitliği BM tarafından ihtiyaç duyulan Binyıl Kalkınma Hedeflerinden biri olarak kabul edilmiştir. Kaufmann vd. (2010: 6) hukukun üstünlüğünü (RLPR), “bireylerin toplum kurallarına güvenme ve bunlara uyma dereceleri ve özellikle de sözleşme uygulamalarının kalitesi, mülkiyet hakları, polis ve mahkemelerin yanı sıra, suç ve şiddet olasılığının algılanması” olarak tanımlamaktadır.

Devletlerin iyi yönetim uygulamalarının özelliklerinden biri olan hukukun üstünlüğü, ekonomik büyüme, ticari faaliyetlerin artırılması ve ekonomiye duyulan güvenin sona ermesiyle ilişkilendirilmiştir (Kaufmann ve Kraay, 2002). Yüksek kurumsal kalite için temel bir unsur olarak kabul edilen hukukun üstünlüğü göstergesi, yönetim kalitesinin ve hükümetlerin iyi yönetim uygulamalarının önemli bir boyutudur (Arndt ve Oman, 2010).

Grafik 5: Tüm Ülkelerde Hukukun Üstünlüğü ve KBGSYH İlişkisi

Grafik 5, hukukun üstünlüğü ile kişi başına GSYH arasındaki ilişkiyi göstermektedir. GÜ'lerde kişi başı GSYH düşüğe hukukun üstünlüğü skorlarının bu durumdan olumsuz etkilendiği görülmektedir. GOÜ'lerde ise hukukun üstünlüğü ülkelerin yapısına göre farklılık arz etmektedir. Örneğin Vietnam oldukça düşük kişi başı GSYH'ye rağmen oldukça iyi bir hukukun üstünlüğü skoruna sahiptir. Bununla birlikte Rusya Federasyonu'nda yüksek kişi başı GSYH, ülkeye aynı oranda hukukun üstünlüğü getirmemiştir. Her ne kadar ülke grupları içerisinde ayrılan ülkeler olsa da AGÜ'lerden GÜ'lere doğru yüksek kişi başına gelir ile yüksek hukuk üstünlüğü oranlarının eşlik ettiği aşikârdır.

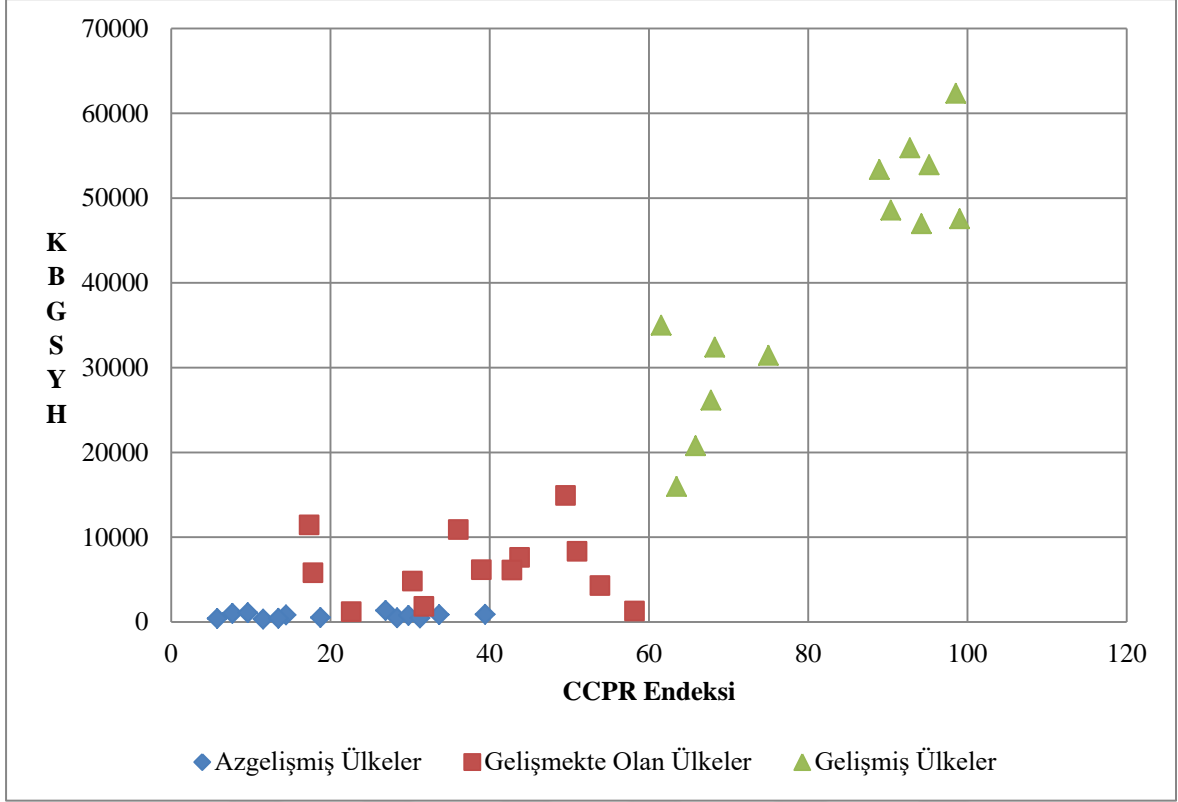
f. Yolsuzluğun Kontrolü

Hükümetler tarafından iyi yönetim uygulamasının temel özelliklerinden bir diğeri olan yolsuzlukla mücadele, geleneksel yönetim tarzına kıyasla yönetimin ana vaatlerinden biridir (Heckelman ve Powell, 2010). Yolsuzluğun kontrolü (CCPR) de ekonomik büyümeyle bağlantılı bir gösterge olmuştur.

Kaufmann vd. (2010: 6)'e göre yolsuzluğun kontrolü, "hem küçük hem de büyük yolsuzluk biçimlerinin yanı sıra devletin seçkinler ve özel çıkar grupları tarafından ele geçirilmesi de dâhil olmak üzere kamu gücünün özel kazanç için ne ölçüde kullanıldığının algılanması" anlamına gelmektedir. Bu nedenle, kamu görevlilerini eylemlerinden sorumlu tutmak, yolsuzluğun kontrolü açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, yolsuzluğun kontrolü göstergesi, halkın devlet eylemlerini kontrol etme ve izleme gücüne sahip olması gerektiği fikrini desteklemektedir (Apaza, 2009). Bu nedenle yolsuzluğun kontrolü, kurumsal kalite ve ekonomik büyümenin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Grafik 6, DB'nin daha önce tartışılan altı ana yönetim göstergesinden biri olan yolsuzluğun kontrolü ile kişi başına GSYH arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Grafik 6'da, 2017 yılında yolsuzluğun kontrolünün ortalama seviyesi 50 iken, bu değer Kongo'da 5,76 ve Danimarka'da 98.55 olacak şekilde ölçülmüştür. Grafikte de açık bir şekilde görüldüğü üzere yolsuzlukla kişi başı gelir düzeyi arasında yakın bir ilişki vardır. Hiçbir GÜ'lerde yüksek düzeyde yolsuzluk yoktur. Çoğu AGÜ'nün ise yolsuzluk açısından oldukça yozlaşmış olduğu açıktır. Tabii ki, bu veriler yolsuzluğun ülkelerin fakir olmasına neden olduğunu kanıtlamamaktadır. AGÜ ve GOÜ'ler kendi içerisinde birbirine yakın performans gösteriyor olmasına rağmen, GOÜ'ler için benzer bir yorum yapmak mümkün görünmemektedir. GOÜ'lerin yolsuzluk skorlarında, ülkelerin yapısından dolayı ciddi farklılıklar oluşabilmektedir. Örneğin Rusya Federasyonu 17,3'lük skoru ile AGÜ'ler ile benzer sonuçlara sahipken, Malezya 58,17 ile GÜ'lere yakın bir yolsuzluk performansı göstermiştir.

Grafik 6: Tüm Ülkelerde Yolsuzluğun Kontrolü ve KBGSYH İlişkisi

g. Endeks – 1

Çalışmada yer alan altı yönetim göstergesine ait yüzdelik değerlerinin aritmetik ortalaması alınarak hesaplanan Endeks-1, kurumlar hakkında genel bir bilgi vermesi amacıyla oluşturulmuştur. Endeks şu formül yardımı ile elde edilmiştir:

$$END1_{it} = \frac{VAPR_{it} + PSPR_{it} + GEPR_{it} + RQPR_{it} + RLPR_{it} + CCPR_{it}}{6} \quad (3.1)$$

h. Endeks – 2

Çalışmanın özgün değerini oluşturan bu endeks yardımı ile tüm kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi toplulaştırılarak araştırılmaktadır. Çalışmada yer alan altı yönetim göstergesinin GMM yöntemi ile elde edilen regresyon modelindeki θ katsayısı üzerinden her bir değişken katsayısının toplam içindeki ağırlığı (ω) tespit edilmiştir. Tespit edilen bu katsayı ile gösterge değerleri çarpılarak yeni bir seri oluşturulmuştur. Endeks şu formül yardımı ile elde edilmiştir:

$$END2_{it} = \omega VAPR_{it} + \omega PSPR_{it} + \omega GEPR_{it} + \omega RQPR_{it} + \omega RLPR_{it} + \omega CCPR_{it} \quad (3.2)$$

3.4. Yöntem

Uygun tahmin yönteminin seçimi, sağlam tahminlerin gerçekleştirilmesi için çok önemli bir konudur. Bu çalışmada kurumların GOÜ'lerde ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemek için

panel veri analiz yöntemi kullanılmaktadır. Panel veri analiz yöntemleri, daha güvenilir, geçerli ve sağlam çıkarımlar sağladığı için verimli analitik yöntemler olarak kabul edilirler.

3.4.1. Panel Veri Analizi

İstatistik ve ekonometride panel veriler veya boylamsal veriler, zaman içindeki ölçümleri içeren çok boyutlu verilerdir. Panel veriler, aynı ülke veya bireyler için birden fazla zaman diliminde elde edilen çoklu olayların gözlemlerini içermektedir. Panel verilerinde aynı yatay-kesit birim (sektör, birey veya ülke) zaman içerisinde incelenmektedir.

Panel verileri kullanma nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Hsiao, 2007: 3-6):

- Panel veriler, kesite özgü heterojenliğin açık bir şekilde dikkate alınmasını sağlayabilmektedir.
- Panel veriler, verileri iki boyutta birleştirerek, daha fazla veri çeşitliliği, daha fazla tutarlılık ve daha fazla serbestlik derecesine imkân vermektedir.
- Panel veriler, değişim dinamiklerini incelemek için yatay-kesit verilerden daha uygundur.
- Yatay-kesit veya zaman serisi verilerinde gözlemlenemeyen etkileri tespit etmek ve ölçmek daha kolaydır.
- Panel veriler, örneğin teknolojik değişimin ya da ekonomik döngülerin etkileri gibi daha karmaşık davranış modellerinin çalışılmasını sağlar.

Tüm yatay-kesit birimlerin aynı sayıda zaman serisi gözlemine sahip olması durumuna dengeli panel, bazı verilerin eksik olduğu durumda ise dengesiz panel olarak nitelenmektedir. Dengeli panel veri matrisi aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir:

$$\begin{array}{c} \text{yatay kesit} \\ \text{zaman serisi} \end{array} \begin{bmatrix} y_{11} & y_{21} & \dots & y_{i1} \\ y_{12} & y_{22} & \dots & y_{i2} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ y_{1t} & y_{2t} & \dots & y_{it} \end{bmatrix} \quad (3.3)$$

Dengeli panel veri gözlemleri matrisinde y değişkenleri, i yatay-kesit gözlemleri, t zaman serisi gözlemlerini temsil etmektedir. Panel verilere dayalı basit bir ekonometrik modeli şu şekilde yazmak mümkündür:

$$y_{it} = a_0 + a_1 x_{it} + u_{it} \quad (3.4)$$

u_{it} rassal bir hata terimidir: $E(u_{it}) \sim N(0, \sigma^2)$

Eşitlik (3.4)'ün tahmini, sabit terim (a_0), eğim katsayısı (a_1) ve hata terimi (u_{it}) hakkında yapılan varsayımlara dayanmaktadır. Bu tarz ekonometrik modeller statik modellerdir. Bu modellerde

değişkenlerin gecikmeli değerleri modele dâhil edilmezler. “Ordinary Least Squares” (En Küçük Kareler – EKK) olarak adlandırılan bu yöntemin temel amacı hataların kareler toplamını en düşük seviyeye indirmektir. Hataların normal dağıldığı bir durumda minimum varyanslı olarak modelin tahmin edilmesini sağlayan EKK tahmincisi, sapmasız tahmin ediciler arasında en uygun olanıdır. Ancak uygulanan modelde hatalar normal dağılmıyor ve hata teriminde heteroskedastisite sorunu var ise EKK yöntemi uygun ve sağlıklı sonuçlar verememektedir. Bu nedenle elde edilen tahmin sonuçlarının doğru olmama ihtimali yüksektir. Böyle bir durum ile karşı karşıya kalındığında diğer panel regresyon yöntemlerine başvurmak gerekmektedir.

Bu çalışmada, kurumsal değişkenlerle takviye edilmiş bir büyüme modelini tahmin etmek için nispeten yeni ve gelişmiş bir tahmin yöntemi olan GMM yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntem, Arellano ve Bond (1991), Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) tarafından EKK yöntemindeki zayıflıkları gidermek için ortaya konulmuştur. GMM yöntemi şu durumlar mevcut olduğunda uygulanabilmektedirler (Roodman, 2009: 86):

- “küçük T, büyük N” panelleri (zaman boyutunun kısa ve kesit sayısının fazla olduğu paneller) için tasarlanmış genel tahmincilerdir.
- Doğrusal bir fonksiyonel ilişki mevcut olmalıdır.
- Kendi geçmiş gerçekleştirmelerine bağlı olarak dinamik olan bir bağımlı değişken var olmalıdır.
- Kesin olarak dışsal olduğu söylenemeyecek bağımsız değişkenler olmaları, yani hatalarının geçmişteki ve mevcut gerçekleştirmeleriyle ilişkili olmaları gerekir.
- Sabit kesitlere ait heterojenlik olmalıdır.
- Kesitler arasında heteroskedastisite ve otokorelasyon olmamalıdır. Ancak bu durum kesitlerde olmalıdır.

Arellano-Bond Tahmini’nde, modelin genellikle birinci farkı alınarak başlanılır ve genelleştirilmiş momentler yöntemini (GMM) kullanılır (Hansen, 2008). Buna “fark GMM” denmektedir. Arellano – Bover / Blundell-Bond tahmincisi, değişkenlerin birinci farklılıklarının sabit etkilerle ilişkisiz olduğuna dair ek bir varsayımda bulunarak Arellano-Bond'u güçlendirir. Bu, daha fazla enstrümanın kullanılmasına izin vermektedir ve tahminin etkinliğini önemli ölçüde artırmaktadır. Orijinal denklem ve dönüştürülmüş sistem olan iki eşitlikten oluşan bir sistem oluşturulmaktadır ve buna “sistem GMM” adı verilmektedir.

Aşağıda temel bir dinamik regresyon denklemi verilmiştir:

$$y_{it} - y_{it-1} = (a - 1)y_{it-1} + X'_{it}\beta + \mu_i + \gamma_i + \varepsilon_{it} \quad (3.5)$$

Denklemden y reel kişi başı GSYH'yi, X farkı alınmış kişi başı GSYH dışındaki açıklayıcı değişkenleri, μ_i gözlemlenemeyen kesit etkilerini, γ_i gözlemlenemeyen zamana bağlı etkileri, ε hata terimini, i ve t ise sırası ile ülke ve zamanı temsil etmektedir. Eşitlik 3.5 aşağıdaki şekilde yazılabilmektedir:

$$y_{it} = \alpha y_{it-1} + X'_{it}\beta + \mu_i + \gamma_i + \varepsilon_{it} \quad (3.6)$$

Böylece gözlemlenemeyen kesit etkiler ortadan kaldırılmış olmaktadır. Eşitlik 3.6'nın farkını aldığımızda ise denklem şu şekilde formüle edilebilir:

$$\Delta y_{it} = \alpha \Delta y_{it-1} + \Delta X'_{it}\beta + \Delta \mu_i + \Delta \gamma_i + \Delta \varepsilon_{it} \quad (3.7)$$

Araç değişkenleri kapsayan bu yöntemde model içindeki araçların ilk olarak açıklayıcı değişkenlerin muhtemel içselliklerini ve ikinci olarak da yeni hata teriminin oluşturulmasından kaynaklanan sorunu ele alması gerekir. Bu yöntemde hata terimi şu şekilde yazılabilmektedir:

$$\Delta \varepsilon_{it} = \varepsilon_{it} - \varepsilon_{it-1} \quad (3.8)$$

3.8'nolu eşitlik gecikmeli bağımlı değişkenle ilişkilidir. Gecikmeli bağımlı değişken ise şu şekilde yazılabilir:

$$\Delta y_{it-1} = y_{it-1} - y_{it-2} \quad (3.9)$$

GMM dinamik panel veri tahmincisi, hata teriminin (ε) seri olarak ilişkilendirilmediği ve açıklayıcı değişkenlerin (X) zayıf şekilde dışsal olduğu varsayımları altında (yani açıklayıcı değişkenlerin hata teriminin gelecekteki gerçekleştirmelerine ortogonal olduğu varsayıldığında) aşağıdaki moment koşullarını kullanmaktadır:

$$E[y_{it-s}\Delta \varepsilon_{it}] = 0 \text{ tümü için } s \geq 2, t = 3, \dots, T \quad (3.10)$$

$$E[X_{it-s}\Delta \varepsilon_{it}] = 0 \text{ tümü için } s \geq 2, t = 3, \dots, T \quad (3.11)$$

Bu nedenle en az iki kere gecikmeli açıklayıcı değişken seviyeleri, denklemin araçları olacaktır. Bu moment koşullarına dayanan GMM tahmincisi, fark tahmincisi (veya fark GMM) olarak bilinmektedir.

Bununla birlikte, fark tahmin denkleminde kavramsal ve istatistiksel eksiklikler vardır. Alonso-Borrego ve Arellano (1999) ile Blundell ve Bond (1998), açıklayıcı değişkenlerin kalıcı olduğu, modelde var olan gecikmeli değişkenlerin sayıca çok olduğu ve kesitlere özgü heterojeniteye ait varyansın, hata terimine ait varyansa olan oranının büyük olduğu durumlarda fark GMM tahmincisinin yetersiz kaldığını belirtmektedirler. Bu durumda asimptotik olarak katsayıların varyansı artmakta ve küçük örneklemede, zayıf araçlar yanlı katsayılar üretebilmektedir.

Fark GMM tahmincisi ile ilişkili potansiyel önyargıları ve hassasiyeti azaltmak için, seviyesindeki regresyonu farkındaki regresyonla birleştiren yeni bir tahminci Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) tarafından önerilmiştir. Bu yöntem, fark GMM yönteminden daha üstün olarak kabul edilmektedir. Bond vd. (2001), bu tekniği çalışmalarında büyüme modelini tahmin etmek için uygulamaktadırlar. Yazarlar yöntemin, gözlemlenmemiş kesit heterojenitesini, ölçüm hatasını ve sıklıkla büyüme tahminini etkileyen potansiyel endojenliği düzeltebileceğini savunmaktadırlar.

Sistem GMM yöntemi, bir sistemde birinci farklarda ve seviyelerde ifade edilen ilgili regresyonları birleştirmektedir. Yöntem, gözlemlenmemiş kesit etkilerini ve ihmal edilen değişken yanlılığını ve ölçüm hatasının zamanla değişmeyen bileşenini kontrol etmektedir. Ayrıca, açıklayıcı değişkenlerin içsel yanlılığını (zamanla değişen bileşen) düzeltmektedir. Farkı alınmış denklemler için araçlar, en az iki kere gecikmeli açıklayıcı değişkenlerin değerlerinden (seviyelerinden) elde edilir. Seviye denklemleri için araçlar, değişkenin farkından çıkartılır. Bir sistem GMM’inde iki denklemin tahmin edilmesi, fark GMM tahmincisi ile ilişkili potansiyel önyargı ve yanlılığı azaltmaktadır (Arellano ve Bover, (1995), Blundell ve Bond (1998)).

Bu yöntemde, farkında yer alan araçlar aynı kalırken, seviyesindeki araçlara karşılık gelen değişkenlerin gecikmeli farkları alınacaktır. Kısaca, bu değişkenlerin farkları, açıklayıcı değişkenlerin seviyeleri ile kesit etki arasındaki olası korelasyona rağmen, Denklem (3.6)’daki kesit etki ile ilişkilendirilmemelidir. Bu varsayım, aşağıdaki durağanlık özelliğinden kaynaklanmaktadır:

$$E[y_{it+p}\mu_i] = E[y_{it+s}\mu_i] = E[X_{it+p}\mu_i] = E[X_{it+s}\mu_i] \text{ tüm } p \text{ ve } s' \text{ ler için} \quad (3.12)$$

Bu nedenle, sistemin ikinci kısmı için ek moment koşulları şu şekildedir (seviyesinde):

$$E[\Delta y_{it-s}(\mu_i + \varepsilon_{it})] = 0 \quad s = 1 \text{ için} \quad (3.13)$$

$$E[\Delta X_{it-s}(\mu_i + \varepsilon_{it})] = 0 \quad s = 1 \text{ için} \quad (3.14)$$

Böylece eşitlik (3.10), (3.11), (3.13) ve (3.14)’te olduğu gibi moment koşulları kullanılmaktadır. Bu yolla tutarlı ve verimli tahmin edicilerin üretilmesi için sistem GMM prosedürü uygulanmaktadır.

GMM tahmincisinin tutarlılığı, uygulanacak testlerin geçerliliğine bağlıdır. Hata terimlerinin kendine özgü kısıtları, serilerin korelasyon derecesine bakarak incelenebilmektedir. Arellano ve Bond (1991), Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) tarafından önerildiği gibi, iki spesifikasyon testi kullanılmaktadır. İlk grupta, Sargan testi (Sargan, 1958) ve Hansen test (1982) istatistikleri yer almaktadır. Bu testler değişkenlerin genel geçerliliğini test etmektedir. Bu testin genel varsayımı, grup olarak tüm değişkenlerin dışsal olduğu şeklindedir. İkinci test, farklı denklemlerin hata terimlerinin, özellikle ikinci dereceden ilişkili olmadığını belirten boş hipotezi incelemektedir

(AR(2)). Uygulamada, AR (2) yakından izlenir ve hipotez reddedilmemelidir. Bu arada, kısıtlar AR (1) testine göre seri olarak ilişkili olduğundan AR (1) reddedilmelidir.

Bu amaçla, Arellano ve Bond (1991), eşitlik 3.14'te belirtildiği gibi, fark GMM'de var olan kısıtları belirlemek için Sargan testini önermektedir.

$$s = \Delta v' W \left[\sum_{i=1}^N W_i' (\Delta v_i) (\Delta v_i)' W_i \right]^{-1} W' (\Delta v) \sim X_{p-K-1}^2 \quad (3.15)$$

Denklemden yer alan p , matris sayısını, Δv fark GMM tahmincisinde var olan kalıntıları gösterir. Fark GMM tahmincisinde, Sargan test istatistiğine bakmak yeterli olmaktadır. Ancak sistem GMM tahmincisi uygulandığında, Hansen testi istatistiğini de rapor etmek gerekmektedir. Hem Sargan testi hem de Hansen testi istatistiği ki-kare değerleri ile verilmiştir. Ki kare değerinin yüksek olması, sıfır hipotezinin reddedilmediğini gösterir. Bu durum belirleyici kısıtlamaların geçerli olduğunu belirtir. Böylece, tüm araç değişkenler geçerlidir ve modeller doğru bir şekilde kurgulanmıştır. Sargan test istatistiği modelin homoskedastik olduğunu, Hansen testi ise homoskedastik olmadığını bildirmektedir.

3.4.2. Tahmin Modeli

Bu çalışma kapsamında, GOÜ'lerde kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla aşağıdaki dinamik panel veri modeli oluşturulmuştur. Çalışmada Arellano ve Bover / Blundell ve Bond'un İki Aşamalı Sistem Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi (İSGMM) yöntemi temel yöntem olarak alınmıştır. Bu yöntemden elde edilen sonuçları desteklemek ve karşılaştırma yapabilmek için dirençli standart hatalar (DSGMM) ile elde edilen sonuçlar da verilmiştir. Ayrıca çalışmada Arellano ve Bover / Blundell ve Bond'un Sistem Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi (SGMM) ile Arellano ve Bond'un İki Aşamalı Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi (AGMM) yöntemleri de sunulmuştur. Modellerde GMM yöntemlerine uygun olarak bağımlı değişken, bağımlı değişkenin bir dönem gecikmesi ile kurumsal ve diğer kontrol değişkenler kullanılmıştır.

Daha önce değinildiği üzere GMM sisteminde, moment koşulları kullanılıp bağımlı değişkenin ortalama durağanlık varsayımı dikkate alındığında, bağımsız değişkenlerin büyümeye etkisine dair tutarlı tahminler üretebildiği görülmüştür (Bond vd., 2001). Bu moment koşulları, bağımlı değişkenin gecikmeli farkının denklemde araç değişken olarak kullanılmasına izin vermektedir.

GMM yönteminde, genel varsayımlar aşağıdaki gibi yapılmıştır: Bağımlı değişken olarak kişi başı GSYH'deki yıllık artış oranı dikkate alınmış iken, gayri safi sabit sermaye, ticari açıklık,

enflasyon, nüfus artış hızı, hükümet harcamaları potansiyel içsel değişkenler olarak kabul edilmiştir. Benzer şekilde, tüm kurumsal değişkenlerin içsel olduğu varsayılmıştır.

Bu çalışmada değişkenler için bir araç olarak bağımlı değişkenin birinci gecikmesi modele eklenmiştir. Bu ekleme, tartışmalı içsel yanlılığı ortadan kaldırmak için sistem GMM yönteminde önemli bir varsayımdır. Mankiw vd., (1992) ile Hall ve Jones (1999)'a benzer bir şekilde aşağıdaki ampirik modeli kullanılarak, farklı kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri tahmin edilecektir. İlk modelde yönetim göstergeleri kullanılmadan bağımsız değişkenlerin büyüme üzerindeki etkisi incelenecektir. Takip eden modellerde her bir yönetim göstergesi ayrı ayrı modele dâhil edilmiştir.

Model – 1:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.16)$$

Model – 2:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \theta_2 VAPR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.17)$$

Model – 3:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \theta_2 PSPR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.18)$$

Model – 4:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \theta_2 GEPR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.19)$$

Model – 5:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \theta_2 RQPR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.20)$$

Model – 6:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \theta_2 RLPR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.21)$$

Model – 7:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \theta_2 CCPR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.22)$$

Model – 8:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \theta_2 END1_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.23)$$

Model – 9:

$$\Delta GDP_{it} = \sigma_0 + \Delta GDP_{it-1} + \beta_3 FIX_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 POP_{it} + \beta_7 GOV_{it} + \theta_2 END2_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.24)$$

GDP_{it} : i ülkesinin t zamanında Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (KBGSYH)'ndaki yüzde artış

σ_0 : sabit katsayısını

θ : kurumsal değişkenin katsayısını

β : bağımsız değişkenin katsayısını

GDP_{it-1} : i ülkesinin $t - 1$ zamanında KBGSYH'ndeki yüzde artışını

$VAPR_{it}$: i ülkesinin t zamanında ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğini

$PSPR_{it}$: i ülkesinin t zamanında siyasi istikrar ve şiddetsizliğini

$GEPR_{it}$: i ülkesinin t zamanında hükümet etkinliğini

$RQPR_{it}$: i ülkesinin t zamanında idari kalitesini

$RLPR_{it}$: i ülkesinin t zamanında hukukun üstünlüğünü

$CCPR_{it}$: i ülkesinin t zamanında yolsuzluğun kontrolünü

$END1_{it}$: i ülkesinin t zamanında aritmetik ortalamaya göre hesaplanan kurumlar göstergesini

$END2_{it}$: i ülkesinin t zamanında ağırlıklandırılmış ortalamaya göre hesaplanan kurumlar göstergesini

ε_{it} : i ülkesinin t zamanında hata terimini

$\beta_3 FIX_{it}$: i ülkesinin t zamanında gayri safi sabit sermayesinin GSYH içindeki payını

$\beta_4 TRD_{it}$: i ülkesinin t zamanında ticari açıklığını

$\beta_5 INF_{it}$: i ülkesinin t zamanında enflasyonunu

$\beta_6 POP_{it}$: i ülkesinin t zamanında nüfusundaki nüfus artış hızını

$\beta_7 GOV_{it}$: i ülkesinin t zamanında hükümet harcamalarının GSYH içindeki payını göstermektedir.

Çalışmada kontrol değişken olarak modele dâhil edilen bağımsız değişkenler, büyüme literatüründe sıklıkla kullanılmaktadır (Barro ve Lee, 1996; Mankiw vd, 1992; Sala-I-Martin, 2004).

3.4.3. Çalışmanın Hipotezleri

Çalışmanın amacı kapsamında bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki farklı GMM yöntemleri ile ve aşağıda belirtilen hipotezler yardımıyla analiz edilecektir. Hipotezler “kabul” veya “red” şeklinde olup, sıfır ve alternatif hipotezlerden oluşmaktadır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisinin olmadığı durumda H_0 hipotezi geçerlidir. Aksi durumda H_0 hipotezi reddedilecektir.

- Hipotez 1: Ülkelerdeki açıklayıcı değişkenlerin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir. Bu etkiler teorik beklentilere göre farklılaşabilir.
- Hipotez 2: Ülkelerdeki ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.
- Hipotez 3: Ülkelerdeki siyasi istikrar ve şiddetsizliğin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.
- Hipotez 4: Ülkelerdeki hükümet etkinliğinin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.
- Hipotez 5: Ülkelerdeki idari kalitenin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.
- Hipotez 6: Ülkelerdeki hukukun üstünlüğünün ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.
- Hipotez 7: Ülkelerdeki yolsuzluğun kontrolünün ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.
- Hipotez 8: Ülkelerdeki tüm kurumların (END1) ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.
- Hipotez 9: Ülkelerdeki tüm kurumların (END2) ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.

3.5. Ampirik Bulgular

Çalışmanın bu kısmında öncelikli olarak çalışmada yer alan 62 GOÜ'ye ait bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri ile tahmin sonuçları verilecektir. Ardından alt-orta ve üst-orta gelir grubuna göre ikiye ayrılan GOÜ'ler tekrar analiz edilecektir.

3.5.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmada verilerine sağlıklı bir şekilde ulaşılan 62 GOÜ'nin 2002 ile 2017 yılları arasındaki döneme ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 8'de sunulmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre belirtilen dönemde kişi başı GSYH (GDP) verisinde en büyük düşüş, 2002 yılında % -14,70 ile Filistin'de gerçekleşirken, en büyük artış % 33,03 ile 2006 yılında Azerbaycan'da meydana gelmiştir. GOÜ'lerde GDP, 2002-2017 döneminde ortalama % 3,16 oranında artmıştır.

İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (VA) değişkeni için en düşük değer, 2003 yılında 2,48 ile Laos'ta tespit edilirken, en büyük değeri 2015 yılında Kosta Rika 86,20 ile elde etmiştir. Ayrıca Kosta Rika, 16 yıllık incelenen periyotun 14 döneminde en yüksek VA değerlerini elde ederek dikkatleri çekmektedir. Bu dönemde GOÜ'lerin VA değerleri ortalaması 36,71 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 8: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortanca	Ortalama	Maksimum	Minimum	Standart Sapma	Olasılık	Gözlem Sayısı
GDP	3,326	3,167	33,030	-14,70	3,806	0,000	992
FIX	24,516	23,032	68,022	8,253	7,981	0,000	992
TRD	82,091	76,308	210,373	20,722	34,171	0,000	992
INF	6,696	5,121	108,897	-18,11	7,625	0,000	992
POP	1,314	1,340	7,786	-9,08	1,145	0,000	992
GOV	14,247	13,924	32,232	0,951	4,637	0,000	992
VAPR	37,190	36,717	86,206	2,487	19,166	0,000	992
PSPR	33,264	30,331	94,685	0,473	20,165	0,000	992
GEPR	42,453	44,096	85,853	5,825	18,144	0,000	992
RQPR	42,803	44,230	83,653	2,870	18,659	0,000	992
RLPR	36,536	36,057	83,663	2,970	17,950	0,000	992
CCPR	36,464	35,545	91,826	0,505	19,338	0,000	992
END1	38,118	37,123	77,479	7,795	15,264	0,000	992
END2	38,915	38,318	78,252	7,898	15,336	0,000	992

Siyasi istikrar ve şiddetsizlik (PSPR) değişkeni incelendiğinde, 0,47 ile en düşük değer 2010 yılında Pakistan'a ait olduğu görülmektedir. En yüksek değer ise 94,68 ile 2006 yılında Butan'a aittir. WGI endeksleri içinde en yüksek standart sapmaya sahip değişken PSPR değişkenidir. Dolayısıyla

GOÜ'ler arasında siyasi istikrar ve şiddetsizlik değişkeninde önemli farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu dönemde ülkelerin PSPR değişkeni ortalaması 30,33 olmuştur.

Bu dönemde hükümet etkinliği (GEPR) verisinde en düşük değere 2007 yılında 5,82 ile Kongo Cumhuriyeti sahip olurken, en yüksek değere 2006 yılında 85,85 ile Malezya ulaşmıştır. Bu değişkende Malezya genel olarak en yüksek değerlere sahip ülke olmuştur. Hükümet etkinliğinin yüksek olduğu diğer bir ülke olarak da Mauritius söylenebilir. Belirtilen dönemde GEPR değişkenin ortalaması 44,09 olarak gerçekleşmiştir.

İdari kalite (RQPR) değişkeni için belirtilen dönem incelendiğinde, 2010 yılında 2,87'lik değeri ile İran en düşük değerlere sahip olmuştur. Moritus ise 2014 yılında ulaştığı 83,63 ile en yüksek değeri elde etmiştir. Bu dönemde GOÜ'lerin RQPR değişkeni ortalaması 44,23 olmuştur. Bu ortalama WGI endeksi içindeki en yüksek ortalamaı vermektedir. Dolayısıyla ülkelerin ortalama olarak en iyi olduğu göstergenin RQPR olduğunu söylemek mümkündür.

Belirtilen dönem için hukukun üstünlüğü (RLPR) değişkenine bakıldığında, 2002 yılında Angola'nın 2,97 ile en düşük değere sahip ülke olduğu görülmüştür. En yüksek RLPR değerine ise 2003 yılında 83,63 ile Moritus ulaşmıştır. Ayrıca Moritus, RLPR değişkeni için tüm dönemlerde en yüksek değerleri elde eden ülke olmuştur. GOÜ'ler ortalama olarak 36,05 RL değerlerine sahiptir. Bununla birlikte standart sapması en düşük olan değişken RLPR değişkenidir.

Yolsuzluğun kontrolü (CCPR) değişkeni incelendiğinde, Nijerya'nın 2002 yılında elde ettiği 0,50 değerinin en düşük değer olduğu tespit edilmiştir. En yüksek değere ise 2017 yılında 91,82 ile Butan ulaşmıştır. Botswana ve Butan en yüksek CCPR değerlerine sahip ülkelerdir. Belirtilen dönemde GOÜ'ler ortalama 35,54'lük bir değer yakalamıştır.

Tüm kurumsal değişkenlerin basit aritmetik ortalaması ile hesaplanan Endeks-1 (END1) ve ağırlıklandırılmış ortalama ile hesaplanan Endeks-2 (END2) değişkenleri incelendiğinde, 2002 yılında Angola'nın yaklaşık 7,80 ile en düşük ortalama kurumsal değere sahip olan ülke olduğu görülmektedir. En yüksek değere sahip olan ülke ise yaklaşık 78 ile Mauritius olmuştur.

Gayri safi sabit sermaye (FIX) değişkeni için belirtilen dönemde en düşük değeri Fildişi Sahilleri 2003 yılında % 8,25 elde etmiştir. En yüksek değere ise 2011 yılında Butan % 68,02 ile ulaşmıştır. GOÜ'ler GSYH'lerinin ortalama % 23,02'sini gayri safi sabit sermayeye ayırdıkları görülmektedir.

Ticari açıklık (TRD) değişkeni için 2002 - 2017 döneminde, % 20,72 ile en düşük değere sahip ülke 2016 yılında Fas olmuştur. En yüksek değeri ise 2004 yılında % 210,37 ile Makedonya elde

etmiştir. İthalat ve ihracat toplamının GSYH'ye oranını veren bu değişkende GOÜ'lerin ortalaması ise % 76,30 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkelerin enflasyon (INF) değerine bakıldığında ise en düşük değere 2004 yılında % - 18,11 ile Butan'ın sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek INF değerine ise 2002 yılında Angola % 108,89 ile ulaşmıştır. Ülkelerdeki yıllık fiyat artış hızını veren INF değişkeni ortalaması % 5,12 olarak gerçekleşmiştir.

Nüfus artış hızı (POP) değişkeni değerlendirildiğinde, 2004 yılında Gürcistan'ın nüfusunun % 9,08 oranında azaldığı görülmüştür. Gürcistan'ın 2003 yılında ise nüfusu % 7,78 artarak bir yıl içinde nüfusu en çok artan ülke olmuştur. Belirtilen dönemde GOÜ'lerin nüfusu ortalama % 1,34 oranında artmıştır.

Son olarak bu dönemde en düşük hükümet harcamaları (GOV) değerine 2003 yılındaki % 0,95'lik değeri ile Fas ulaşmıştır. GSYH içinden hükümet harcamalarına en yüksek payı ise 2009 yılında % 32,23 ile Filistin almıştır. 2002-2017 yılları arasında GOÜ'lerde GSYH'nin yaklaşık % 14'lük kısmının hükümet harcamalarından oluştuğu görülmektedir.

Çalışmada yer alan değişkenlerle ilgili elde edilen korelasyon sonuçları ekte (Ek 1) sunulmuştur. Bulgulara göre çalışmada kullanılan değişkenler arasında genel itibari ile pozitif ve anlamlı ilişkiler mevcuttur.

3.5.2. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları

Ele alınan 62 ülkenin tamamı için GOÜ'ler için yukarıda sıralanan modellerin İSGMM, SGMM, DSGMM ve AGMM yöntemleri ile gerçekleştirilen analiz sonuçları takip eden tablolarda sunulmuştur. Kurumsal değişkenler arasındaki yüksek dereceli korelasyon ilişkisi nedeniyle, bu değişkenler ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Elde edilen katsayılar yorumlanmadan önce, modelde otokorelasyon sorunu olup olmadığı, kullanılan araç değişkenlerin geçerli olup olmadığı ve modelin genel olarak anlamlı olup olmadığına bakılacaktır. Tablolarda yer alan otokorelasyon testi sonuçlarına göre GOÜ'ler için tüm yöntemlerden elde edilen sonuçlarda birinci dereceden otokorelasyon (AR1) varken, ikinci dereceden otokorelasyon (AR2) mevcut değildir. Dolayısıyla çalışmada uygulanan modellerin tümünde otokorelasyon sorunu içermediği kanaatine varılmıştır.

Çalışmadan elde edilen Hansen testi bulgularına göre modellerde aşırı tanımlama kısıtlamaları vardır. Hansen test istatistiği sonuçları modellerde kullanılan araç değişkenlerin geçerli olduğunu

göstermektedir. Tüm yöntem ve modellerde uygulanan Sargan testi sonuçlarına göre ise AGMM yöntemi dışındaki yöntemlerde sıfır hipotezi reddedilememektedir. Bu nedenle aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerli değildir. Elde edilen Wald istatistiği sonucuna göre, modellerin tümü genel olarak anlamlıdır.

a. Model – 1 için Tahmin Sonuçları

Model-1 için Tablo 9'dan elde edilen İSGMM regresyon sonuçlarına göre GOÜ'lerde, gayri safi sabit sermaye birikimi (+) ve nüfus (-) ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli değişkenlerdir. Gayri safi sabit sermaye birikimi ve ticari açıklık ekonomiyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilerken, hükümet harcamaları, enflasyon ve nüfus artış hızı negatif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Uygulanan diğer üç yöntemde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Katsayıların anlamlılık düzeyinde farklılıklar olmasına rağmen, tüm açıklayıcı değişkenlerin işaretleri dört yöntemde de aynıdır.

Tablo 9: Açıklayıcı Değişkenlerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.423*** (0.006)	0.418*** (0.052)	0.412*** (0.077)	0.392*** (0.014)
fix	0.106*** (0.003)	0.103*** (0.015)	0.107*** (0.023)	0.020* (0.012)
trd	0.011*** (0.001)	0.013*** (0.003)	0.013*** (0.004)	0.109*** (0.006)
inf	-0.042*** (0.003)	-0.045*** (0.018)	-0.042* (0.022)	-0.106*** (0.005)
pop	-0.366*** (0.068)	-0.315 (0.209)	-0.449** (0.196)	-0.281 (0.221)
gov	-0.072*** (0.009)	-0.080*** (0.022)	-0.076*** (0.027)	-0.850*** (0.030)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	57053***	1174***	704.4***	10098***
Sargan	290.6***	290.6***	338.3***	53.55
Hansen	56.45		59.93	
AR1	-5.228***	-10.24***	-5.258***	-5.197***
AR2	-0.659	-0.588	-0.763	-0.115

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Test edilen birinci hipotez “ $H_1 =$ Ülkelerdeki açıklayıcı değişkenlerin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitif/negatiftir.” şeklindeki alternatif hipotezdir. Elde edilen bu

bulgulara göre “ H_0 = Ülkelerdeki açıklayıcı değişkenlerin ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.” şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez H_1 kabul edilmektedir.

b. Model – 2 için Tahmin Sonuçları

Tablo 10’da sunulan İSGMM regresyon sonuçlarına göre GOÜ’lerde, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik katsayısı, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu da daha yüksek ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin olduğu GOÜ’lerde kişi başı GSYH artış oranının daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Model-2’nin tahmin sonuçlarına göre, GOÜ’lerin ekonomik büyümesi üzerinde en önemli değişkenler sırasıyla nüfus (-), gayri safi sabit sermaye birikimi (+) ve hükümet harcamalarıdır (-). Nüfus artış hızının katsayısı yüksek olmasına rağmen etkisi negatiftir. Bağımsız değişkenlere ait katsayılar ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik ve nüfus katsayısı dışında tüm yöntemlerde yüzde 10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik katsayısı SGMM yöntemi dışında tüm yöntemlerde pozitif ve anlamlı sonuçlar vermektedir.

Tablo 10: İfade Özgürlüğü Ve Hesap Verebilirlik Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.392*** (0.007)	0.392*** (0.073)	0.399*** (0.034)	0.387*** (0.008)
fix	0.102*** (0.005)	0.102*** (0.027)	0.105*** (0.014)	0.025** (0.012)
trd	0.013*** (0.001)	0.013*** (0.005)	0.014*** (0.003)	0.106*** (0.004)
inf	-0.040*** (0.002)	-0.040* (0.021)	-0.039** (0.017)	-0.105*** (0.005)
pop	-0.358*** (0.085)	-0.358 (0.311)	-0.474*** (0.171)	-0.793** (0.372)
gov	-0.093*** (0.008)	-0.093*** (0.030)	-0.094*** (0.024)	-0.901*** (0.035)
vapr	0.010*** (0.002)	0.010 (0.008)	0.010* (0.005)	0.047*** (0.011)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	28055***	626.8***	1281***	12612***
Sargan	289.9***	289.9***	334.0***	53.45
Hansen	59.18		56.15	
AR1	-5.185***	-4.387***	-6.367***	-5.233***
AR2	-0.788	-0.747	-0.570	-0.0277

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Test edilen ikinci hipotez “ $H_2 =$ Ülkelerdeki ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitifdir.” şeklindeki alternatif hipotezdir. İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkeninin işareti, modelden elde edilen bulgulara göre beklenildiği gibi pozitif ve istatistiki olarak %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen bu bulgulara göre “ $H_0 =$ Ülkelerdeki ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.” şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez H_2 kabul edilmektedir. Buna göre, diğer değişkenler sabitken, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlikte meydana gelen 1 birimlik artış, GOÜ’lerdeki büyüme oranını 0,01 oranında artıracaktır.

c. Model – 3 için Tahmin Sonuçları

Tablo 11’den elde edilen İSGMM regresyon sonuçlarına göre GOÜ’lerde, siyasi istikrar ve şiddetsizlik katsayısı, negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu durum literatürde sık karşılaşılan bir sonuç olmamakla birlikte kendi içinde tutarlıdır. Siyasi istikrar ve şiddetsizlik göstergesi, uzun süreli hükümetlerin varlığına işaret etmektedir.

Elde edilen bu sonuç GOÜ’lerde uzun süreli hükümetlerin ekonomik büyümeye zarar verdiği anlamına gelmektedir. Ayrıca GOÜ’lerde ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli değişkenler sırasıyla nüfus artış hızı (-), gayri safi sabit sermaye birikimi (+), hükümet harcamaları (-), enflasyon (-) ve ticari açıklıktır (+). Değişkenlerin tamamının etkileri İSGMM yönteminde yüzde 1 düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır.

Elde edilen bulgulara göre siyasi istikrar ve şiddetsizlik katsayısı sadece İSGMM yönteminde anlamlıdır. Diğer yöntemlerde de etkisi, İSGMM yönteminde olduğu gibi negatif olmasına rağmen istatistiki açıdan anlamsızdır.

Test edilen üçüncü hipotez “ $H_3 =$ Ülkelerdeki siyasi istikrar ve şiddetsizliğin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitifdir.” şeklindeki alternatif hipotezdir. Siyasi istikrar ve şiddetsizlik değişkeninin işareti, modelden elde edilen bulgulara göre beklenenin tersine negatif ve istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır.

Elde edilen bu bulgulara göre “ $H_0 =$ Ülkelerdeki siyasi istikrar ve şiddetsizliğin ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.” şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez H_3 kabul edilmektedir. Ancak beklenen etkinin tersine bulgular, diğer değişkenler sabitken siyasi istikrar ve şiddetsizlikte meydana gelen 1 birimlik artışın GOÜ’lerdeki büyüme oranını 0,008 oranında düşüreceğini göstermektedir.

Tablo 11: Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.385*** (0.006)	0.385*** (0.072)	0.401*** (0.034)	0.389*** (0.016)
fix	0.113*** (0.004)	0.113*** (0.025)	0.117*** (0.015)	0.023* (0.012)
trd	0.014*** (0.001)	0.014*** (0.005)	0.015*** (0.003)	0.105*** (0.005)
inf	-0.039*** (0.002)	-0.039* (0.023)	-0.040** (0.017)	-0.109*** (0.006)
pop	-0.379*** (0.048)	-0.379 (0.256)	-0.546*** (0.173)	-0.386** (0.193)
gov	-0.076*** (0.004)	-0.076*** (0.028)	-0.072*** (0.022)	-0.843*** (0.040)
pspr	-0.008*** (0.001)	-0.008 (0.008)	-0.009 (0.006)	-0.011 (0.008)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	21148***	591.0***	1270***	11216***
Sargan	286.9***	286.9***	329.3***	51.52
Hansen	59.27		57.11	
AR1	-5.144***	-4.363***	-6.400***	-5.233***
AR2	-0.852	-0.806	-0.582	-0.117

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

d. Model – 4 için Tahmin Sonuçları

Tablo 12’de sunulan Model-4 tahmin sonuçlarına göre İSGMM yönteminde GOÜ’lerin ekonomik büyümesinde etkili olan faktörler sırasıyla nüfus artış hızı (-), hükümet harcamaları (-), gayri safi sabit sermaye birikimi (+), enflasyon (-) ve ticari açıklıktır (+). Elde edilen bu bulgulara göre enflasyon, hükümet harcamaları ve nüfus artış hızı, GOÜ’lerde kişi başı GSYH’yi olumsuz yönde etkilemektedir. Gayri safi sabit sermaye birikimi ve ticari açıklık ise olumlu yönde ve anlamlı bir şekilde kişi başı GSYH’yi etkilemektedir. Diğer Sistem GMM yöntemlerden elde edilen bulgulara göre de hükümet etkinliği genel olarak ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Ancak katsayıların anlamlılık düzeyi düşüktür.

Test edilen dördüncü hipotez “ $H_4 =$ Ülkelerdeki hükümet etkinliğinin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitifdir.” şeklindeki alternatif hipotezdir. Hükümet etkinliği

değişkeninin işareti, modelden elde edilen bulgulara göre beklenildiği gibi pozitif ve istatistiki olarak %1 anlamlılık düzeyinde etkilidir.

Tablo 12: Hükümet Etkinliği Değişkeninin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.400*** (0.005)	0.400*** (0.071)	0.409*** (0.034)	0.352*** (0.010)
fix	0.096*** (0.003)	0.096*** (0.025)	0.098*** (0.015)	0.019** (0.009)
trd	0.012*** (0.001)	0.012*** (0.005)	0.014*** (0.003)	0.096*** (0.006)
inf	-0.040*** (0.002)	-0.040* (0.021)	-0.040** (0.017)	-0.099*** (0.007)
pop	-0.300*** (0.066)	-0.300 (0.256)	-0.435** (0.171)	-0.731** (0.320)
gov	-0.097*** (0.005)	-0.097*** (0.032)	-0.092*** (0.023)	-0.759*** (0.040)
gepr	0.011*** (0.001)	0.011 (0.009)	0.010* (0.006)	-0.017 (0.011)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	22052***	505.8***	1284***	16255***
Sargan	289.3***	28.9.3***	336.3***	48.53
Hansen	57.36		58.02	
AR1	-5.151***	-4.412***	-6.481***	-4.948***
AR2	-0.755	-0.717	-0.544	-0.404

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Elde edilen bu bulgulara göre “ $H_0 =$ Ülkelerdeki hükümet etkinliğinin ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.” şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez H_4 kabul edilmektedir. Buna göre, diğer değişkenler sabitken sonuçlar, hükümet etkinliğinde meydana gelecek olan 1 birimlik artışın, GOÜ’lerdeki büyüme oranında 0,011’lik bir artışa neden olacağını göstermektedir.

e. Model – 5 için Tahmin Sonuçları

Tablo 13’te gösterilen Model 5’in tahmininden İSGMM yöntemi ile elde edilen bulgulara göre GOÜ’lerde idari kalite, ekonomik büyümenin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir belirleyicisidir. Bu durum, daha iyi idari kalitenin olduğu GOÜ’lerde kişi başı GSYH artış oranının bundan olumlu

yönde etkilendiğini göstermektedir. Diğer üç yöntemde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, idari kalitenin ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği hipotezini desteklemektedir. Diğer taraftan, Model-5'te ekonomik büyümenin en önemli belirleyicileri sırasıyla nüfus artış hızı (-), hükümet harcamaları (-), gayri safi sabit sermaye birikimi (+), enflasyon (-) ve ticari açıklıktır (+). Elde edilen bu bulgulara göre enflasyon, hükümet harcamaları ve nüfus artış hızı, kişi başı GSYH'yi olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 13: İdari Kalite Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.393*** (0.005)	0.393*** (0.071)	0.401*** (0.034)	0.356*** (0.012)
fix	0.102*** (0.006)	0.102*** (0.022)	0.100*** (0.014)	0.036*** (0.013)
trd	0.012*** (0.001)	0.012*** (0.004)	0.013*** (0.003)	0.101*** (0.005)
inf	-0.040*** (0.002)	-0.040** (0.019)	-0.039** (0.017)	-0.109*** (0.006)
pop	-0.346*** (0.100)	-0.346 (0.271)	-0.413** (0.169)	-0.482* (0.258)
gov	-0.104*** (0.008)	-0.104*** (0.031)	-0.106*** (0.024)	-0.817*** (0.040)
rqpr	0.013*** (0.001)	0.013* (0.007)	0.015*** (0.005)	0.044*** (0.008)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	32444***	647.0***	1300***	6230***
Sargan	291.7***	291.7***	336.4***	50.93
Hansen	55.89		56.82	
AR1	-5.157***	-4.411***	-6.527***	-5.085***
AR2	-0.793	-0.754	-0.586	-0.715

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Test edilen beşinci hipotez “ $H_5 =$ Ülkelerdeki idari kalitenin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitifdir.” şeklindeki alternatif hipotezdir. İdari kalite değişkeninin işareti, modelden elde edilen bulgulara göre beklenildiği gibi pozitif ve istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen bu bulgulara göre “ $H_0 =$ Ülkelerdeki idari kalitenin ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.” şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez H_5 kabul edilmektedir. Buna göre, diğer değişkenler sabitken sonuçlar, idari kalitede meydana gelecek olan 1 birimlik artışın, GOÜ’lerdeki büyüme oranında 0,013’lük bir artışa neden olacağını göstermektedir.

f. Model – 6 için Tahmin Sonuçları

Tablo 14’te belirtilen Model 6’nın İSGMM yöntemi ile tahmin sonuçlarına göre hukukun üstünlüğü, GOÜ’lerin ekonomik büyümesinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkilere sahiptir. Bu durum, hukukun üstünlüğünün sağlandığı GOÜ’lerde kişi başı GSYH artış oranının bundan olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir. Model-6’dan elde edilen diğer bulgulara göre ekonomik büyümenin sırasıyla en önemli değişkenleri nüfus artış hızı (-) , hükümet harcamaları (-), gayri safi sabit sermaye birikimi (+), enflasyon (-) ve ticari açıklık (+) olmuştur. Elde edilen bu bulgulara göre enflasyon, hükümet harcamaları ve nüfus artış hızı, kişi başı GSYH’yi olumsuz yönde etkilerken, gayri safi sabit sermaye birikimi ve ticari açıklık ise kişi başı GSYH’yi olumlu yönde etkilemektedir. Diğer Sistem GMM yöntemi ile elde edilen bulgular da hukukun üstünlüğünün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Tablo 14: Hukukun Üstünlüğü Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.394*** (0.005)	0.394*** (0.072)	0.405*** (0.034)	0.345*** (0.012)
fix	0.100*** (0.004)	0.100*** (0.026)	0.103*** (0.014)	0.027*** (0.010)
trd	0.013*** (0.001)	0.013** (0.005)	0.014*** (0.003)	0.097*** (0.004)
inf	-0.038*** (0.002)	-0.038* (0.021)	-0.039** (0.017)	-0.116*** (0.006)
pop	-0.261*** (0.041)	-0.261 (0.244)	-0.464*** (0.169)	-0.521** (0.259)
gov	-0.093*** (0.005)	-0.093*** (0.027)	-0.088*** (0.023)	-0.797*** (0.033)
rlpr	0.007*** (0.001)	0.007 (0.008)	0.007 (0.006)	-0.072*** (0.009)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	43289***	524.5***	1275***	6689***
Sargan	289.2***	289.2***	334.1***	51.26
Hansen	55.74		57.42	
AR1	-5.150***	-4.380***	-6.473***	-5.082
AR2	-0.807	-0.765	-0.565	-0.242

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Test edilen altıncı hipotez “ $H_6 = \text{Ülkelerdeki hukukun üstünlüğü ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.}$ ” şeklindeki alternatif hipotezdir. Hukukun üstünlüğü değişkeninin işareti, model beklenildiği gibi pozitif ve istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen bu bulgulara göre “ $H_0 = \text{Ülkelerdeki hukukun üstünlüğünün ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.}$ ” şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez H_6 kabul edilmektedir. Bu sonuca göre, diğer değişkenler sabitken sonuçlar, hukukun üstünlüğünde meydana gelecek olan 1 puanlık artış, GOÜ’lerde büyüme oranında 0,007’lik bir artışa neden olacaktır.

g. Model – 7 için Tahmin Sonuçları

Çalışmada yolsuzluğun kontrolü değişkeni için İSGMM yöntemi ile elde edilen bulgular, Tablo 15’te sunulmuştur. Bulgulara göre GOÜ’lerde yolsuzluğun kontrolü, büyümeyi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Bu durum, yolsuzluğun kontrol altına alındığı GOÜ’lerde ekonomik büyümenin artacağı anlamına gelmektedir.

Tablo 15: Yolsuzluğun Kontrolü Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.390*** (0.005)	0.390*** (0.072)	0.404*** (0.034)	0.389*** (0.013)
fix	0.099*** (0.004)	0.099*** (0.026)	0.103*** (0.014)	0.040*** (0.012)
trd	0.014*** (0.001)	0.014*** (0.005)	0.014*** (0.003)	0.105*** (0.005)
inf	-0.039*** (0.002)	-0.039* (0.022)	-0.038** (0.017)	-0.105*** (0.006)
pop	-0.316*** (0.063)	-0.316 (0.268)	-0.476*** (0.170)	-0.417* (0.213)
gov	-0.100*** (0.006)	-0.100*** (0.032)	-0.094*** (0.024)	-0.850*** (0.023)
ccpr	0.009*** (0.002)	0.009 (0.008)	0.010 (0.006)	0.006 (0.009)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	67833***	389.9***	1278***	14601***
Sargan	288.3***	288.3***	332.6***	53.66
Hansen	59.95		57.56	
AR1	-5.145***	-4.369***	-6.461***	-5.182***
AR2	-0.805	-0.763	-0.563	-0.187

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Çalışmada uygulanan tüm yöntemler, yolsuzluğun kontrolünün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Daha önceki model tahminlerine benzer şekilde, Model-7’de de ekonomik büyümenin en önemli belirleyicileri sırasıyla, nüfus artış hızı (-), hükümet harcamaları (-), gayri safi sabit sermaye birikimi (+), enflasyon (-) ve ticari açıklık (+) olmuştur. Ancak, nüfus artış hızı ve hükümet harcamalarının katsayısı yüksek olmasına rağmen etkisi negatif ve anlamlıdır. Ayrıca, katsayısı düşük olsa da enflasyonun da etkisi negatif ve anlamlıdır. Elde edilen bu bulgulara göre enflasyon, hükümet harcamaları ve nüfus artış hızı, kişi başı GSYH’yi olumsuz yönde etkilemektedir. Gayri safi sabit sermaye birikimi ve ticari açıklık ise büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Test edilen yedinci hipotez “ $H_7 =$ Ülkelerdeki yolsuzluğun kontrolü ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitiftir.” şeklindeki alternatif hipotezdir. Yolsuzluğun kontrolü değişkeninin işareti, modelden elde edilen bulgulara göre beklenildiği gibi pozitif ve istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen bu bulgulara göre “ $H_0 =$ Ülkelerdeki yolsuzluğun kontrolünün ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.” şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez H_7 kabul edilmektedir. Buna göre, diğer değişkenler sabitken sonuçlar, yolsuzluğun kontrolünde meydana gelecek olan 1 birimlik artışın, GOÜ’lerdeki büyüme oranında 0,009’luk bir artışa neden olacağını göstermektedir.

h. Model – 8 için Tahmin Sonuçları

Çalışmada kurumsal değişkenlerin tümünün ekonomik büyümeye etkisini göstermek için göstergelerin aritmetik ortalaması ile oluşturulan END1 değişkenine ait bulgular Tablo 16’da sunulmuştur. İSGMM yöntemi ile elde edilen bulgulara göre GOÜ’lerde END1, büyümeyi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

Bu durum, kurumların tümünün daha iyi olduğu GOÜ’lerde kişi başı GSYH artış oranının bundan olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir. Uygulanan diğer dört farklı GMM yöntemlerinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Ancak anlamlılık düzeylerinde farklılıklar mevcuttur.

Bunun yanında, Model-8’de GOÜ’lerde ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli değişkenler sırasıyla nüfus artış hızı (-), hükümet harcamaları (-), gayri safi sabit sermaye birikimi (+), enflasyon (-) ve ticari açıklıktır(+). Nüfus artış hızı ve hükümet harcamalarının katsayıları yüksek olmasına rağmen etkileri negatiftir.

Elde edilen bu bulgulara göre nüfus artış hızı, enflasyon ve hükümet harcamaları kişi başı GSYH’yi olumsuz yönde etkilemektedir. Gayri safi sabit sermaye birikimi ve ticari açıklık ise büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 16: END1 Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.389*** (0.005)	0.389*** (0.071)	0.404*** (0.034)	0.358*** (0.014)
fix	0.094*** (0.003)	0.094*** (0.026)	0.100*** (0.014)	0.024** (0.010)
trd	0.013*** (0.001)	0.013*** (0.005)	0.013*** (0.003)	0.099*** (0.006)
inf	-0.040*** (0.002)	-0.040* (0.021)	-0.039** (0.017)	-0.116*** (0.006)
pop	-0.250*** (0.053)	-0.250 (0.261)	-0.449*** (0.170)	-0.716*** (0.229)
gov	-0.104*** (0.007)	-0.104*** (0.033)	-0.094*** (0.024)	-0.773*** (0.039)
end1	0.014*** (0.002)	0.014 (0.011)	0.012* (0.007)	0.015 (0.021)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	157048***	625.3***	1282***	4486***
Sargan	289.9***	289.9***	334.9***	50.76
Hansen	58.00		57.40	
AR1	-5.126***	-4.375***	-6.491***	-5.115
AR2	-0.808	-0.766	-0.562	-0.406

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Test edilen sekizinci hipotez “ $H_8 =$ Ülkelerdeki kurumların (END1) ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır. Beklenen etki pozitifdir.” şeklindeki alternatif hipotezdir. Yolsuzluğun kontrolü değişkeninin işareti, modelden elde edilen bulgulara göre beklenildiği gibi pozitif ve istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen bu bulgulara göre “ $H_0 =$ Ülkelerdeki kurumların (END1) ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.” şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez H_8 kabul edilmektedir. Buna göre, diğer değişkenler sabitken sonuçlar, kurumlarda meydana gelecek olan 1 birimlik iyileşme, GOÜ’lerdeki büyüme oranında 0,014’lük bir artışa neden olacağını göstermektedir.

1. Model – 9 için Tahmin Sonuçları

Çalışmada kurumsal değişkenlerin ekonomik büyümeye etkilerini gösteren katsayılar yardımı ile oluşturulmuş ağırlıklandırılmış ortalamaya göre elde edilen END2 değişkenine ait bulgular Tablo 17’de sunulmuştur. İSGMM yöntemi ile elde edilen bulgulara göre GOÜ’lerde END2, büyümeyi

pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, kurumların tümünün daha iyi olduğu GOÜ'lerde kişi başı GSYH artış oranının bundan istatistiki olarak pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilendiğini göstermektedir. çalışmada kullanılan diğer yöntemlerde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Ancak SGMM ve AGMM yöntemi ile elde edilen katsayılar pozitif olmasına rağmen anlamlı değildir.

Tablo 17: END2 Değişkenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini Gösteren Analiz Sonuçları

Değişkenler	İSGMM	SGMM	DSGMM	AGMM
L.gdp	0.395*** (0.006)	0.395*** (0.071)	0.404*** (0.034)	0.361*** (0.017)
fix	0.092*** (0.003)	0.092*** (0.026)	0.099*** (0.014)	0.028** (0.011)
trd	0.013*** (0.001)	0.013*** (0.004)	0.013*** (0.003)	0.101*** (0.005)
inf	-0.040*** (0.002)	-0.040** (0.020)	-0.039** (0.017)	-0.113*** (0.005)
pop	-0.262*** (0.055)	-0.262 (0.261)	-0.439** (0.170)	-0.583** (0.271)
gov	-0.099*** (0.009)	-0.099*** (0.033)	-0.098*** (0.024)	-0.740*** (0.043)
end2	0.014*** (0.003)	0.014 (0.011)	0.013** (0.007)	0.015 (0.015)
Gözlem Sayısı	930	930	930	868
Ülke Sayısı	62	62	62	62
χ^2	38486***	621.8***	1286***	11833***
Sargan	290.3***	290.3***	335.6***	48.55
Hansen	57.62		57.37	
AR1	-5.151***	-4.407***	-6.505***	-5.132***
AR2	-0.785	-0.747	-0.564	-0.462

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Kurumlara ait sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, elde edilen bulgulara göre GOÜ'lerde idari kalite (RQ), hükümet etkinliği (GE) ile ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin (VA) ekonomik büyüme için daha önemli olduğu görülmektedir. Hukukun üstünlüğü (RL) ile yolsuzluğun kontrolü (CC) göstergeleri de pozitif ve anlamlı bir şekilde büyümeyi etkilemekle birlikte ağırlıkları daha azdır. Bununla birlikte, GOÜ'lerde siyasi istikrar ve şiddetsizlik (PS) ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kurumların tümünün ekonomik büyümeye olan etkisinin de pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Öte yandan, tüm kurumsal kalite ölçütlerinin çoğu GOÜ'lerde ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

3.5.3. Alt-Orta ve Üst-Orta Gelir Grubunda Yer Alan Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları

Kurumların ekonomik büyüme üzerindeki rolünü ekonomik büyümenin çeşitli aşamalarında incelemek için, GOÜ'ler gelir gruplarına göre alt-orta ve üst-orta olarak iki farklı gruba ayrılmıştır. Bu ayrım yapılırken, DB'nin kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. İSGMM yöntemi ile elde edilen bulgular Tablo 18 ve Tablo 19'da sunulmuştur. Kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin, hem alt-orta hem de üst-orta gelir grubunda olan ülkeler için olumlu olduğu görülmektedir. Ancak, üst-orta gelir grubunda olan ülkelerde kurumların ekonomik büyümeye katkısı, alt-orta gelir grubunda olan ülkelere göre daha yüksektir. END-2 endeksinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini gösteren katsayısının değeri üst-orta gelir grubunda olan ülkeler için 0,32, alt-orta gelir grubunda olan ülkeler için 0,30'dur. Ayrıca üst-orta gelir grubunda olan ülkelere tüm kurumsal değişkenler ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Bununla birlikte alt-orta gelir grubunda olan ülkelere siyasi istikrar ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye neden olmaktadır. Alt-orta gelir grubunda olan ülkelere kurumların ekonomik büyümeye katkısının düşük olmasının çeşitli sebepleri olabilmektedir. Bunun bir nedeni, bu ülkelere politik sistemin zayıf olmasıdır. Politikacılar ve kamu görevlileri, güçleriyle ilgili daha az kontrole tabi olmaktadır. Uzun süre iktidarda kalmakta ve bu durum onları rant arayışına girmelerine neden olabilmektedir. Bu verimsizlik, kurumların büyümesini artırma konusunda bir kısıtlamaya sebebiyet verebilmektedir.

Çeşitli çalışmalar, zayıf demokrasi altında kurumların etkili bir şekilde çalışmayabileceğini göstermiştir (Drury vd., (2006); Aidt vd. (2008); Iqbal ve Daly (2014)). Bu çalışmalar, zayıf demokrasi altındaki ülkelere yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde önemsiz bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Diğer bir sebep de, GOÜ'lerdeki kurumsal çerçevenin henüz yeni ve geçiş aşamasında olmasıdır. Bu geçiş süreci, kurumların etkinliğini baltalamaktadır. Örneğin, kurumsal çerçevenin tasarımındaki sık değişiklikler, ekonomik büyümeyi teşvik etmek için etkili değildir. Diğer bir neden, kurumların kalitesinin belirli asgari eşik seviyesinin altında olmasıdır. Zhuang vd. (2010), kurumların ancak dünya ortalamalarının üstünde olduklarında etkili olduklarını savunmaktadırlar. Güçlü kurumlara sahip olan ekonomiler, eşik seviyenin altındaki kurumlara sahip ülkelere göre daha yüksek büyüme göstermektedir. Son olarak, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, GÜ ve GOÜ'lerdeki kurumlar üzerindeki farklı etkileri de açıklamaktadır.

Tablo 18: Alt-Orta Gelir Grubunda Yer Alan Gelişmekte Olan Ülkelerde Tüm Değişkenlerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini İSGMM Yöntemi ile Gösteren Analiz Sonuçları

VARIABLES	gdp	gdp	Gdp	gdp	gdp	gdp	gdp	gdp	gdp
L.gdp	0.366*** (0.024)	0.381*** (0.024)	0.347*** (0.045)	0.355*** (0.021)	0.339*** (0.030)	0.342*** (0.020)	0.348*** (0.033)	0.331*** (0.030)	0.336*** (0.033)
fix	0.087*** (0.008)	0.063*** (0.007)	0.097*** (0.021)	0.065*** (0.014)	0.066*** (0.011)	0.080*** (0.010)	0.072*** (0.012)	0.070*** (0.015)	0.060*** (0.012)
trd	0.012*** (0.002)	0.014*** (0.001)	0.013*** (0.002)	0.010*** (0.003)	0.013*** (0.003)	0.010*** (0.002)	0.013*** (0.003)	0.011*** (0.002)	0.012*** (0.002)
inf	-0.050*** (0.005)	-0.058*** (0.006)	-0.047*** (0.008)	-0.048*** (0.005)	-0.052*** (0.005)	-0.055*** (0.007)	-0.046*** (0.005)	-0.038*** (0.007)	-0.058*** (0.004)
pop	0.007 (0.153)	0.090 (0.155)	-0.064 (0.167)	0.031 (0.094)	0.079 (0.102)	0.084 (0.204)	0.048 (0.160)	0.051 (0.097)	0.138 (0.140)
gov	-0.052*** (0.013)	-0.082*** (0.009)	-0.055*** (0.014)	-0.071*** (0.013)	-0.079*** (0.013)	-0.099*** (0.014)	-0.074*** (0.015)	-0.093*** (0.011)	-0.092*** (0.009)
vapr		0.023*** (0.004)							
pspr			-0.004 (0.007)						
gepr				0.024*** (0.004)					
rlpr					0.025*** (0.005)				
rqpr						0.026*** (0.004)			
ccpr							0.017*** (0.003)		
end1								0.031*** (0.004)	
end2									0.030*** (0.003)

Tablo 18: (Devamı)

Gözlem Sayısı	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Ülke Sayısı	29	29	29	29	29	29	29	29	29
χ^2	17544***	9414***	23998***	2896***	8609***	3387***	60860***	3825***	3720***
Sargan	153.6***	154.6***	154.0***	155.2***	154.9***	157.1***	154.4***	155.2***	155.6***
Hansen	26.58	27.05	26.77	23.24	26.73	26.11	26.08	21.55	26.48
AR1	-3.139***	-3.255***	-3.076***	-3.220***	-3.149***	-3.201***	-3.183***	-3.128***	-3.163***
AR2	0.438	0.501	0.392	0.396	0.353	0.386	0.404	0.334	0.369

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

Tablo 19. Üst-Orta Gelir Grubunda Yer Alan Gelişmekte Olan Ülkelerde Tüm Değişkenlerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini İSGMM Yöntemi ile Gösteren Analiz Sonuçları

VARIABLES	gdp	gdp	gdp	gdp	gdp	gdp	gdp	gdp	gdp
L.gdp	0.450*** (0.022)	0.440*** (0.022)	0.445*** (0.017)	0.460*** (0.022)	0.447*** (0.020)	0.411*** (0.018)	0.442*** (0.015)	0.428*** (0.023)	0.447*** (0.023)
fix	0.134*** (0.007)	0.127*** (0.016)	0.118*** (0.014)	0.112*** (0.012)	0.123*** (0.013)	0.124*** (0.012)	0.126*** (0.009)	0.118*** (0.012)	0.116*** (0.013)
trd	0.013*** (0.003)	0.014*** (0.004)	0.015*** (0.004)	0.017*** (0.003)	0.017*** (0.003)	0.014*** (0.002)	0.013*** (0.003)	0.011*** (0.003)	0.016*** (0.003)
inf	-0.045*** (0.006)	-0.044*** (0.008)	-0.040*** (0.010)	-0.038*** (0.009)	-0.036*** (0.011)	-0.032*** (0.009)	-0.039*** (0.010)	-0.043*** (0.008)	-0.034*** (0.009)
pop	-1.046*** (0.086)	-1.281*** (0.251)	-1.161*** (0.287)	-1.051*** (0.285)	-0.963*** (0.161)	-1.039*** (0.206)	-0.890*** (0.139)	-1.242*** (0.291)	-1.009*** (0.290)
gov	-0.099*** (0.016)	-0.111*** (0.037)	-0.083*** (0.024)	-0.153*** (0.019)	-0.141*** (0.023)	-0.147*** (0.023)	-0.175*** (0.020)	-0.109*** (0.031)	-0.173*** (0.023)
vapr		0.013*** (0.004)							
pspr			0.001 (0.004)						
gepr				0.022*** (0.007)					
rlpr					0.012 (0.008)				
rqpr						0.018*** (0.004)			
ccpr							0.025*** (0.006)		
end1								0.021*** (0.007)	
end2									0.032*** (0.007)

Tablo 19: (Devamı)

Gözlem Sayısı	465	465	465	465	465	465	465	465	465
Ülke Sayısı	31	31	31	31	31	31	31	31	31
χ^2	7035***	6644***	5052***	22352***	29463***	9965***	6500***	3652***	23928***
Sargan	179.1***	179.4***	178.7***	181.2***	180.6***	182.5***	179.8***	181.2***	181.4***
Hansen	28.10	27.68	28.01	28.74	29.17	25.12	25.45	24.35	28.10
AR1	-3.944***	-3.910***	-3.947***	-3.937***	-3.951***	-3.801***	-3.915***	-3.806***	-3.923***
AR2	-1.563	-1.587	-1.596	-1.569	-1.609	-1.756	-1.628	-1.646	-1.621

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları vermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda kurumlar, sadece iktisadi alanda değil sosyal bilimlerin diğer alanlarında da giderek daha fazla tartışılan ve ele alınan bir konudur. Uluslararası kuruluşlar ve ülkeler devletin ekonomik, sosyal ve siyasal performansını ölçmek ve değerlendirmek için kurumların kalitesini bir araç olarak kullanmaktadır. Bununla birlikte ekonomik büyüme, beşeri ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek isteyen ülkeler için önemli bir hedef olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Ayrıca, hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların ekonomik ve beşeri kalkınmayı destekleme isteği, kurumsal kalitenin ve ekonomik büyümenin önemini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bu nedenle 1960'lı yıllardan itibaren ekonomi literatüründe önemini yitiren kurumlar, 1990'lı yıllardan itibaren tekrar öne çıkmaya başlamıştır. Başta North olmak üzere Coase, Williamson, Acemoğlu, Ostrom gibi iktisatçıların literatüre katkıları ile Yeni Kurumsal İktisat ekonomik, siyasal ve sosyal olayların açıklanmasında kapsamlı bir perspektif yaratarak, popüler bir açıklama biçimi olmaya başlamıştır.

Yeni Kurumsal İktisat'ın bu öne çıkışı ile birlikte büyüme teorisine olan ilgi artmış ve çoğu iktisatçının ekonomik büyümenin belirleyicilerini çalışma şekli değişmiştir. Bu değişim ile birlikte Yeni Kurumsal İktisadın amacı, Neoklasik teoriye meydan okumanın aksine Neoklasik teoriyi kendi sınırlarının ötesinde bir dizi meseleyi ele almasına izin verecek şekilde geliştirmek, değiştirmek ve genişletmektir.

Ana akım Neoklasik iktisatta, dört ana kısıtlamaya dikkat edilmiştir. Bunlar bireysel tercihler, teknolojik fırsatlar, fiziksel ve beşeri sermaye donanımları ve piyasa olanaklarıdır. Bu tür analizlerde, kurumsal çerçeve neredeyse tamamen ihmal edilmiştir. Yeni Kurumsal İktisat, araçsal rasyonaliteyi ortadan kaldırarak Neoklasik teorinin kurumları dışlayan bir teori haline geldiğini ifade etmektedir. North'a (1993) göre, "araçsal rasyonellik dünyasında, kurumlar gereksizdir. Hem ekonomik hem de siyasal fikirler ve ideolojiler önemli değildir. Ayrıca verimli pazarlar ekonomileri karakterize etmektedir". Neoklasik teorinin aksine Yeni Kurumsal İktisat, toplum içerisindeki üretken faaliyetleri tetikleyebilecek veya engelleyebilecek teşvik yapısını şekillendiren kurumlara dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu teoriye göre, hem mekân hem de zaman boyunca fark yaratacak ekonomik performans, kurumlardaki farklılıklar ile açıklanabilmektedir. Yeni Kurumsal İktisatta, siyasal kurumlara da özel bir vurgu yapılmıştır. Örneğin bu yaklaşım siyasal kurumları "ekonomilerin performansının artırılmasında kritik bir faktör" ve "ekonomilerin farklı performanslarının kaynağı" olarak değerlendirmektedir. Böylece pek çok farklı faktör ekonomik büyüme açıklamada analizlere dâhil edilmiştir.

Bu faktörlerin yardımı ile North'un öncülüğünde Yeni Kurumsal İktisat alanında yapılan çok sayıda çalışma sonucunda kurumlar, farklı ekonomilerin ekonomik performansındaki ayrışmaların açıklanmasını sağlamıştır.

Bu çerçevede son yirmi yılda, sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerekli bir şartı olarak iyi kurumların oluşturulmasına ve geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Ekonomik büyümenin belirleyicileri üzerinde çalışırken mülkiyet hakları, siyasi istikrar, idari kalite, yargının niteliği ve bağımsızlığı ile ifade özgürlüğünün göz ardı edilemeyeceği görülmüştür. Ayrıca bu yapıların ekonomik büyümeyi başlatmak ve sürdürmek için büyük önem taşıdıkları açıkça ortaya konulmuştur. Bu kurumların, ekonomik büyümenin bir yan ürünü olarak içsel ve zahmetsiz bir şekilde ortaya çıkacakları iddiası zayıflarken, büyümenin temel ön koşulları ve belirleyicileri oldukları görüşü giderek güçlenmiştir. Kurumların ekonomik büyüme açısından önemi nedeniyle, kurumların anlamı, özellikleri, işlevleri ve ölçümleri günümüzde de sıklıkla tartışılan konulardan olmuştur.

Kurumlar ve ekonomik büyüme arasında daha fazla anlam bulan bu ilişki, son yıllarda birçok çalışmada araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmanın da temel amacı, GOÜ'lerde formel kurumların ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini araştırmaktır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde ekonomik büyüme modelleri tartışıldıktan sonra Kurumsal iktisat tanımlanmıştır. Eski ve Yeni Kurumsal İktisat ayrımı yapıldıktan sonra kurumların anlamı irdelenmiştir. Formel ve enformel kurumlar alt başlıklar şeklinde açıklanmıştır. Takip eden bölümde, kurumların ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde etkilerini araştıran teorik ve ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Literatür taraması kısmında yer verilen değişkenler üzerinden, çalışmanın uygulama kısmı oluşturulmuştur.

Çalışmanın uygulama kısmında, verilerine sağlıklı bir şekilde ulaşılabilen 62 GOÜ'nün "Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri"nden (WGI) elde edilen verilerle, kurumların ekonomik büyümeye etkisi 2002 – 2017 dönemi için araştırılmıştır. Ayrıca DB sınıflandırması temel alınarak ülkeler alt-orta ve üst-orta gelir grubuna göre ayrıştırılarak analiz edilmiştir. Böylece benzer gelir düzeyi ve gelişmişlik seviyesine sahip ülkelerin kurumlar ile ekonomik büyüme ilişkisi saptanmaya çalışılmıştır. İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetsizlik, hükümet etkinliği, idari kalite, hukukun üstünlüğü gibi kurumsal değişkenlerle güçlendirilmiş bir büyüme modelini ele alan bu çalışmada, dört farklı GMM tahmin yöntemi ve ulaşılabilen en güncel veri seti kullanılmıştır. Ayrıca kurumların tümünü ifade eden iki farklı endeks oluşturularak, iki model daha çalışmaya eklenmiştir.

Bu çalışmada elde edilen analiz sonuçları şu şekildedir:

- İdari kalitenin (RQPR) (hükümetlerin ekonomik büyümeyi artıran sağlam politikalar oluşturma ve uygulama yetenekleri) GOÜ'lerin ekonomik büyümesinde en önemli ve pozitif etkiye sahip kurumsal değişkendir. Bu sonuç idari kalitenin ekonomik büyüme için ne kadar

önemli olduğunu vurgulamaktadır. İdari kalite, yönetim sürecinde ve ileride oluşabilecek bir kriz anında riski en aza indirmede önemli bir faktördür. Ayrıca GOÜ'ler (özellikle geçiş ekonomileri), ekonomik büyümeyi arttırmak için yoğun bir şekilde idari kaliteye güvenmektedirler. Bu nedenle idari kalite, GOÜ'ler için büyümenin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

- İfade özgürlüğü kavramı en geniş şekliyle insanların hükümetlerini serbestçe seçme kabiliyetlerini ifade etmektedir. İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (VAPR) ile kişi başına GSYH arasındaki ilişki, GOÜ'lerde önemli bir etkiye sahiptir. GOÜ'lerde, ekonomik büyüme ile demokratik ilkelerin uygulanması ve politik sürece halkın katılımı arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu, daha çok demokratik ilkelere ve daha çok ifade özgürlüğüne sahip olunan, insanların siyasi karar alma sürecinde daha çok etkisi olan ülkelerde ekonomik büyümenin bu durumdan olumlu etkilendiğini göstermektedir.
- Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, hükümet etkinliği (GEPR) ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Bu sonuç, hükümet etkinliğinin ekonomik büyümeyi desteklemedeki önemini göstermektedir. Bu nedenle, hükümet etkinliği büyümeyi destekleyici bir kurum olarak önemli bir rol oynamaktadır. GOÜ'lerde hükümet etkinliğini artırmak için, kamu hizmetlerinin kalitesi, bu hizmetlerin siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturabilme ve uygulayabilme yeteneği ile hükümetlerin bu politikalara bağlılığının yükseltilmesi gerekmektedir. Bu koşullar sağlandığı takdirde büyüme bu durumdan olumlu yönde etkilenecektir.
- Hukukun üstünlüğü, vatandaşlara ve yatırımcılara yasaların adil bir şekilde uygulandığı, mülkiyet ile telif haklarının korunduğu ve iyi işleyen bir adli sistemin bulunduğu konusunda bireylerin güven duyduğu bir yapı anlamına gelmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre hukukun üstünlüğü (RLPR), ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Hukukun üstünlüğü (RLPR) ile kişi başı GSYH arasındaki bu ilişki, hukukun üstünlüğünün (halkın devlet kurumlarına kurallar ve yasaları uygulamadaki güveni ile bireylerin hukuk önündeki eşitliği) ekonomik büyümeyi desteklemede oynadığı rolün önemini göstermektedir. Kural ve yasaları uygulamak için devlet kurumlarına olan halkın güveni, bireylerin yaşanan herhangi bir kriz sonrası devletin uyguladığı politika ve planlara tepki gösterme şeklini olumlu yönde etkilemektedir. Halk, hukukun adil bir şekilde işletildiğini bildiğinde, devletin politika, proje ve planlarını destekleme konusunda daha istekli olma eğilimindedir. Ayrıca, insanlar yasalar karşısında eşit olarak muamele gördüklerinde, devlet kurumlarına olan güvenleri artacaktır. Bunun yanında, hukukun üstün olduğu bir ülkede hükümetlerin yolsuzlukla mücadele etmeleri ve siyasi istikrarı sürdürmeleri daha kolay olmaktadır.
- Bununla birlikte çalışmadan elde edilem bulgulara göre, siyasi istikrar ve şiddetsizliğin (PSPR) kişi başına GSYH'nin artışı üzerinde teorik beklentilere ters bir şekilde negatif ve

anamlı bir etkisi vardır. Genel olarak bakıldığında, GÜ'lerde siyasi sistemler istikrarlıdır. Hükümetler sık değişse bile ekonomik yapı bundan olumsuz etkilenmez. Buna karşın, GOÜ'lerde uzun süre iktidarda kalan hükümetler yolsuzluk, rüşvet gibi olumsuzlukları arttırabilmektedir. Ayrıca hükümetin uzun süre iktidarda kalması otoriterleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu durumda siyasi istikrar, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

- Yolsuzluğun kontrolünün GSYH'yi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemesidir. Yolsuzluğun kontrolü (CCPR) göstergesi halkın, seçilmiş bireyleri ve bürokratları yaptıkları faaliyetlerden ne kadar sorumlu tuttuklarını göstermektedir. Ayrıca halkın gücünü, ülkenin seçkinleri ve kamu görevlileri tarafından elde edilen özel kazançlarla mücadele etmek için ne ölçüde kullanılabileceğini ölçmektedir. Bu çalışmanın sonuçları, yolsuzluğun kontrolünün kişi başına düşen GSYH ile pozitif bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yolsuzluğun kontrolünün (CCPR) ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisi, yolsuzluğun kontrolünün (CCPR) GOÜ'lerin ekonomik büyüme ve refah seviyesinin önemli bir unsuru olduğunu göstermektedir. Hükümetler, GSYH tarafından ölçülen ekonomik büyümeyi arttırmak istiyorsa, yolsuzluğu kontrol altına almak için daha fazla çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Ancak elde edilen bulgulara göre, tüm göstergeler içinde yolsuzluğun kontrolü en düşük ağırlığa sahip kurumsal değişkendir. Bu durumun nedeni, karaborsa faaliyetleri ve rüşvet gibi bazı yolsuzluk biçimlerinin özellikle serbest piyasa veya hukuk devleti olmayan ülkelerde ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunabilmesidir. Bununla birlikte, bu ülkelerde bile, çok fazla yolsuzluğun ekonomiyi tahrip edebileceği bir nokta vardır. Bu dönüm noktası, ekonominin yapısı ile ülkenin kalkınmışlık ve kurumsal kalitesinin seviyesine bağlıdır. Buna göre, yolsuzluğun kontrolü ve GSYH arasında önemli bir pozitif ilişki yoktur. Bu sonuç, GOÜ'lerde yolsuzluğun ekonomik büyüme için her zaman kötü olmadığı ve ülkenin kalkınma düzeyine bağlı olarak büyüme için iyi veya kötü olabileceği fikrini desteklemektedir.
- Çalışmada bütün kurumsal değişkenleri içerecek şekilde oluşturulan Endeks-1 ve Endeks-2 değerleri de, kurumların ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermiştir. Alt-orta ve üst-orta gelir grupları incelendiğinde ise analiz edilen tüm GOÜ'lerden elde edilen sonuçlara benzer bulgulara ulaşılmıştır. Bununla birlikte belli başlı farklılıklar da mevcuttur. Üst-orta gelir grubundaki ülkelerde tüm kurumsal değişkenler pozitif bir şekilde ekonomik büyümeyi etkilerken alt-orta gelir grubunda siyasal istikrarsızlık negatif etkiye sahiptir. Ayrıca nüfus artış hızı, alt-orta gelir grubundaki ülkelerde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.
- Elde edilen tüm bu bulgulara göre, tüm kurumsal göstergelerin kişi başı GSYH üzerindeki etkileri, Kurumsal iktisat literatürüyle tutarlıdır. Çoğu çalışma, bir ülkenin kurumsal kalitesinin, o ülkenin kalkınma düzeyine önemli ölçüde etki ettiği konusunda hemfikirdir. Bu

sonuçlara göre, GOÜ'lerde kurumların ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu iddia etmek mümkündür. Bu nedenle, GOÜ'lerinin sürdürülebilir beşeri ve ekonomik kalkınmaya sahip olması için, yüksek ekonomik büyümeye paralel olarak yönetim kalitesini iyileştirmeye devam etmeleri gerekmektedir. GOÜ'lerin ekonomik performansını artırmaya yönelik politikalar, kurumları temel alarak şekillendirilmelidir. Bu bağlamda büyümenin bir ön koşulu olarak inşa edilecek kaliteli kurumlar, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilmesinde önemli bir aktör olacaktır.

GOÜ'lerin başarılı olup olamayacağı ve ayrıca GÜ'lere dönüşüp dönüşmeyeceği tam olarak bilinmese de, bu çalışmanın bulguları bazı ipuçları vermektedir. Aşağıdaki sonuçlar, sürdürülebilir ekonomik büyümeye yol açabilecek politikalar oluşturmak için yol gösterici olabilmektedir. Bu nedenle bu çıkarımlar, ekonomik kalkınma alanındaki politika yapıcılara ve politika uygulayıcılarına fikir verebilecektir.

Bu çalışmanın politika yapıcı ve uygulayıcılara önerileri şu şekildedir:

- Siyasi-ekonomik kurumlar, ülkeler arasında büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler, ekonomik büyüme üreten kurumlar meydana getirirken, diğerleri ise durgunluk üreten kurumlar oluşturabilmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, GOÜ'lerin daha iyi ekonomik büyüme elde etmek için hem siyasi hem de ekonomik kurumlarını iyileştirmesi gerekmektedir. Özellikle idari kalite ve hükümet etkinliğini geliştirmeye yönelik yapısal reformların yapılması önem arz etmektedir. Kurumsal farklılıkların ekonomik sonuçlarda oluşturduğu farklılığı anlayabilmek için GOÜ'ler, siyasi-ekonomik kurumların ekonomik performansı nasıl etkilediğini anlamaya odaklanmalıdırlar. Böyle bir yaklaşım, GOÜ'lerin ekonomik büyümeyi artırmak, işsizliği, yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini azaltmak için somut ve etkili politikalar oluşturmalarını sağlayacaktır.
- Siyasi kurumlar ekonomik büyüme üzerinde tek başına etkili değildir. Kaliteli ekonomik kurumlarla desteklenmelidir. Bu anlamda ekonomik büyüme için en önemli ekonomik kurum, insanlara üretken olmalarını teşvik eden iyi tanımlanmış ve belirlenmiş mülkiyet haklarıdır. Bu nedenle GOÜ'lerin, etkin mülkiyet haklarını sağlayan idari kalitesi yüksek ve hukukun üstünlüğünü savunan kurumsal bir çerçeve oluşturmaları oldukça kritiktir. Yasal yapıyı eksiksiz bir şekilde oluşturan bir siyasi sistem ile sözleşmeleri ve anlaşmaları tam anlamıyla uygulayacak bir yargı sistemi tamamlayıcı ve etkili kurumsal faktörler olacaktır.
- Her ülkenin kendine özgü tarihi, dini ve kültürel bir geçmişi vardır. Bu nedenle, tüm ülkelere uyan tek bir kurumsal kalkınma planı mevcut değildir. Bir ülkenin kurumları kopyalanıp başka bir ülkeye uygulandığında, bu kurumların iyi işlememesi ve farklı sonuçlara sebep olması oldukça muhtemeldir. Bu çerçevede, GOÜ'lerde tek tip bir kurumsal planı

uygulamak, çoğu zaman hayal kırıklığı yaratan sonuçlar verebilir. Örnek vermek gerekirse, ekonomik performanslarını iyileştirmek için Ortadoğu ülkelerine Doğu Asya ülkelerindeki başarılı olmuş kurumları tavsiye edip uygulamalarını istemek, sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Başka bir deyişle, başarılı Doğu Asya ülkelerinin formel politik ve ekonomik kurumlarını Ortadoğu ekonomilerine aktarmak, iyi bir ekonomik performans için yeterli bir şart değildir.

- Başarılı bir reform için GOÜ'lerdeki politika yapıcılar, daha etkili kurumlar oluşturmaya yönelik politikalar dizayn ederken, ülkelerinin sosyo-ekonomik ve politik içeriğini de dikkate almalıdır. Bu anlamda, kurumları ve inanç sistemlerini değiştirmek çok önemlidir. Bu durum, halkın katılımının rolünün dikkate alınmasını gerektirmektedir. İnanç sistemleri ve buna bağlı olarak enformel kısıtlamalar - davranış normları, sözleşmeler ve davranış kuralları - sadece kademeli olarak değiştirilebildiğinden, kurumsal reformun devrimci olmak yerine üzerine ekleyerek devam etmesi gerekmektedir. Dahası bir ülkenin kurumları, tarihine ve kültürüne derinden bağlıdır. Bu nedenle, ülkelerinin kurumlarını iyileştirmeye çalışan politika yapıcılarının kurumsal değişimi ortaya çıkarmanın zor olduğunu ve kurumsal değişimin karmaşık ve nispeten yavaş bir süreç olduğunu kabul etmeleri gerekmektedir. Başka bir deyişle kurumsal reformlar, ülkenin içsel koşulları dikkate alınarak titizlikle oluşturulmalıdır.

Kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışma, mevcut teorik ve ampirik literatüre bazı katkılarda bulunmaktadır:

- Bu çalışma, kurumların ekonomik performans üzerindeki etkilerini, yönetim göstergelerini içeren kurumsal bir çerçevede tahmin etmektedir. Dolayısıyla, kurumsal çerçevenin ekonomik performansı nasıl etkilediğine dair bilgi ve anlayışa katkı sunmaktadır. Özellikle, siyasi ve ekonomik kurumların ekonomik performans üzerindeki etkisinin incelenmesine de imkân vermektedir.
- Bu çalışma, farklı kurumları nedeniyle mükemmel bir laboratuvar olan GOÜ'lere dayanan ampirik sonuçlar sunmaktadır. Bu nedenle bu çalışma, kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ve GOÜ'lerde yeni kurumsal ekonomi ile ilgili önceki çalışmalarını tamamlamaktadır. Teorik olarak, özellikle GOÜ'lerde, siyasi-ekonomik kurumlar ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyle ilgili ampirik bulguları zenginleştirilmektedir. Ayrıca analiz edilen GOÜ'ler kendi içinde gruplara ayrılmıştır. Böylece daha homojen ülkeler arasında kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenerek ampirik literatür zenginleştirilmektedir.
- Üçüncü katkı, bu çalışmanın Türkçe literatürde kurumsal faktörlerin GOÜ'lerdeki ekonomik performans üzerindeki etkisini, panel veri analizi ile araştıran az sayıdaki çalışmadan biri olmasıdır.

Bu çalışmanın sınırları nedeniyle, daha sonraki çalışmalar için bazı öneriler sıralamak mümkündür:

- Daha büyük bir örneklem ile bir model oluşturmak daha verimli sonuçlar alınmasını sağlayabilir. Örnekleme büyütme ve uygulama sonuçlarının farklı gelir seviyelerinde olan ülkelere uygulanmasını sağlamak için GÜ, GOÜ ve AGÜ'ler dâhil olmak üzere çok sayıda ülkeden elde edilecek veriler kullanılabilir. GÜ, GOÜ ve AGÜ'lerden kanıtlar içeren araştırmalar Yeni Kurumsal İktisat alanına daha güçlü ampirik ve teorik katkılar sağlayacaktır.
- Kurumsal göstergelere ait verilerdeki zaman sınırlaması nedeniyle 2002-2017 dönemini kapsamaktadır. Bu nedenle çalışmada panel veri analizleri kullanılmıştır. Kurumsal kalite göstergelerinde yeterli zaman dilimi olduğunda tekil ülkeler için zaman serisi analizlerinin yapılması çok daha yararlı olacaktır. Daha önce ifade edildiği üzere kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, ülkelerin bireysel özellik ve farklılıkları nedeniyle değişebilecektir. Dolayısıyla panel veri ile yapılan toplulaştırma işlemleri genel eğilim hakkında bilgi verirken, bireysel ülke farklılıklarını ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle yeterli gözleme sahip bireysel zaman serisi analizleri kurumların ekonomik büyüme etkilerini çok daha net bir şekilde analiz edilmesine hizmet edecektir.
- Formel kurumların yanı sıra, enformel kurumlar da ülkelerin ekonomik performansı için oldukça önemlidir. Bu nedenle gelecekteki çalışmalarda enformel kurumları temsil eden göstergeler kullanılarak, ekonomik büyüme ve kurumlar arasındaki ilişki incelenebilir. Böylece kurumsal çerçevenin bütününe ışık tutulabilir.
- Dördüncüsü, bu çalışma gibi pek çok çalışmada da kurumlar ile ekonomik performans arasındaki ilişki, DB tarafından yapılan WGI veri setlerine dayanmaktadır. Sonuçların bulunanlardan farklı olup olmadığını görmek için POLITY IV, ICRG, FIW, IEF gibi önemli endeksler kullanılabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Abramovitz, Moses (1986), "Catching up, Forging Ahead, and Falling Behind", **The Journal of Economic History**, (46)2, 385-406.
- Acemoglu, Daron (2003), "Cross-Country Inequality Trends", **Economic Journal**, 113, 121-149.
- Acemoğlu, Daron vd. (2002), "Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution", **The Quarterly Journal of Economics**, 117(4), 1231-1294.
- Acemoğlu, Daron vd. (2001), "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", **American Economic Review**, 91(5), 1369-1401.
- Acemoğlu, Daron vd. (2006), "Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth", **Journal of the European Economic Association**, 4(1), 37-74.
- Acemoğlu, Daron vd. (2019), "Democracy Does Cause Growth", **Journal of Political Economy**, 127(1), 47-100.
- Acemoğlu, Daron ve Robinson, James (2012), **Why Nations Fail, The Origins of Power, Prosperity and Poverty**, Crown Publishers, New York.
- _____ (2017), **Ulusların Düşüşü, Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, (Çev. Faruk Rasim Velioglu), Doğan Kitap, İstanbul.
- Acemoğlu, Daron ve Johnson, Simon (2005), "Unbundling Institutions", **Journal of Political Economy**, 113(5), 949-995.
- Ades, Alberto ve Rafael Di Tella (1999), "Rents, Competition, and Corruption", **The American Economic Review**, 89(4), 982-993.
- Adogamhe, Paul (2010), "Economic Policy Reform & Poverty Alleviation: A Critique of Nigeria's Strategic Plan for Poverty Reduction", **Poverty & Public Policy**, 2(4), 49-80.
- Agere, Sam (2000), **Promoting Good Governance: Principles, Practices and Perspectives**, Commonwealth Secretariat Management and Training Service Division, London.
- Aghion, Philippe vd. (2003), **The Unequal Effects of Liberalization: Theory and Evidence from India**, LSE Mimeo, London.
- Aghion, Philippe vd. (2004), "Entry and Productivity Growth: Evidence from Microlevel Panel Data", **Journal of the European Economic Association**, 2(3), 265-276.

- Aghion, Philippe vd. (2013), “Innovation and Institutional Ownership”, **American Economic Review**, 103(1), 277-304.
- Aghion, Philippe ve Howitt, Peter (1992), “A Model of Growth Through Creative Destruction”, **Econometrica**, 60(2), 323–351.
- Aidt, Toke vd. (2008), “Governance Regimes, Corruption and Growth: Theory and Evidence”, **Journal of Comparative Economics**, 36(2), 195-220.
- Aisen, Ari ve Francisco José Veiga (2011), “How does Political Instability Affect Economic Growth”, **Middle East and Central Asia Department, IMF Working Paper**, 11/12.
- Akçay, Selçuk (2006), “Corruption and Human Development”, **Cato Journal**, 26(1), 29-49.
- Alcock, Peter (1997), **Understanding Poverty**, Macmillan International Higher Education, New York.
- Alesina, Alberro ve Roberto Perotti (1994), “The Political Economy of Growth: a Critical Survey of the Recent Literature”, **The World Bank Economic Review**, 8(3), 351-371.
- Alesina, Alberto vd. (1997), “The Political Economy of High and Low Growth”, Boris Pleskovic (Haz.), **1997 ABCDE Conference Bildiri Kitabı**, Washington DC, 217-238.
- Alesina, Alberto ve Enrico Spolaore (2006), “Conflict, Defense Spending, and the Number of Nations”, **European Economic Review**, 50(1), 91-120.
- Alonso-Borrego, Cesar ve Manuel Arellano (1999), “Symmetrically Normalized Instrumental-variable Estimation Using Panel Data”, **Journal of Business & Economic Statistics**, 17(1), 36-49.
- Alston, Lee (2018), “Property Rights”, **The New Palgrave Dictionary of Economics**, içinde 9483-9488, Palgrave-Macmillan, New York.
- Amsden, Alice Hoffenberg (1992), **Asia’s next Giant: South Korea and Late Industrialization**, Oxford University Press, New York.
- Andrews, Matthew vd. (2010), “Governance Indicators Can Make Sense: Under-five Mortality Rates are an Example”, **Center for International Development at Harvard University HKS Faculty Research Working Paper Series**, 207.
- Aoki, Masahiko (2001), **Towards a Comparative Institutional Analysis**, MIT Press, Cambridge.
- Apaza, Carmen (2009), “Measuring Governance and Corruption Through the Worldwide Governance Indicators: Critiques, Responses, and Ongoing Scholarly Discussion”, **Political Science & Politics**, 42(1), 139-143.
- Ara, Fardaus ve Khan, Mostafizur Rahman (2006), “Good Governance: Bangladesh Perspective”, **The Social Sciences**, 1(2), 91-97.

- Arellano, Manuel ve Bond, Stephen (1991), "Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations", **The Review of Economic Studies**, 58(2), 277-297.
- Arellano, Manuel ve Bover, Olympia (1995), "Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models", **Journal of Econometrics**, 68(1), 29-51.
- Arndt, Christiane ve Oman, Charles (2010), **Uses and Abuses of Governance Indicators**, OECD Publishing, Paris.
- Asongu, Simplice (2016), "Determinants of Growth in Fast Developing Countries: Evidence from Bundling and Unbundling Institutions", **Politics & Policy**, 44(1), 97-134.
- Assiotis, Andreas ve Kevin Sylwester (2014), "Do the Effects of Corruption upon Growth Differ between Democracies and Autocracies?", **Review of Development Economics**, 18(3), 581-594.
- Auer, Raphael (2013), "Geography, Institutions, and the Making of Comparative Development", **Journal of Economic Growth**, 18(2), 179-215.
- Autio, Erkki ve Fu, Kun (2015), "Economic and Political Institutions and Entry into Formal and Informal Entrepreneurship", **Asia Pacific Journal of Management**, 32(1), 67-94.
- Barbier, Edward (2010), "Corruption and the Political Economy of Resource-Based Development: a Comparison of Asia and Sub-Saharan Africa", **Environmental and Resource Economics**, 46(4), 511-537.
- Barro, Robert Junior ve Sala-i-Martin, Xavier (1992), "Convergence", **Journal of Political Economy**, 100(2), 223-251.
- _____ (2004), **Economic Growth**, MIT Press, London.
- Bauer, Peter Thomas (1991), **The Development Frontier: Essays in Applied Economics**, Harvard University Press, London.
- Bebbington, Anthony (2011), **Social Conflict, Economic Development and the Extractive Industry: Evidence from South America**, 9. Baskı, Routledge Publishing, New York.
- Bernanke, Ben Shalom (2009), Financial Reform to Address Systemic Risk: a Speech at the Council on Foreign Relations, Washington DC, 10 Mart, 2009, No. 448.
- Besley, Timothy ve Masayuki Kudamatsu (2008), "Making Autocracy Work", **Institutions and Economic Performance**, Elhanan Helpman (Ed.), *içinde* (452-510), Harvard University Press, New York.
- Bhargava, Vinay (2005), "The Cancer of Corruption", **World Bank Global Issues Seminar Series**, The World Bank, 1-9.

- Blair, Harry (2000), "Participation and Accountability at the Periphery: Democratic Local Governance in Six Countries", **World Development**, 28(1), 21-39.
- Bloom, David vd. (1998), "Geography, Demography, and Economic Growth in Africa", **Brookings Papers on Economic Activity**, 2, 207-295.
- Blundell, Richard ve Bond, Stephen (1998), "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", **Journal of Econometrics**, 87(1), 115-143.
- Boettke, Peter J. vd. (2008), "Institutional Stickiness and the New Development Economics", **American Journal of Economics and Sociology**, 67(2), 331-358.
- Bond, Stephen vd. (2001), "GMM Estimation of Empirical Growth Models", **CEPR Discussion Papers**, No. 3048.
- Bosker, Maarten ve Garretsen, Harry (2008), "Economic Development and the Geography of Institutions", **Journal of Economic Geography**, 9(3), 295-328.
- Campos, Nauro F. ve Jeffrey B. Nugent (1999), "Development Performance and the Institutions of Governance: Evidence from East Asia and Latin America" **World Development**, 27(3), 439-452.
- Chang, Ha-Joon (2007), "Understanding the Relationship between Institutions and Economic Development Some Key Theoretical Issues", Ha-Joon Chang (Ed.), **Institutional Change and Economic Development**, içinde (17-37), United Nations University Press, London.
- _____ (2008), "State-Owned Enterprises Reforms", **National Development Strategy-Policy Notes**, içinde (113-156), United Nations Publishing, New York.
- Chansukree, Pananda (2012), **The Impact of Politico-Economic Institutions on Economic Performance: Evidence from East Asia and Latin America, 1990-2009**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Thailand National Institute of Development Administration.
- Chavance, Bernard (2019), **Kurumsal İktisat**, (Çev. Tuba Akıncılar Onmuş), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Clingermayer, James ve Richard Feiock (2014), **Institutional Constraints and Policy Choice: An Exploration of Local Governance**, Suny Press Publishing, New York.
- Coase, Ronald Harry (1937), "The Nature of the Firm", **Economica**, 4(16), 386-405.
- _____ (1960), "The Problem of Social Cost", **Journal of Law and Economics**, 3, 1-44.
- Collier, Paul (2009), "The Political Economy of State Failure", **Oxford Review of Economic Policy**, 25(2), 219-240.
- Çetin, Tamer (2012), "Yeni Kurumsal İktisat", **Sosyoloji Konferansları**, (45), 43-73.

- Dahlström, Carl vd. (2018), “Outsourcing, Bureaucratic Personnel Quality and Citizen Satisfaction with Public Services”, **Public Administration**, 96(1), 218-233.
- De Ferranti, David vd. (2009), **How to Improve Governance: a New Framework for Analysis and Action**, Brookings Institution Press, Washington DC.
- De Soto, Hernando (1989), **The Other Path: The Invisible Revolution in the Third, World**, Harper and Row, New York.
- _____ (2000), **The Mystery of Capital: Why Capitalism Succeeds in the West and Fails Everywhere Else**, Basic Books, New York.
- Diamond, Jared (1997), **Guns, Germs, and Steel: the Fates of Human Societies**, WW Norton & Company, New York.
- Djankov, Simeon (2003), “Courts”, **The Quarterly Journal of Economics**, 118(2), 453–517.
- Djankov, Simeon vd. (2002), “The Regulation of Entry”, **The Quarterly Journal of Economics**, 117(1), 1-37.
- Dobler, Constanze (2011), **The Impact of Formal and Informal Institutions on Economic Growth: A Case Study on the MENA Region**, Peter Lang International Academic Publishers, Frankfurt.
- Dolfsma, Wilfred ve Verburg, Rudi (2008), “Structure, Agency and the Role of Values in Processes of Institutional Change”, **Journal of Economic Issues**, 42(4), 1031–1054.
- Dorward, Andrew vd. (2005), “Institutions, Markets and Economic Co-Ordination: Linking Development Policy to Theory and Praxis”, **Development and Change**, 36(1), 1-25.
- Drury, Cooper vd. (2006), “Corruption, Democracy, and Economic Growth”, **International Political Science Review**, 27(2), 121-136.
- Dubnick, Melvin ve Frederickson, George (2011), **Public Accountability: Performance Measurement, the Extended State, and the Search for Trust**, Kettering Foundation - National Academy of Public Administration, Washington DC.
- Easterly, William ve Ross Levine (2003), “Tropics, Germs, and Crops: How Endowments Influence Economic Development”, **Journal of Monetary Economics**, 50(1), 3-39.
- Fadakinte, Mojibayo (2013), “Civil Society, Democracy and Good Governance in Nigeria: 1999-2012”, **International Journal of Modern Social Sciences**, 2(2), 133-154.
- Feng, Yi (2005), **Democracy, Governance, and Economic Performance: Theory and Evidence**, MIT Press, Massachusetts.
- Fosci, Mattia (2013), “The Economic Case for Prioritizing Governance Over Financial Incentives in REDD+”, **Climate Policy**, 13(2), 170-190.

- Frankel, Jeffrey ve David Hibbard Romer (1999), “Does Trade Cause Growth?”, **American Economic Review**, 89(3), 379-399.
- Freedom House (2019), **Democracy in Retreat: Freedom in the World 2019**, Freedom House, Washington DC.
- Ftoreková, Michaela ve Michal Mádr (2017), “The Rule of Law and Economic Growth in the Balkan States”, **European Journal of Business Science and Technology**, 3(1), 13-20.
- Fukuyama, Francis (2013), “What is Governance?”, **Center for Global Development Working Paper**, 314.
- Gallup, John Luke vd. (1998), **Geography and Economic Growth**, World Bank Publications, Washington DC.
- Gasiorowski, Mark (1995), “Economic Crisis and Political Regime Change: An Event History Analysis”, **American Political Science Review**, 89(4), 882-897.
- Glaeser, Edward vd. (2004), “Do Institutions Cause Growth?”, **Journal of Economic Growth**, 9(3), 271–303.
- Gómez, Manuel (2008), “Convergence Speed in the AK Endogenous Growth Model with Habit Formation”, **Economics Letters**, 100(1), 16-21.
- Gray, Hazel ve Mushtaq Khan (2010), “Good Governance and Growth in Africa: What Can We Learn from Tanzania?”, **The Political Economy of Africa**, içinde 357-374, Routledge, New York.
- Greif, Avner (2006), **Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Gupta, Sanjeev vd. (2002), “Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?”, **Economics of Governance**, 3(1), 23-45.
- Gwartney, James vd. (2018), **Economic Freedom of the World: 2018 Annual Report**, Fraser Institute, Vancouver.
- Hall, Robert ve Charles Jones (1999), “Why do some Countries Produce So Much More Output Per Worker than Others?”, **The Quarterly Journal of Economics**, 114(1), 83-116.
- Hansen, Lars Peter (1982), “Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators”, **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 1029-1054.
- _____ (2008), “Generalized Method of Moments Estimation”, **The New Palgrave Dictionary of Economics**, içinde 2428-2435, Palgrave Press, Chicago.
- Hayek, Friedrich (1945), “The Price System as a Mechanism for Using Knowledge”, **American Economic Review**, 35(4), 519-30.

- Heckelman, Jac ve Benjamin Powell (2010), "Corruption and the Institutional Environment for Growth", **Comparative Economic Studies**, 52(3), 351-378.
- Henderson, J., Hulme vd. (2007), "Bureaucratic Effects: 'Weberian' State Agencies and Poverty Reduction", **Sociology**, 41(3), 515-532.
- Hodgson, Geoffrey (2006), "What are Institutions?", **Journal of Economic Issues**, 40(1), 1-25.
- _____ (2007), **The Evolution of Economic Institutions**, Edward Elgar Publishing, Massachusetts.
- Howitt, Peter (1999), "Steady Endogenous Growth with Population and R & D Inputs Growing", **Journal of Political Economy**, 107(4), 715-730.
- Hsiao, Cheng (2007), "Panel Data Analysis-Advantages and Challenges", **Test**, 16(1), 1-22.
- Hubert, Ebeke (2012), "Do Remittances Lead to a Public Moral Hazard in Developing Countries? An Empirical Investigation", **Journal of Development Studies**, 48(8), 1009-1025.
- Iqbal, Nasir ve Vince Daly (2014), "Rent Seeking Opportunities and Economic Growth in Transitional Economies", **Economic Modelling**, 37, 16-22.
- Islam, Nazrul (2003), "What Have We Learnt from the Convergence Debate?", **Journal of Economic Surveys**, 17(3), 309-363.
- Jagers, Keith ve Marshall, Monty (2007), **Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2007, Dataset User's Manual**, George Mason University Center for Global Policy, Virginia.
- Jan, Sajjad Ahmad ve Chaudhary, Amatul (2011), "Testing the Unconditional Convergence Hypothesis for Pakistan", **World Applied Sciences Journal**, 13(2), 200-205.
- Jones, Charles (1995a), "R&D-Based Models of Economic Growth", **Journal of Political Economy**, 103(4), 759-784.
- _____ (1995b), "Time Series Tests of Endogenous Growth Models", **The Quarterly Journal of Economics**, 110(2), 495-525.
- _____ (2005), "Growth and Ideas", **Handbook of Economic Growth**, içinde 1063-1111, Elsevier, Amsterdam.
- Kamruzzaman, Palash (2009), "Poverty Reduction Strategy Papers and the Rhetoric of Participation", **Development in Practice**, 19(1), 61-71.
- Kaufman, Daniel vd. (2009), **Governance Matters VIII: Governance Indicators for 1996-2008**. World Bank Policy Research Unit.

- Kaufmann, Daniel vd. (2010), “Response to What do the Worldwide Governance Indicators Measure?”, **The European Journal of Development Research**, 22(1), 55-58.
- Kaufmann, Daniel vd. (2010), “The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues”, **World Bank Policy Research Working Paper**, No.5430, Washington DC.
- Kaufmann, Daniel vd. (2011), “The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues”, **Hague Journal on the Rule of Law**, 3(2), 220-246.
- Kaufmann, Daniel vd. (2018), **The Worldwide Governance Indicators**, The World Bank Publications, Washington DC.
- Kaufmann, Daniel ve Kraay, Aart (2007), “Governance Indicators: Where Are We, Where Should We Be Going?”, **Policy Research Working Paper**, No.4370, World Bank Publications, Washington DC.
- Keefer, Philip (2004), “What Does Political Economy Tell Us About Economic Development—and Vice Versa?”, **World Bank Policy Research Working Paper**, No.3250, Washington DC.
- _____ (2004), **A Review of the Political Economy of Governance: From Property Rights to Voice**, The World Bank Publications, Washington DC.
- _____ (2006), **Programmatic Parties: Where do They Come from and Do They Matter?**, World Bank Development Research Group, Washington DC.
- Keefer, Philip ve Knack, Stephen (2007), “Boondoggles, Rent-Seeking, and Political Checks and Balances: Public Investment Under Unaccountable Governments”, **The Review of Economics and Statistics**, 89(3), 566-572.
- Ketterer, Tobias ve Rodríguez-Pose, Andrés (2018), “Institutions vs. ‘First-Nature’ Geography: What Drives Economic Growth in Europe’s Regions?”, **Papers in Regional Science**, 97, S25-S62.
- Kettl, Donald (2002), “Managing Indirect Government. The Tools of Government”, **A Guide to The New Governance**, içinde 490-510, Oxford University Press, New York.
- Khan, Mushtaq (2002), “Good Governance: Concept and the Case of Bangladesh”, **Thirty Years of Bangladesh Politics: Essays in Memory of Dr. Mahfuzul Huq**, içinde 63-76, University Press Limited, Dhaka.
- _____ (2007), “Governance, Economic Growth and Development since the 1960s”, **Background Paper for the World Economic and Social Survey 2006**, 1-24.
- _____ (2008), “Governance and Development: the Perspective of Growth-Enhancing Governance”, **Eastern and Western Ideas for African Growth**, içinde 107-152, Routledge, New York.

- _____ (2009), “Is “Good Governance” an Appropriate Model for Governance Reforms? The Relevance of East Asia for Developing Muslim Countries”, **Development Models in Muslim Contexts; Chinese, ‘Islamic’ and Neo-Liberal Alternatives**, *içinde* 195-230, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- _____ (2012), “Governance and Growth: History, Ideology and Methods of Proof”, **Good Growth and Governance in Africa: Rethinking Development Strategies**, *içinde* 51-79, Oxford University Press, Oxford.
- Knack, Stephen ve Keefer, Philip (1995), “Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures”, **Economics & Politics**, 7(3), 207-227.
- Knowles, Stephen ve Clayton Weatherston (2006), “Informal Institutions and Cross-Country Income Differences”, **Credit Research Paper**, No. 06/06.
- Kortum, Samuel (1997), “Research, Patenting and Technological Change”, **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 65(6), 1389-1419.
- Kumar, Raj (2003), “National Human Rights Institutions: Good Governance Perspectives on Institutionalization of Human Rights”, **American University International Law Review**, 19(2), 259-301.
- La Porta, Rafael vd. (1999), “The Quality of Government”, **The Journal of Law, Economics, and Organization**, 15(1), 222-279.
- La Porta, Rafael vd. (2004), “Judicial Checks and Balances,” **Journal of Political Economy**, 112(2), 445–470.
- Lambsdorff, Johann Graf (2007), **The Institutional Economics of Corruption and Reform: Theory, Evidence and Policy**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Landes, David (1998), **The Wealth and Poverty of Nations**, W. W. Norton, New York.
- Langbein, Laura ve Knack, Stephen (2010), “The Worldwide Governance Indicators: Six, One, or None?”, **The Journal of Development Studies**, 46(2), 350-370.
- Li, Chol Won (2000), “Endogenous vs. Semi-Endogenous Growth in a Two R&D Sector Model”, **The Economic Journal**, 110(462), 109-122.
- Lucas, Robert E. (1988), “On the Mechanics of Economic Development”, **Journal of Monetary Economics**, 22(1), 3-42.
- Mankiw, N. Gregory vd. (1992), “A Contribution to the Empirics of Economic Growth”, **Quarterly Journal of Economics**, 107(5), 407-437.
- Marshall, Monty vd. (2018), **Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2017**, Center for Systemic Peace, Virginia.

- Marshall, Monty ve Jagers, Keith (2018), **Polity IV Project: Dataset Users' Manual**. Center for Global Policy, University of Maryland-College Park, Maryland.
- Matemilola, Bolaji Tunde vd. (2019), "Impact of Institutional Quality on the Capital Structure of Firms in Developing Countries", **Emerging Markets Review**, 39, 175-209.
- Mauro, Paolo (1995), "Corruption and Growth", **The Quarterly Journal of Economics**, 110(3), 681-712.
- Miller Terry ve Kim Anthony (2018), **2018 Index of Economic Freedom**, Heritage Foundation-Wall Street Journal, New York.
- Mimicopoulos, Michael vd. (2007), **Public Governance Indicators: A Literature Review**, United Nations Publications, New York.
- Nawaz, Saima (2015), "Growth Effects of Institutions: A Disaggregated Analysis", **Economic Modelling**, 45, 118-126.
- North. Douglas (1981), **Structure and Change in Economic History**, Norton, New York.
- _____ (1990), **Institutions, Institutional Change, and Economic Performance**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (1999), "Dealing with a Non-Ergodic World: Institutional Economics, Property Rights, and the Global Environment", **Duke Environmental Law & Policy Forum**, 10(1), 1-12.
- _____ (2005), **Understanding the Process of Economic Change**, Princeton University Press, New Jersey.
- North, Douglas ve Thomas, Robert Paul (1973), **The Rise of The Western World: A New Economic History**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Nsiah, Christian ve Fayissa, Bichaka (2013), "Remittances and Economic Growth in Africa, Asia, and Latin American-Caribbean countries: a Panel Unit Root and Panel Cointegration Analysis", **Journal of Economics and Finance**, 37(3), 424-441.
- Olson, Mancur (1982), **The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities**, Yale University Press, Connecticut.
- _____ (2000), **Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships**, Basic Books, New York.
- Omoteso, Kamil ve Mobolaji, Hakeem Ishola (2014), "Corruption, Governance and Economic Growth in Sub-Saharan Africa: a Need for the Prioritisation of Reform Policies", **Social Responsibility Journal**, 10(2), 316-330.

- Paul, Samuel (1992), "Accountability in Public Services: Exit, Voice and Control." **World Development**, 20(7), 1047-1060.
- Persson, Torsten ve Tabellini, Guido (2009), "Democratic Capital: The Nexus of Political and Economic Change", **American Economic Journal: Macroeconomics**, 1(2), 88-126.
- Powell, Walter W. ve Paul J. DiMaggio (1991), **The New Institutionalism in Organizational Analysis**, University of Chicago Press, Chicago.
- Przeworski, Adam vd. (2000), **Democracy and Development: Political institutions and Well-Being in the World, 1950-1990**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Radaelli, Claudio ve De Francesco, Fabrizio (2007), **Regulatory Quality in Europe: Concepts, Measures and Policy Processes**, Manchester University Press, Manchester.
- Reinhart, Carmen ve Rogoff, Kenneth (2009), **This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly**. Princeton University Press, New Jersey.
- Rodriguez, Francisco ve Rodrik, Dani (2000), "Trade Policy and Economic Growth: a Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence", **NBER Macroeconomics Annual**, 15, 261-325.
- Rodrik, Dani (2000), "Trade Policy Reform as Institutional Reform", **Inter-American Development Bank Working Papers**, No. 2189.
- _____ (2007), **One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth**, Princeton University Press, New Jersey.
- Rodrik, Dani vd. (2004), "Institutions Rule: the Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development", **Journal of Economic Growth**, 9(2), 131-165.
- Rodrik, Dani ve Subramanian, Arvind (2003), The Primacy of Institutions, **Finance and Development**, 40(2), 31-34.
- _____ (2009), "Why did Financial Globalization Disappoint?", **IMF Staff Papers**, 56(1), 112-138.
- Roland, Gerard (2005), "Understanding Institutional Change: Fast-Moving and Slow-Moving Institutions", **Nanjing Business Review**, 2, 1-34.
- Romer, Paul (1987), "Growth Based on Increasing Returns due to Specialization", **The American Economic Review**, 77(2), 56-62.
- _____ (1990), "Capital, Labor and Productivity", **Microeconomics**, 82(4), 337-367.
- Ronconi, Lucas (2012), "Globalization, Domestic Institutions and Enforcement of Labor Law: Evidence from Latin America", **Industrial Relations: A Journal of Economy and Society**, 51(1), 89-105.

- Roodman, David (2009), "How to do xtabond2: An Introduction to Difference and System GMM in Stata", **The Stata Journal**, 9(1), 86-136.
- Rosenberg, Nathan (1994), **Exploring the Black Box: Technology, Economics and History**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sachs, Jeffrey (2003), "Institutions Don't Rule: Direct Effects of Geography on Per Capita Income", **National Bureau of Economic Research**, (No. w9490).
- Sachs, Jeffrey vd. (1995), "Economic Reform and the Process of Global Integration", **Brookings Papers on Economic Activity**, 1995(1), 1-118.
- Sachs, Jeffrey ve Warner, Andrew (1995), "Natural Resource Abundance and Economic Growth", **National Bureau of Economic Research**, (No. w5398).
- Sargan, John D. (1958), "The Estimation of Economic Relationships Using Instrumental Variables", **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 26, 393-415.
- Segerstrom, Paul (1998), "Endogenous Growth without Scale Effects," **American Economic Review**, 88,1290–1310.
- Sekkat, Khalid (2018), **Is Corruption Curable?**, Springer, New York.
- Thomas, Melissa (2010), "What do the Worldwide Governance Indicators Measure?," **The European Journal of Development Research**, 22(1), 31-54.
- Uğur, Mehmet ve Dasgupta, Nandini (2011), "Evidence on the Economic Growth Impacts of Corruption in Low-Income Countries and Beyond: a Systematic Review", **EPPI-Centre Social Science Research Unit, Institute of Education**, University of London, London.
- Vandenbussche, Jérôme vd. (2006), "Growth, Distance to Frontier and Composition of Human Capital", **Journal of Economic Growth**, 11(2), 97-127.
- Williamson, Claudia ve Kerekes, Carrie (2011), "Securing Private Property: Formal Versus Informal Institutions", **The Journal of Law and Economics**, 54(3), 537-572.
- Williamson, Oliver (1975), **Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications**, The Free Press, New York.
- _____ (1979), "Transaction Cost Economics: the Governance of Contractual Relations", **Journal of Law and Economics**, 22(2), 233–61.
- _____ (1985), **The Economic Institutions of Capitalism**, The Free Press, New York.
- _____ (2000), "The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead", **Journal of Economic Literature**, 38(3), 595–613.

Young, Alwyn (1998), "Growth Without Scale Effects", **Journal of Political Economy**, 106(1), 41-63.

Zhuang, Juzhong vd. (2010), "Governance and Institutional Quality and the Links with Economic Growth and Income Inequality: With Special Reference to Developing Asia", **Asian Development Bank Economics Working Paper Series**, 193.

EKLER

Ek 1: Korelasyon Matrisi

Korelasyon Olasılık	GDP	FIX	TRD	INF	POP	GOV	VAPR	PSPR	GEPR	RQPR	RLPR	CCPR	END1	END2
GDP	1.000 -----													
FIX	0.258 0.000	1.000 -----												
TRD	0.400 0.000	0.226 0.000	1.000 -----											
INF	0.038 0.397	0.026 0.562	0.083 0.062	1.000 -----										
POP	-0.085 0.056	0.057 0.202	-0.034 0.449	-0.099 0.026	1.000 -----									
GOV	0.020 0.645	0.102 0.022	0.290 0.000	-0.042 0.343	0.038 0.387	1.000 -----								
VAPR	0.151 0.000	-0.341 0.000	-0.039 0.474	-0.164 0.000	-0.136 0.002	0.159 0.000	1.000 -----							
PSPR	0.177 0.000	0.032 0.474	0.201 0.000	-0.050 0.259	-0.033 0.452	0.178 0.000	0.439 0.000	1.000 -----						
GEPR	0.083 0.063	0.121 0.006	0.099 0.026	-0.180 0.000	0.053 0.233	0.434 0.000	0.471 0.000	0.324 0.000	1.000 -----					
RQPR	0.127 0.004	-0.094 0.035	0.038 0.398	-0.287 0.000	-0.007 0.870	0.189 0.000	0.645 0.000	0.379 0.000	0.756 0.000	1.000 -----				
RLPR	0.230 0.000	0.032 0.465	0.120 0.007	-0.229 0.000	0.142 0.001	0.395 0.000	0.588 0.000	0.539 0.000	0.840 0.000	0.780 0.000	1.000 -----			
CCPR	0.127 0.004	0.022 0.618	0.079 0.078	-0.095 0.032	0.135 0.002	0.489 0.000	0.600 0.000	0.444 0.000	0.774 0.000	0.650 0.000	0.838 0.000	1.000 -----		
END1	0.184 0.000	0.051 0.212	0.101 0.023	-0.204 0.000	0.024 0.579	0.368 0.000	0.774 0.000	0.647 0.000	0.8358 0.000	0.855 0.000	0.927 0.000	0.871 0.000	1.000 -----	
END2	0.155 0.000	0.041 0.354	0.074 0.099	-0.209 0.000	0.049 0.267	0.400 0.000	0.738 0.000	0.486 0.000	0.8942 0.000	0.873 0.000	0.926 0.000	0.906 0.000	0.978 0.000	1.000 -----

ÖZGEÇMİŞ

Muharrem Akın DOĞANAY, 01.11.1983 tarihinde Ordu'da doğdu. 1997'de Ferhatpaşa İlköğretim Okulu'nu; 2000 yılında Çatalca Çok Programlı Lisesi'ni; 2004 yılında Uludağ Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü'nü; 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında yüksek lisans programını bitirdi. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında doktora programına başladı. 2013 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

DOĞANAY, evli ve bir kız babası olup, İngilizce bilmektedir.